

sobotna priloga

Ljubljana, 28. marec 1981

stran 17 **DELO**

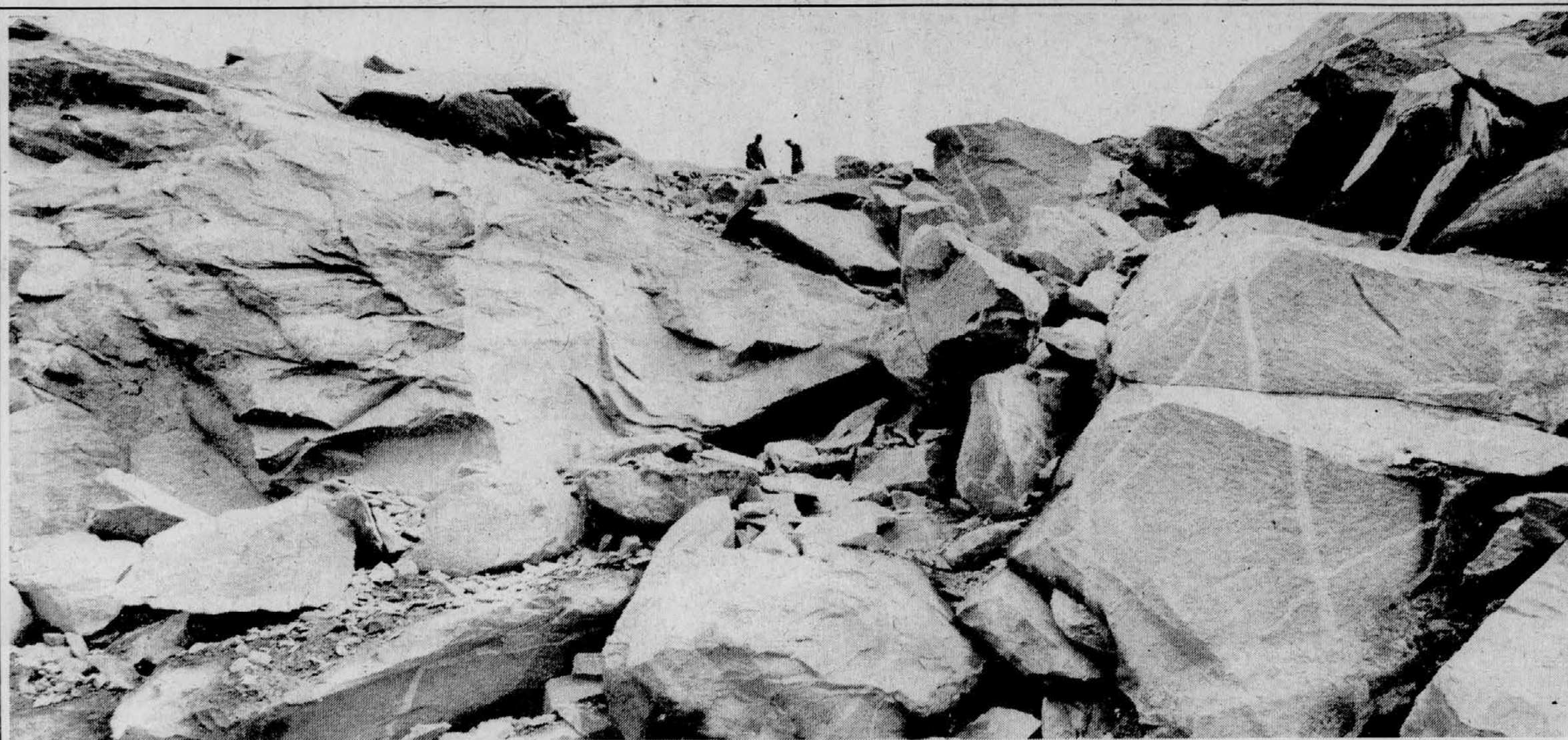

foto Joco Znidaršič

Devalvacija devalvacije

Ko so v skupščini SFRJ nedavno obravnavali sedanja gospodarska gibanja, je podpredsednik ZIS Gojko Ubiparip nekje skoraj mimogrede ugotovil, da je hitra rast domačih cen povzročila, da od lanske junijske devalvacije zdaj bolj ali manj ne moremo pričakovati nobenih nadaljnjih spodbud za izvoz. Drugače povedano, učinek znižanja vrednosti nacionalne valute za okoli 30 odstotkov je skopnel v pičlih nekaj mesecih.

Precej brička resnica pa kot da ni zbudila nobene večje pozornosti, in to je nedvomno dokaj čuden, morda pa tudi simptomatičen pojav, ki marsikaj govori o stanju duhov pri nas, o tem, koliko smo se že navadili živeti z inflacijo. Zakaj ta resnica je ne samo bridka in pozornosti vredna, ampak bi lahko celo rekli, da je tudi dramatična.

Če hočemo spoznati vso bridkost te resnice, moramo ugotoviti podpredsednika ZIS dodati najmanj dve korekturi in dve dejstvi. Prvo dejstvo je, da lanska devalvacija ni »bolj ali manj« skopnela, temveč da je skopnela popolnoma. O tem priča naglo zmanjševanje izvoza v januarju in februarju tega leta. Drugo dejstvo je, da se to ni zgodilo zdaj, marca meseca, temveč že v decembru, najverjetneje pa že v novembru lani. Pogodbe se namreč ne sklepajo in ne uresničujejo od danes do jutri; to, kar statistika zaznamuje danes, se v gospodarstvu dogaja več mesecev prej, kar pomeni, da gospodarstvo že veliko pred januarjem in februarjem ni bilo sposobno ali ni bilo zainteresirano za sklepanje izvoznih pogodb. To je pomembno ugotoviti, zato da se ve, da devalvacija ni skopnela po osmih mesecih, ampak že po štirih, v najboljšem primeru po petih mesecih. In naposled je treba tem dejstvom dodati dobro znano ekonomsko resnico, da devalvacija, ki skopni v borih petih mesecih, razmeroma malo prispeva k zbolšanju plačilne bilance države, zato pa proizvede obilo inflacije. Tako se končni rezultat izide popolnoma v nasprotju z zaželenim ciljem.

Naša lanska devalvacija je bila torej izredno hitro devalvirana. Celo v zgodovini potez te vrste so redki primeri, da so se učinki znižanja vrednosti nacionalne valute tako hitro raztopili, kot so se tokrat pri nas.

Junija meseca je bila vrednost dinarja glede na šest najvažnejših svetovnih valut zmanjšana za 30 odstotkov. Hkrati so se uvozne davjate linearno zmanjšale za okoli 10 odstotkov. Za prav toliko in prav tako linearno so se zmanjšale tudi izvozne stimulacije. Skratka, uvoz naj bi se podražil za 20 odstotkov, za prav toliko privlačnejši pa naj bi postal izvoz. Računali so, da bo spremenjeni tečaj dinarja vplival na zvišanje domačih cen za 5 do 6 odstotkov. Predmet drugih razgovorov je, ali je bil ta račun povsem natančen, ali je bilo teh 20 odstotkov dovolj, da bi vsaj izravnavali konkurenčno moč naše proizvodnje na svetovnem trgu. Vse kaže, da ne, da smo v resnici prečlenili raven naše konkurenčne sposobnosti na svetovnem trgu.

Po juniju mesecu lanskega leta se tečaj dinarja ni bistveno spremenil. Občutnejše povečanje vrednosti dolarja in funa je pripisati gibanjem na svetovnih valutnih borzah. Celo dinarska vrednost nekaterih drugih valut, na primer zaho-

dnonemške marke, je bila precej nižja, kot je bilo to določeno v juniju mesecu. Domače cene pa še malo niso mirovale. Že po tridesetih dneh, v juliju mesecu, so bile proizvodne cene v industriji za 3 odstotke višje kot v juniju, ko je bil dinar devalviran. V avgustu se je indeks proizvodnih cen v industriji (v primerjavi z junijem) že povzpela na 106, v septembru na 111, v oktobru na 115, v novembru na 119, v decembru pa na 120. Že tu so začetni in stimulativni učinki devalvacije na povečanje izvoza popolnoma skopneli. V januarju je indeks proizvodnih cen v industriji narasel že na 131. V januarju je bila torej prodaja na domačem trgu veliko donosnejša od izvoza, drugače povedano, uvoz je bil daleč privlačnejši kot pred junijsko spremembo tečaja dinarja. Samo strog administrativni režim dovoljenj in kontingentov in enostavno pomikanje deviz sta zagotavljala plačilne in bilančne proporce o zmanjševanju uvoza. Kar zadeva ekonomske možnosti, je bila stvar že docela drugačna. Z drugimi besedami, znašli smo se tam kot prej; da smo morali z administrativnimi ukrepi zagotavljati tisto, kar smo želeli doseči z ekonomskimi, le da na višji ravni cen kot pred devalvacijo.

Meditem ko se je vse to dogajalo v našem gospodarstvu, je tekoča ekonomska politika v glavnem ravnodušno stala in čakala, da jo šele podatki o rapidnem zmanjševanju izvoza v januarju, in februarju iztrgajo iz dremavice. Politika dinarskega tečaja je spremljala borzna nihanja, ne pa realnih razmerij med domačimi in svetovnimi cenami.

Ko je podpredsednik ZIS v marcu ugotovil, da so učinki devalvacije skopneli, je ostal dolžan pojasniti, zakaj se je to zgodilo tako hitro. Toda devalvacija je skopnela iz povsem določenih vzrokov. Prvi vzrok je, da je ta poteza, ki je bila storjena lani, ostala povsem gola, da je bila izpeljana kot enostavna računska operacija zmanjšanja dinarske vrednosti, kljub mnogokrat ponovljeni ekonomski resnici, da devalvacija sama po sebi prav ničesar ne rešuje. V zvezi z devalvacijo so napovedovali številne ukrepe, ki naj bi prispevali k boljši preskrbi trga, zmanjševanje administrativnih posegov, liberalizacijo zunanjetrgovinskega režima in večji vpliv tujih cen na domače. Za drugo fazo so napovedovali spremembe v nekaterih segmentih gospodarskega sistema, predvsem v deviznem sistemu in v kreditno-monetarnem sistemu, ki bi v naše gospodarsko življenje prinesle več ekonomskih motivov in ekonomskih zakonitosti, to se pravi, ki bi stimulirale učinkovitost in produktivnost gospodarjenja ter tako omogočale našemu gospodarstvu iti vstrec s svetovnim trgom. Se se spominjamo »nevarnih groženj« najodgovornejših ljudi iz zvezne uprave, če bo kdo na kakem sektorju gospodarjenja poskušal pretirano povečati cene. Od vsega tega se ni uresničilo nič. Devalvacija je dejansko obvisela sama, v praznem. Znamenita »zelena knjiga«, v kateri so bili določeni in formulirani vsi ti ukrepi iz prve in druge faze, je ostala zaprta globoko v nekih predalih. Danes postaja skoraj politična herezija, samo omenjati, da je ta dokument nekoč obstajal.

Pustiti devalvacijo, da »visi« in deluje sama zase, to je imelo in je moralo imeti mnoge posledice. Običajno pojasnjevanje, da so pozitivni učinki devalvacije

skopneli zato, ker so domače cene hitro naraščale, pomeni isto, kot če bi rekli, da vlak ni pripekljal pravočasno na postajo zato, ker je imel zamudo. Cene namreč konec lanskega in začetek tega leta niso tako vihravo naraščale brez razloga. Že omenjeni račun je pokazal, da bo podražitev uvoza vplivala na povečanje domačih cen za 5 do 6 odstotkov. To pa je samo neposreden vpliv. Toda če se devalvacija izvrši brez spremljevalnih ukrepov ekonomske politike, potem njeni neposredni vplivi skoraj praviloma povzročijo splošen premik cen. Da bi to preprečili, je treba pred vsako devalvacijo zagotoviti dva temeljna pogoja. Prvič, treba je prej vzpostaviti kolikor toliko uravnoteženo razmerje med ponudbo in povpraševanjem. Drugič, treba je imeti na voljo določene rezerve v zmogljivostih, tako da bi domači trg zadovoljili s tistim blagom, ki pod vplivom devalvacije, spriči ugodnejših možnosti, v povečani meri odhaja v izvoz. Naša ekonomska politika ni zadostila ne enemu ne drugemu pogoj. Narobe, s tem da se je »vzdržala« predvidenih ukrepov, je ustvarila dodatno povpraševanje, in to na podlagi fiktivnega dohodka, dohodka, ki ga v resnici ni. To je bilo storjeno tako, da so opustili sprejetje sicer že pripravljenega predpisa o revalorizaciji osnovnih sredstev in določitvi novih stopenj obvezne amortizacije. Praktično je bila s tem ustvarjena možnost, da se porablja dohodek, ki ga realno sicer ne bi bilo, če bi bila osnovna sredstva revalorizirana vsaj v skladu z znižano vrednostjo dinarja. Z drugimi besedami, ustvarjena je bila možnost, da se porablja – kot temu rečemo – substanca. To je moralo povzročiti dodatne motnje v razmerjih med ponudbo in povpraševanjem, se pravi, moralo je povzročiti pritisk na rast cen.

Tako omajanim razmerjem med ponudbo in povpraševanjem so sledile še druge poteze, ki so spodbujale pospešeno inflacijo. Da bi pokrili proračunske izdatke, so najprej povečali temeljni prometni davek. Neposreden učinek te poteze je bil, da so se povečale cene za okrog 4 do 5 odstotkov. Potem so »vklpili« nov sistem cen, čeprav poprej niso bili vzpostavljeni niti vsi institucionalni okviri za delovanje tega sistema. V praksi je to pomenilo, da so cene za dobršno število proizvodov nenadoma osvojbene dolgoletne administrativne spone, in to v nekem vakuumu, ko so bila občutno omajana razmerja med ponudbo in povpraševanjem in ko hkrati še ni mogel kakorkoli delovati novi mehanizem za izvajanje določenih politike cen. Vrh vsega pred to potezo nihče ni poskrbel, da bi vsaj proučili, kakšne paritete cen so bile vzpostavljene med njihovim dolgoletnim administrativnim urejanjem, ko so premikali zdaj to zdaj ono, največkrat zgolj po subjektivnih odločitvah, ne da bi se posvetovali s kakršnokoli ekonomsko logiko. Tako se je s cenami zgodilo tisto, kar se je v resnici moralo zgoditi. Vsi so navili cene. Eni, da bi popravili disparitete, nastale v letih administrativnega urejanja cenovnih odnosov, drugi, da bi si ohranili pridobljene pozicije. Končni rezultat so tisti znameniti ekstremni primeri, ko so cene na lepem poskočile za tisoč in še nekaj več odstotkov. Na to so reagirali s tem, da so take poteze razglasili za družbene zločine, in iz javno pregonskih organov, da bodo vsako zvišanje cen nad 30 odstotkov obravnavali kot kaznivno dejanje, za katero je treba odsedeti tri leta. Toda to je kaj lahko storiti. Mnogo težje je odgovoriti na to, kako je mogoče ohraniti razmerje cen, v katerem stane na primer prevoz kilograma blaga na relaciji

tridesetih kilometrov toliko kot pol skodelice kapucina v katerikoli portoroški kavarni, v katerem je tona krompirja 20 odstotkov dražja od tone sladkorja. Ali: kako je mogoče ostati pri zvišanju cen za en sam odstotek (pridelovanje in predelava tobaka) ali za 4 odstotke (usnjena obutev in galanterija) in celo za 19 odstotkov (strojgradnja in proizvodnja električnih aparatov in strojev), ko pa se je hkrati v glavnem na podlagi subjektivnih in administrativnih odločitev cena električne energije povečala za 71 odstotkov, nafte in plina za 76 odstotkov, barvnih kovin za 44 odstotkov itd. itd. (vse številke označujejo januarske proizvodne cene v primerjavi z lanskim junijem, to je mesecem, v katerem je bil dinar devalviran). Take paritete so kajpada nemogoče, naša ekonomska politika pa je pustila, da se skoraj popolnoma stihijno same izravnavajo.

Tako se je še enkrat pokazalo, kar je sicer znano iz abecede ekonomske vede: korektura tečaja nacionalne valute kot posamičen in popolnoma samostojen ukrep lahko samo pospeši inflacijo. Tu nekje je treba začeti tudi iskati odgovor na vprašanje, zakaj se je to zgodilo, zakaj je devalvacija »obvisela« sama zase, zakaj nismo mogli sprejeti in uveljaviti vseh potrebnih spremljevalnih ukrepov, o katerih smo sicer vedeli, da jih je treba sprejeti, in ki so bili bolj ali manj tudi že pripravljeni. Iskanje tega odgovora nujno pelje k preučevanju celotnega mehanizma našega družbenega odločanja. Očitno je namreč, da je poglavitni problem, ki stopa pred to odločanje in pred celotno ekonomsko politiko, v tem, kako ustvariti sistemske in materialne pogoje, ki bodo radikalne presekali etatiistično reguliranje in logiko gospodarjenja, sproščali samoupravno iniciativo in odgovornost, nenehno spodbujali, da ne rečemo z ekonomsko logiko silili k povečevanju izvoza in trajno zagotavljati konkurenčnosti poslovanja, učinkovitosti in produktivnosti. Samo če ustvarimo te pogoje, je mogoče avtomatično povečati interes za povečevanje izvoza in trajno zagotavljati konkurenčno enakopravnost našega gospodarstva na svetovnem trgu, se pravi za tisto, kar sicer želimo doseči s spremembo tečaja nacionalne valute. Vse drugo so rešitve s kratkotrajnim učinkom, a z dolgotrajnimi negativnimi posledicami.

Ta ugotovitev ni nobeno odkritje. Mnogokrat je bila že ponovljena v naših referatih in analizah. Med drugim tudi v tistih na zadnjih sejah CK ZKJ, ki so se ukvarjale s problemi stabilizacije (na primer govor predsednika ZIS Djuranovića). Stvar pa je v tem, da to terja tudi spremembo instrumentarija pri ne tako majhnem številu segmentov gospodarskega sistema. To pa je, kot kaže, tisto, česar se naš mehanizem odločanja ni pripravljen lotiti ali vsaj ne učinkovito lotiti. Ugotavljamo na primer »pojave regionalnega zapiranja trga«, nismo pa pripravljeni raziskati tudi, ali imajo ti pojavi zgolj subjektivni vzrok (pri čemer tedaj zadostuje družbenopolitična akcija, da bi jih preprečili) ali pa morda izvirajo iz nekih instrumentarijev sistema. Pripravljeni smo ugotavljati »pojave, da se na domačem trgu blago prodaja za devize«, in celo politično strogo prepovedati tako početje, nismo pa pripravljeni, da bi nemara spremenili tudi neke rešitve v našem deviznem sistemu, ki kratko in malo silijo k takemu početju. Toda življenje ne upošteva te naše neprivilijnosti, življenje teče po svoji neizprosni logiki in tako se dogajajo stvari, ki se morajo zgoditi.

Dragan Stefanović

Čedalje več družbenega bogastva v rokah države
Tema tedna: Proračuni od vsepovsod

Poštni predal 29 18

Kako nemoteno študirati kljub padanju standarda?
Okrogla miza o študentski politiki 20

Danilo Slivnik
Za lastno identiteto in lasten projekt socialistične družbe
Mednarodno delavsko gibanje

Stanka Godnič
Lojze Šprohar
Portret tedna 21

Anton Rupnik
Po naprednih izročilih pruskega generala Scharnhorsta
NDR in zgodovinske obletnice

Vlado Jarc
Drugi pohod na Sibirijo
Zapis s popotovanja 22

Vilko Novak
Francoska solata z ameriško majonezo
Predvolilne razglednice 23

Momo Pudar
Polom zarotniške operacije »Miguelete«

Veljko Rus
Hierarhija, ki velja za vse
Japonski zapiski 24

Alenka Puhar
Ljubezen do spomenikov in visokih pedestalov
Kulturna dediščina v zavesti Slovencev 25

Branko Sosič
Mikroprocesorji zoper vaške bobnarje
»Pogovori« med računalniki
Jozo Puljizevič
Kdo bi mislil, da bo nogometu konkuriral klavir?
»Fenomen Pogorelić« 26

Raško V. Jovanović
Dvojni dokument o usodah posameznikov
Beograjsko gledališče 27

Peggy Guggenheim
Umetniška zbirka odpotuje na varno
Spomini

Giovanni Porzio
Kako dolgo še prelivanje krvi v saharškem pesku?
Iz tujega tiska 28

Iztok Geister
Osovožena in prezrta naravna dediščina
Močvirja – del narodnega zaklada 29

Milan Maver
To nam bo kmalu lepo!
Iz dnevnika Jake Sulca 31

Kdor pridno in dobro dela, ne zasluži slabo – pa vendar...
Anketa o socialni politiki danes in jutri 32

poštni predal 29

Delo, 10. in 17. januarja

Umetnik v svojem rodnom mestu

Pričujoče razmišljanje o Rihardu Jakopiču sem bil nameraval napisati že pred kakim poldrugim letom, vendar so me objektivne razmere zadržale, da sem ga šele zdaj. Medtem me je sicer prehitel tov. Škodlar s svojo koserijo, toda najine zamislil se v bistvu ne križajo in zato se ne bova ponavljala. Še več: v nadaljevanju bom dal nekaj predlogov, ki naj bi pripomogli do tega, da se bo Rihardu Jakopiču vsaj posmrtno dalo ustrezno priznanje in izkazala hvaležnost naših sicer glasnih kulturnikov, ki jo je pokojni umetnik gotovo zaslužil.

Po Prešernu in Cankarju – da ne omenjam še koga – je tudi Jakopič živel in trpel pod geslom, da nihče ni prerok v svoji domovini. Le malo sodobnikov ga je razumelo in le prav toliko priznavalo. On pa je delal in se trudil, da bi slovenskim likovnim umetnikom še za njegovega življenja bilo bolje. Deloma s svojimi sredstvi, deloma s prispevki tedanjih razumnikov jim je postavil razstavni paviljon. Žal se je rodil prekmalu in tudi prekmalu umrl, da bi dočkal konec druge svetovne vojne in z njim tudi za likovne umetnike preporod z akademijo za likovno umetnost, o kateri najbrž v skromnih nekdanjih ljubljanskih razmerah nikdar niti pomisljal ni.

Jakopič, Grohar, Jama in Stern – štirje stebri slovenskega impresionizma – so bili izbrani, da nas na povojni svetovni razstavi jugoslovanske likovne umetnosti zastopajo. To je zanje in za našo majhno domovino veliko priznanje. Posebno priznanje pa je slo seveda Jakopiču, ki je bil začetnik te vrste likovnega izražanja na Slovenskem. In kakorkoli je bilo to priznanje impresionistom z Jakopičem na čelu uradno in torej potrjeno od vseh povojnih strokovnih krogov, tako se povprečen opazovalec zaradi različnih dogodkov, ki so se vrstili okoli Jakopičeve zapuščine in osebnosti, ne more otrestit vtisa, da v dobro skritem ozadju delujejo neke skrite sile, ki Jakopiču ne privoščijo primata, katerega si je sam ustvaril s svojim delom in skrajno potrpežljivostjo.

Ta posebna »naklonjenost« Jakopičevemu delu in osebnosti se je najprej pokazala ob prestopanju proge skozi Tivoli, ko je bil na nekulturen način likvidiran njegov razstavni paviljon, ki ga je bilo moč premaniti kam drugam in začetnikom ohraniti gotovo cenejši razstavni prostor, kot so današnje razkošne galerije in galerije. Potem so v eni izmed večjih trgovin desno od Magistrata odprli zasilno razstavišče, ki so ga celo imenovali kar »Jakopičev paviljon«, hote menda tako obdržati kontinuiteto s pred tem storjeno kulturno sramoto. Ta nadomestek pa ni držal dolgo časa. Na nekdanjem Ferantovem vrtu v Gregorčičevi ulici je zrasla ogromna ceglina palača, tod so ob fasadi, ki je ob Gradišču, v nekakšni kleti naredili razstavne prostore ter skrupalno poimenovali »Jakopičev razstavišče«. Torej je ubogi Jakopič od nekdanjega dobro razsvetljenega paviljona v Tivoliju prišel do razstavišča v neprijetni kleti. Zares lep napredek in še lepša kulturna poteza naših sicer preglasnih kulturnikov, ki se pri vsaki priložnosti oholo trkajo na prsa.

Ob tej kruti stvarnosti imam dva konkretna predloga:

Prvič, sedanje za Jakopičeve zasluge in ime neprimerno kletno razstavišče naj se preimenuje v »Plečnikov razstavišče«, saj je locirano na kraju njegove rojstne hiše, tako da bo arhitektom in drugim inženirjem tudi prav prišlo za njihove razstave, ki sedaj v likovni umetnosti namenjeni prostor niti ne sodijo, in

drugič, današnja Moderna galerija, ki stoji ob vhodu v Tivoli, in pravzaprav nedaleč proč od nekdanjega Jakopičevega paviljona, naj bi se poslej imenovala Moderna galerija »Rihard Jakopič«. Po mojem skromnem mnenju preimenovalje Moderne galerije ne bi smelo predstavljati ne vem kakšne ovire. Nasprotno, času in prostoru primerna bi bila za Jakopiča počasti, da je od paviljona napredoval v galerijo, ne pa nazadovano samo v razstavišče. Tudi ime Moderna galerija bi se mu podalo, saj je bil prav on začetnik našega modernega slikarstva. Druga krivica, ki se danes dela Rihardu Jakopiču, je postavitev spomenika velikemu in zaslužnemu slikarju zadaj za železniško čuvajnico, in to tako, da obrača hrbet »svojem« sprehajališču in skozi vejice pred seboj »mala« pravoslavno cerkev. Tam je bil mimoidočemu – čeprav malo odmaknjen – lahko dostopen, toda potem je pred njim stekla nova cesta in ubogi Jakopič se je znašel kot za kazen stoječ v nedostopnem trikotniku, seveda v isti pozi kot prej. Pri vhodu na Jakopičevo sprehajališče je zdaj podhod in sprehajalec desno za nizkim obzidjem zagleda umetnika, ki vse bolj tone za zid, ko se sprehajalec spušča po stopnicah podhoda. Taka pozicija spomenika je kulturna sramota. On je tam v Tivoliju z lastnimi žrtvami in prizadevnostjo postavil paviljon, njegovemu spominu pa se kulturna Ljubljana oddoljuje tako, da ga drži v kotu, kjer ga ne more z obiskom počastiti noben namerni mimoidoči.

To sramoto je treba še pred poletjem odstraniti. Zato predlagam troje rešitev:

Prvič, da se spomenik postavi tja, kjer je stala, obkrožena z zelenjem, njegova maketa.

drugič, da se spomenik postavi na mesto sedanjega prvega kandelabra v samo os sprehajališča, od koder bo Jakopič mimo po njem imenovane Moderne galerije zrl na Cankarjevo cesto, torej v svojo Ljubljano in ne v sive zidove pravoslavne cerkve. Obenem bi s svojo pojavo in velikostjo dajal neposredni poudarek svojemu sprehajališču za hrbtom.

Tretjič, da se spomenik postavi na nekaj višji podstavek v sam podhod in obrne proti mestu. Morda bi to bila še najboljša rešitev, saj bi bil tako bliže Moderni galeriji, a prostor nad podhodom bi suvereno obvladoval s svojo monumentalnostjo.

Spomin na Riharda Jakopiča pa je zategnila še ena sramota, katere ozadje mora biti neke skrite slovenske zavisti. Doselej slovenska kulturna javnost namreč še ni doživela primera, da nekega novega spomenika, postavljenega komurkoli, ne bi tudi slovesno odkrili in ga oddali v oskrbovanje določeni ustanovi. Sprašujem se, zakaj se je to zgodilo ravno pri Jakopiču? Tudi to sramoto je treba spraviti s sveta in spomenik tam, kjer bo nazadnje dokončno postavljen – to pa sedaj ni! – ob primerem času obletnici rojstva ali smrti, lahko tudi ob obletnici Moderne galerije, če bo dobila njegovo ime, tudi uradno odkriti.

Vojin Goršič, Ljubljana

Delo, 7. marca

Za konec samo dolg poljub...

O članku, ki je izšel v sobotni prilogi 7. marca pod naslovom »Za konec samo dolg poljub«, želim najprej reči, da me je prijetno presenetilo, da je Delo ob dnevu žena objavilo to analitično gradivo. V časopisu se, žal, prevečkrat zadovoljujemo z oguljenim obžalovanjem, da se je dan žena spremenil v dan potrošnje, ali pa s ponavljanjem ne ravno bleščečih umetnin o »delovnih in slavnostnih« prslahvala tega dne.

Bralcem Dela so zdaj predstavljeni tudi določeni delovni prispevki na Hrvaškem, ki so usmerjeni na preučevanje stvarnega položaja ženske v družbi, v tem primeru odnosa: ženska – množični mediji.

Med drugim je interpretiran tudi moj članek iz navedene številke lista Žena. Počasi sem s pozornostjo, posvečeno mojemu delu, vendar bi rada dodala dopolnilo, ki je razmeroma pomembno za razumevanje tega pojma. Jozo Puljizevič je zelo konkretno interpretiral argumentacijo dveh tez: prvič, da so pri nas nasploh navade branja časopisov zelo slabo razvite in da v tem pogledu ženske zabavajo za moški, in drugič, da sta »ženska« in »moška« struktura preference časnikaških vsebin različni (in da te razlike lahko opišemo z interesom, ki ga ženske kažejo za praktične nasvete oziroma vsebine, ki jim olajšujejo opravljanje naloge matere in gospodinjice, in z interesom za globalne družbene teme, ki se pri moških kažejo v mnogo večji meri kot pri ženskah). Vendar pa je izpadla teza, do katere pridemo, če vnesemo dinamični element v analizo: čeprav je brez nje podoba resnična, a tudi nepopolna. Namreč sprememba v strukturi preference nastane pri moških in pri ženskah po istem sistemu: z višjo izobrazbo se več zanimanje za globalne družbene teme (na ravni akademske izobrazbe izginje omenjene tipične značilnosti oziroma razlike v strukturi preferenc moških in žensk). Od tod tudi zaključek, da »konzervativnejša« hierarhija prioritete časnikaških vsebin (na primer nezanimanje za politična dogajanja) ni inantenna ženski naravi, ampak je rezultat dolge tradicije reducirane vloge ženske.

Grozdana Mance, Zagreb

Delo, 19. marca

Humor z brado v protokolu

Se čudite naslovu? Bogle, tudi sam se čudim. Z Jožetom Snojem sem imel že nekaj polemik zaradi njegovega izrazitega antitalenta za dojemanje in ocenjevanje humorja. Ampak on se kar naprej piše o humorju in ga celo ocenjuje, čeprav je brez najmanjšega posluha zanj. Kako bi sicer bilo mogoče, da bi se tako neznansko osramotil in napisal, da je Mark Twainov Dnevnik Adama in Eve, ki so ga uprizorili v mariborski Drami, »previdna, ameriška malomeščanska ganljivka(?)«, ki ji očita povrhu še sentimentalnost.

Čisto lahko, da kak igralec sentimentalno obarva Twainov tekst, ampak zaradi tega ni mogoče Twainu očitati sentimentalizma. Sentimentalnost je možno očitati v tem primeru igralski interpretaciji, nikakor pa avtorjevemu besedilu. To dvoje bi moral kritik opaziti in ločiti. To je najmanj, kar lahko zahtevamo gledalci in bralci od njega...

Na dlani je, da Snoj sploh ni razumel Twainovega besedila, ki je daleč od ganljivosti in sentimentalizma. Avtor obravnava biblijsko zgodbo o Adamu in Evi na povsem nebiblijski način, z značilno twainovsko prefinjeno ironijo.

Snoj je zapisal, »da smo o moškem in ženski vajeni dandanes vse drugačnih. Nadaljevanje na 30. strani

Tema tedna: Proračuni od vsepovsod

Čedalje več družbenega bogastva v rokah države

Svetovna gospodarska kriza ne manjša proračunskih apetitov, zato pa se krepi spopad okoli tega, koga naj obremenijo in koga podprejo

Državnemu proračunu rečejo z drugo besedo tudi budžet. Izraz izvira iz stare francoske besede bougette, le-ta pa iz latinske bulga, s katero so označevali usnjeno torbico. Izraz so začeli uporabljati v deželi parlamentarizma Veliki Britaniji, ko so za finančnega ministra, ki je v parlamentu obelodanil načrt državnih dohodkov in izdatkov, dejali, da odpira »budžet«, se pravi torbico.

Sama vloga državnega proračuna se je z razvojem družbenoekonomskih odnosov spreminjala. V rani dobi kapitalizma je skrbel predvsem za to, da je družba ohranjala notranji red, se pravi za to, da so državni suvereni dobivali dovolj denarja za vojsko, mornarico, policijo, državno upravo in svoje potrebe in morda še za kakšno vojno, če je bila v prid ekspanziji meščanstva. V drugi polovici minulega stoletja pa je državni proračun začel dobivati tudi nekatere povsem gospodarske naloge, da bi nato sredi tridesetih let postal nasploh instrument globalnega državnega poseganja v gospodarske tokove in gospodarskega »dirigizma«.

Medtem ko je v kapitalističnem družbenoekonomskem procesu tudi državni proračun izraz razredne dvojnosti družbe, zaradi česar je njegova prva naloga, prispevati k ustvarjanju tistih razmer, ki omogočajo reprodukcijo danih odnosov (in je zato, globalno vzeto, izraz oblasti kapitala nad delom), naj bi državni proračun z razvojem socialističnih družbenih odnosov, s preseganjem protislovja med delom in kapitalom, prenehal biti državni proračun in postal družbeni proračun, tisti sklad, v katerega družba sporazumno vlogo sredstva, da bi nato z njimi – prav tako sporazumno – stregla skupnim potrebam.

Zgornje uvodno razmišljanje naj bi povedalo, da so državni proračuni funkcija časa, razvojne stopnje družbe in povsem konkretnih potreb, ki se pred družbo postavljajo; in da so zato pogosto zelo težko primerljivi. Ne glede na to pa je uredništvo »Dela« povabilo svoje dopisnike in sodelavce, da vsak na svojem dopisniškem območju zberejo nekaj najbolj aktualnih podatkov o najnovejših državnih proračunih in o polemikah, ki jih sprožajo.

BELGIJA: koliko v resnici dolguje država

Kot poroča naš dopisnik iz Bruslja Božo Mašanović, zajema belgijski državni proračun za leto 1981 po predlogu, ki ga je objavila vlada oktobra lani, kar 68,5% kosmatega narodnega proizvoda, ki ga napovedujejo za 3760 milijard belgijskih frankov. Državna blagajna naj bi v tem letu največ zaslužila – kot je v takšnih sistemih pravilo – z davki (neposredni in posredni, med zadnjimi predvsem davek na dodano vrednost, ki ga plačuje potrošnik, in carine), ki naj bi prinesli skupaj 1065,2 milijarde frankov. Ker naj bi ne-

pravni dohodki (zaslužek PTT, delež države v dohodku nacionalne banke itd.) znašali 39 milijard belgijskih frankov, naj bi proračunski dohodki v celoti dosegli 1104,2 milijarde belgijskih frankov oziroma okoli 95 milijard več kot lani. Tako dohodki.

Kar zadeva izdatke, je tudi Belgija med tistimi državami, ki jih spremlja stalen proračunski primanjkljaj. Resda naj bi se izdatki letos večali bolj počasi kot dohodki (povečali naj bi se le za 7,6%), vendar to proračunskih težav ne bo razpletlo: kar največji del proračuna se troši za tako imenovane indeksirane izdatke (ki se z inflacijo avtomatično povečujejo), teh – gre predvsem za vrsto socialnih dajatev od pokojnin do nadomestil za brezposelne – pa je v proračunu kar za 62% ali za 740 milijard frankov. Ker tudi nekaterih drugih postavk proračuna ni moč zmanjševati – odplačevanje dolgov na primer – je moč proračunski pas zatezati samo pri slabih petini proračunskih postavk. Predlog proračuna za leto 1981 je sprito tega napovedal da 1194,9 milijarde belgijskih frankov izdatkov, kar je za 7,6% več kot lani; nad tem povprečjem večanja so predvsem izdatki za socialno varnost, medtem ko so izdatki za obrambo (84,4 milijarde ali 7% državnega proračuna) poravnani z večanjem celotnega proračuna; pač pa so vsaj v predlogu namenili manjšo rast izdatkom za gospodarstvo (s kmetijstvom, komunikacijami in javnimi deli skupaj, za kar naj bi porabili 12,2% proračuna).

Proračunski primanjkljaj je torej že na papirju dosegel 90,8 milijarde frankov. Prav takrat, ko je pripravljala proračun, pa je belgijska vlada sprejela vrsto ukrepov, ki napovedujejo, da bo primanjkljaj bistveno večji: zaradi zamrznitve najvišjih dohodkov naj bi se zmanjšali proračunski dohodki iz tega vira, zmanjšane so bile tudi davščine, ki bremenijo majhna in srednja podjetja, hkrati pa je vlada zaradi brezposelnosti sklenila vložiti za nova delovna mesta 30 milijard frankov. Med pro-

računsko razpravo v začetku tega meseca so posamična ministrstva terjala za 64,6 milijarde dodatnih sredstev; zaradi vsega

● **Kosmati proizvod** je pojem, s katerim se opredeljuje skupna proizvodnja podjetja, gospodarske panoge ali narodnega gospodarstva v določenem obdobju, običajno v letu dni. Kosmati narodni proizvod zajema vrednost za proizvodnjo porabljenih sredstev (amortizacija, surovine, pomožne snovi in storitve), dohodek neposrednih proizvajalcev ter dobiček od kapitala. Kosmati proizvod panoge ali gospodarstva v celoti naj bi bil seštevek kosmatih proizvodov vseh podjetij v panogi oziroma vseh podjetij in panogah kakega gospodarstva. Nekateri statistične metode ga tako tudi obravnavajo. Ker pa se v opazovalni dobi (naprimer v letu dni) odvija promet med posamičnimi podjetji ali panogami tako, da proizvod ene enote vstopa v vrednost proizvoda druge enote (vrednost rude se statistično upošteva najprej kot takšna, nato pa še enkrat v vrednosti polizdelka železa in morda še enkrat v vrednosti finalnega proizvoda), privede takšno obračunavanje do večkratnega vračunavanja iste vrednosti v vrednost kosmatega narodnega produkta. Iz tega naj bi izhajalo, da je kosmati narodni proizvod velikost, ki presega dejanski proizvod družbe. Nekateri statistične metode to upoštevajo, druge pa ostajajo pri stališču, da večkratnega vračunavanja istih vrednosti ni; neenotna metodologija zato otežuje primerjave.

Po »Mala politična enciklopedija«, SA 1966

tega in pa zaradi dodatnih sredstev, potrebnih za državne investicije in pa za odplačevanje državnih dolgov, se je proračunska luknja povečala na 461,9 milijarde belgijskih frankov. Tako samo za letošni Ker pa se je država zadolževala tudi po-

prej, znaša njen dolg v celoti po nekaterih presojah zdaj še 2700 milijard frankov.

Tega primanjkljaja Belgija seveda ne pokriva s tiskanjem denarja, marveč tako, da zbira že obstoječa sredstva: izdaja obveznice in najema posojila, tudi tuja. S tem ohranja ravnovesje na blagovno-denarnem trgu, zoper nenadzorovano tiskanje denarja pa govori ta še dva argumenta: Belgija je v monetarni zvezi z Luksemburgom in mora spoštovati načela normalnega sožitja, mimo tega pa bi povečano tiskanje denarja pospeševalo inflacijo, ta pa preko indeksiranih izdatkov – prav tiste socialne izdatke, ki predstavljajo največji delež proračuna (gre, mimogrede povedano, samo za delež socialnih dajatev, saj se drugi del le-teh pokriva s samostojnih računov, ki niso del državnega proračuna).

Sicer pa je bilo v zadnji parlamentarni proračunski razpravi sprito vse bolj zaostrenih pogojev gospodarjenja moč zabeležiti dve tendenci: predstavniki kapitala se spogledujejo z »reaganovsko« politiko, ki naj bi sprostila akumulacijo zasebnega kapitala, levica pa terja boljši nadzor nad kapitalom, češ da je sistem že tako preveč liberalen in dopušča davčne utaje v velikem obsegu, pa tudi bežanje kapitala na tuje.

Devizni tečaj: 100 belgijskih frankov = 94,3872 din

FRANCIJA: Proračun kroji volilno leto

Francoski državni proračun zajema okoli 17,7 % kosmatega narodnega dohodka (nekaj manj kot 500 milijard francoskih frankov od okoli 2500 milijard frankov kosmatega narodnega dohodka), pri čemer pa je treba, tako piše naš pariški dopisnik Vilko Novak, upoštevati, da se vrsta pomembnih izdatkov ne krije iz državnega proračuna, marveč iz posebnih samostojnih skladov, katerih višina lahko celo presega vrednost državnega proračuna (to velja posebej za socialne dajatve, saj je vse do lani državni proračun samo izravnaval njihove primanjkljaje). Vsi ti skladi skupaj z državnim proračunom zajemajo okoli 42 % kosmatega narodnega dohodka.

Francoski državni proračun je za leto 1980 dosegel vsoto 497,72 milijarde frankov, kar je za 11,6 % več kot leto dni poprej. Poglavitna vira tega proračuna sta davek na dohodek (neposredna davščina torej) in pa davek na dodano vrednost kot za EGS standardna oblika posredne davščine.

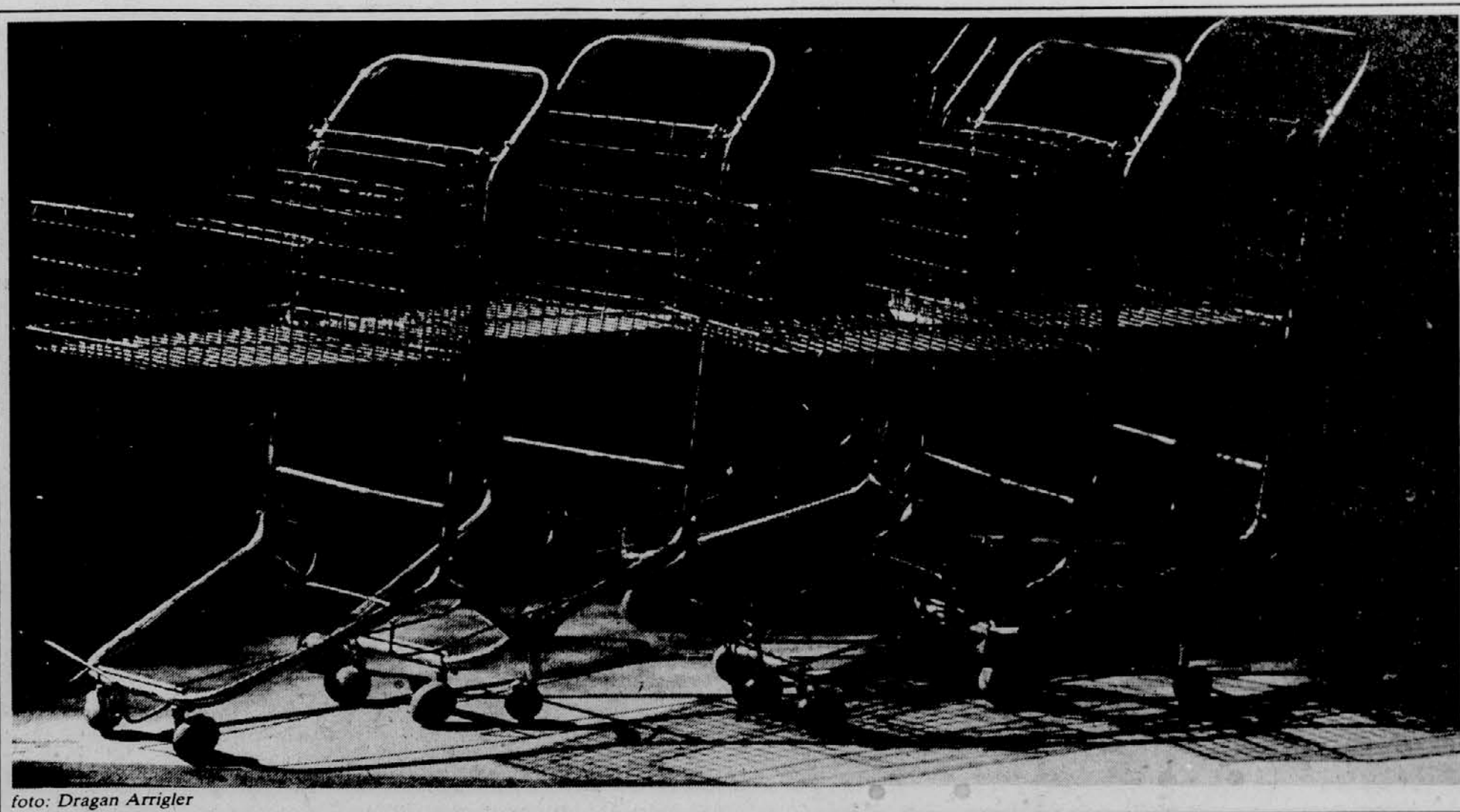

foto: Dragan Arrigler

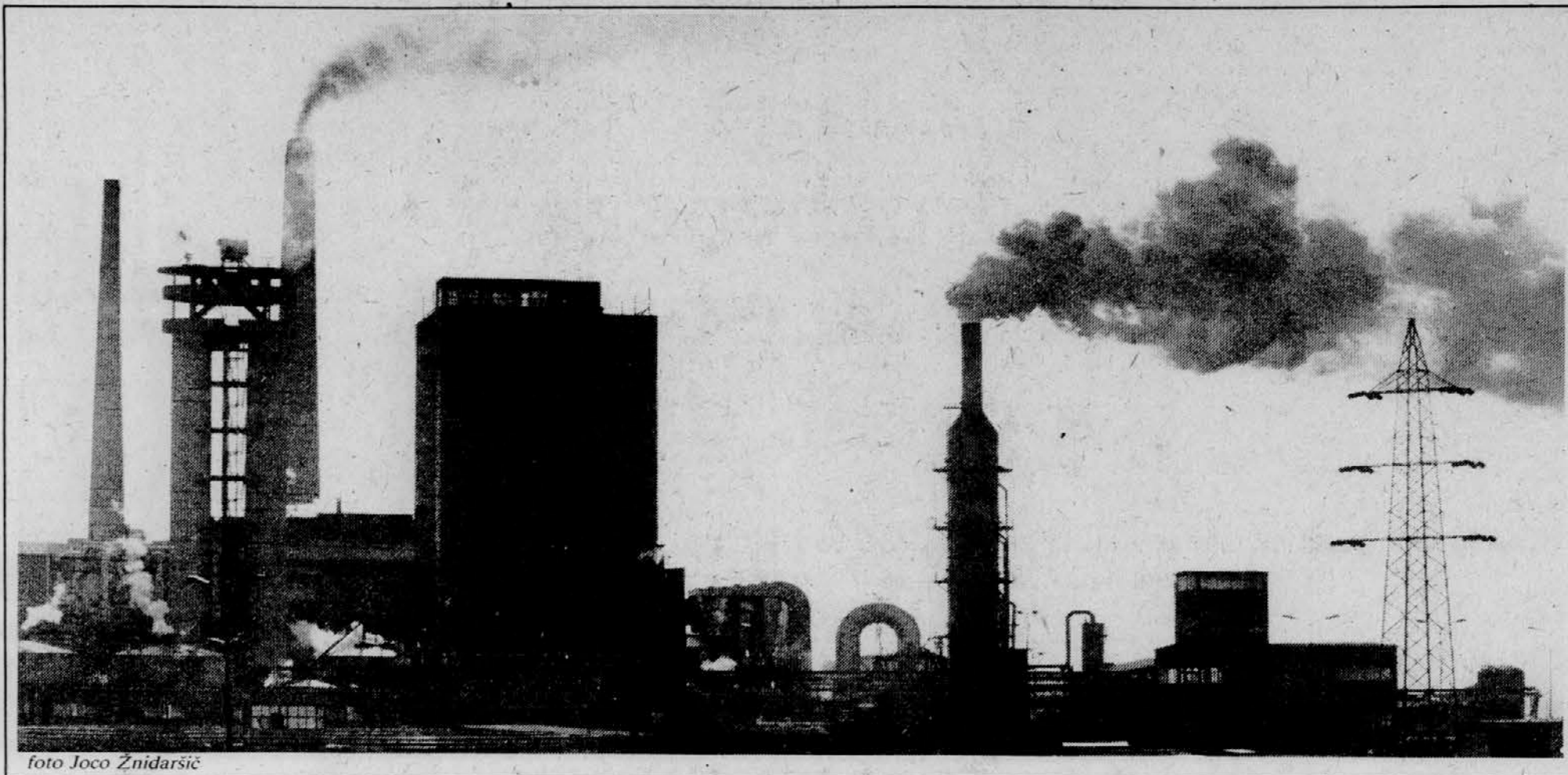

foto Joco Znidarsič

Vsota proračunskih dohodkov je v Franciji nekoliko višja od tiste, ki jo država v resnični dobi: v to vsoto so namreč vštet tudi »odpušeni« davki, tisti torej, s katerimi

● Tudi pojem **narodnega dohodka** je v statistični praksi sporen. Izražal naj bi na novo ustvarjeno vrednost (ustvarjeno na novo v določenem časovnem razdobju) in se po tem razločuje od **kosmatega narodnega proizvoda**, ki uračunava tudi vrednostno izrabo sredstev za proizvodnjo in porabljenih predmetov dela, se pravi tiste elemente, katerih vrednost izvira iz prejšnjih proizvodnih procesov in ki jih mora družba obnoviti, da lahko nadaljuje produkcijo na isti ravni. **Narodni dohodek** kot na novo ustvarjena vrednost se zato lahko uporabi za potrošnjo, lahko pa se uporabi za potrošnjo in za akumulacijo, za povečanje družbenega fonda delovnih sredstev (kar je tudi pravilo).

Ta pojem narodnega dohodka je sporen zato, ker so v praksi uveljavljene različne oblike izračunavanja različnih »neto« dohodkov, spričo tega pa so primerjave učinkov posamičnih narodnih gospodarstev vselej nekoliko nezanesljive.

Po »Mala politična enciklopedija«, SA 1966

država spodbuja raziskovalno dejavnost, varčevanje z energijo in podobno in sicer tako, da jih vrača. V letu 1981 naj bi se proračunski dohodki povečali za 17,7, izdatki pa za 16,4 %.

S 105,4 milijarde frankov je bila obramba leta 1980 daleč najvišja proračunska postavka, posebej, če jo primerjamo s podporo kmetijstvu, ki je znašala 25 milijard frankov, ali industriji, ki je bila manj kot 12 milijard frankov. Proračun za leto 1981 je ukrojen tudi po potrebah, ki jih prinaša leto 1981, ki je voljno leto: v njem je s posebnim poudarkom govora o varčevanju, vendar pa sta dve področji, na kateri se to varčevanje ne nanaša, namreč obramba in raziskave. Glede na dejstvo, da se bodo – v projekciji – dohodki proračuna večali hitreje kot izdatki (17,7 proti 16,4 %), pa naj bi se v volilnem letu zmanjšal tudi proračunski primanjkljaj, in sicer z lanskis 35,8 milijard frankov na letošnjih 30. Nasploh si Francija zadnja leta bolj prizadeva živeti v skladu z možnostmi in primanjkljaj zmanjšuje: leta 1979 je znašal 1,6 % kosmatega narodnega dohodka, lani le še 1,3 %, letos pa naj bi se zmanjšal na približno odstotek.

Ker pa primanjkljaj vseeno ostaja, ga je treba pokrivati. Tudi francoska vlada pri tem spoštuje osnovna načela blagovno-monetarnega ravnateljstva in primanjkljaja ne pokriva s tiskanjem denarja (nasprotno, zadnja leta je poskušala brzditi rast denarne mase), marveč stopa na denarni trg bodisi tako, da razpisuje državna posojila in izdaja obveznice, bodisi tako, da najema pri bankah posojila.

Kar zadeva politično vsebino proračuna, je ta že tretje leto kljub varčevanju usmerjen k spodbujanju gospodarske dejavnosti (naraščanje javnih naložb, spodbujanje zasebnih naložb). Za tisto krilo, ki v francoskem parlamentu predstavlja podjetništvo, je ta usmeritev še vedno premalo odločna; za levo krilo pa pomeni ta proračunska politika politiko »zategovanja pasu« za najširše množice.

Devizni tečaj: 100 francoskih frankov = 657,8499 din

ZRN: Več proračunskega denarja za gospodarske naložbe

Kosmati narodni proizvod Zvezne republike Nemčije je bil leta 1980 vreden 1505,5 milijarde mark, letos pa naj bi bil za 75 milijard mark večji; čisti družbeni proizvod je lani znesel 1166,5 milijard, letos pa naj bi bil 1214 milijard mark. Od tega si je država lani vzela 14,3 oz. 18,4 %, tako da je lanski proračun dosegel vsoto 215,3 milijarde mark; letos naj bi bil za 4,3 % večji in naj bi dosegel 224,6 milijarde mark, poročata naša bomska dopisnica **Mojca Drčar-Murko**.

Ta proračun se napaja predvsem z davki, posrednimi in neposrednimi, pri čemer se

zadnja leta prvi – med njimi je najpomembnejši davek na dodatno vrednost – zmanjšujejo, povečuje pa se relativni del neposrednih davkov, med njimi davka na dohodek in premoženje. Preostali davčni viri (dohodki gospodarske dejavnosti države in podobno) so manjšega pomena.

Največji del zveznih proračunskih izdatkov gre tudi v ZRN za socialno varnost (letos kar 78,7 milijarde mark ali 6,5 % narodnega dohodka). Druga najmočnejša postavka pa je narodna obramba, ki bo imela letos na voljo 42,7 milijard mark (6,2 % več kot lani); gre za izdatke, ki predstavljajo 2,7 kosmatega narodnega dohodka oz. 3,5 % narodnega dohodka. Precejšnji bodo tudi letos izdatki, ki služijo gospodarstvu: za železnice naj bi letos izdali 14,5 milijard mark, za ukrepe v okviru politike zaposlovanja vključno s subvencijami za odpiranje novih delovnih mest (kar je tudi oblika spodbujanja razvoja v nerazvitih krajih) naj bi izdali 4,8 milijard mark, za pomoč državam v razvoju pa 5,4 milijarde (0,35 % kosmatega narodnega proizvoda). Proračun subvencionira industrializacijo severne obale, kmetijstvo, gradbeništvo (v zvezi z energetskim varčevanjem), urbanizem ter energetiko vključno z razvojem jedrske energije.

Proračunski primanjkljaj že nekaj let spremlja tudi zahodnonemško proračunsko politiko. Letos naj bi – podobno kot lani dosegel vsoto 27,4 milijard mark, kar naj bi pomenilo, da se lansko prizadevanje, zmanjšati proračunski primanjkljaj, nadaljuje. Medtem ko je morala zvezna vlada za odplačilo posojil dati 2,7 % novega proračuna, je morala leta 1979 izdati v ta namen že 5,6 %. Ne glede na to pa je zadolženost države v mednarodni primerjavi ugodna: ob koncu minulega leta je znašala 29 % kosmatega narodnega proizvoda (in Italiji na primer 69 %).

Ko gre za pokrivanje proračunskega primanjkljaja, med vire zanesljivo ne sodi

● »Kosmati donos ali kosmati produkt je ves reproducirani produkt. Če izvzamemo uporabljeni, vendar nepotrošeni del fiksne kapitala, je vrednost kosmatega donosa ali kosmatega produkta enaka vrednosti založenega in v produkciji potrošenega konstantnega in variabilnega kapitala plus presežni vrednosti, ki se reducira na profit in rento. Ali – če ne opazujemo produkta posameznega kapitala, marveč produkt celotnega družbenega kapitala, je kosmati donos enak osnovnim elementom, ki sestavljajo konstantni in variabilni kapital, plus snovnim elementom presežnega produkta, v katerih se izražata profit in renta.

Kosmati dohodek je del vrednosti in z njim merjeni del bruto produkta ali kosmatega produkta, ki preostane potem, ko od celotne produkcije odbijemo tisti del vrednosti (in z njim merjeni del produkta), ki nadomešča založeni in v produkciji potrošeni konstantni kapital. Kosmati dohodek je torej enak mezzli (ali tistemu delu produkta, ki je določen za to, da spet postane delavčev dohodek) plus profit plus renta. Čisti dohodek pa je presežna vrednost in zato presežni produkt, ki ostane po odbitku mezzle: v resnici izraža presežno vrednost, ki jo realizira kapital in si jo mora ta deliti z zemljiškimi lastniki...»

K. Marx: Kapital III, str. 935-936, CZ 1973

tiskanje denarja, marveč krijejo primanjkljaj z najemanjem posojil pri zvezni banki. Tako tudi ZRN skrbi za ravnovesje med cirkulacijo denarja in količino blaga na trgu.

Ne glede na to pa je bila osrednja točka zadnje proračunske razprave prav vprašanje zadolženosti države. Medtem ko sindikati spričo naraščajoče brezposelnosti terjajo povečano investicijsko dejavnost državnega proračuna (in spričo tega tudi povečan proračunski primanjkljaj), pa se je vlada strinjala s tistimi zagovorniki prostega delovanja tržnih zakonov, ki dajejo trdni valuti prednost pred polno zaposlenostjo. Krščansko-demokratska opozicija se je v tej zvezi zavzela za davčne olajšave

kapitalu, čemur je vlada deloma tudi ustregla.

Devizni tečaj: 100 mark = 1535,6264 din

ITALIJA: Največji dolžnik je država

Kot poročata naš rimski dopisnik **Andrej Novak**, je kosmati narodni proizvod v Italiji leta 1979 dosegel vrednost 268.868 milijard lir, leta 1980 pa naj bi se ta vrednost povečala za okoli 4,5%. Proračunska masa je bila leta 1980 določena tako, da bi morala dati 150.248 milijard lir dohodkov in izdatkov, letošnji osnutek pa postavlja številko 162.098 milijard lir – ali približno 55% kosmatega narodnega proizvoda.

Letošnji proračun sicer še ni sprejet; v predlagani vsoti 162.098 milijard lir naj bi pri dohodkih največ navrgle davščine in takse (71.647 milijard lir), drugi dohodki pa bi znesli komaj okoli 16.000 milijard lir. Do zastavljenega cilja zatorej manjka še precej, zato bo pomemben vir proračunskih sredstev tudi letos notranja zadolžitev – kar 73.526 milijard lir naj bi znašala in prav to je tudi ena od proračunskih posebnosti Italije, kjer je zadolževanje države izjemno visoko.

Drugo posebnost Italije je moč zabeležiti na strani proračunskih izdatkov: tudi letos naj bi bili izredno visoki izdatki, ki neposredno ali posredno služijo gospodarstvu (za transport in komunikacije bodo izdali 9415 milijard lir, za neposredne posege v gospodarstvu pa 9454 milijard lir, kar pa je za okoli pet odstotkov manj kot lani). Velik del gospodarskega denarja torej v Italiji odtujuje država. Za obrambo bodo v Italiji letos namenili 7511 milijard lir ali 2,3% kosmatega narodnega proizvoda.

Letošnji proračunski primanjkljaj bo dosegel okoli 41.200 milijard lir. Ker je tudi v Italiji za tiskanje denarja zadolžena narodna banka, katere prva naloga ni streči proračunskim potrebam države, marveč skrbeti za takšno količino denarja, ki naj upošteva ravnovesje med denarno cirkulacijo in količino blaga v obtoku, tudi v Italiji proračunskega primanjkljaja ne pokriva s tiskanjem papirnega denarja, marveč z najemanjem posojil, deloma na domačem trgu denarja in deloma na tujem. Letošnji primanjkljaj naj bi pokrili tudi s povečanim pritokom davkov, deloma pa tako, da vsi uporabniki proračunskih sredstev odobrenega denarja ne bodo izkoristili – ker ne bodo imeli na voljo ustrezne dokumentacije za uporabo.

V proračunskih razpravah sta bili temeljni dve poziciji: po eni strani pozicija državnega zakladnika, ki je zagovarjal stabilizacijski proračun ter zmanjševanje izdatkov, po drugi pa pozicija komunistov (pa tudi nekaterih iz vladne koalicije), ki so se spričo ničelne rasti in nasploh gospodarskega zastajanja zavzemali za bolj ekspanzivno proračunsko politiko.

Devizni tečaj: 100 lir = 3,1968 din

JAPONSKA: Nizke datjave ob visokem narodnem dohodku

Razmerje med narodnim dohodkom in obsegom državnega proračuna je naš tokijski sodelavec **Rudi Videtič**, opisal z dvema plastičnima primerjavama. Po prvi je narodni dohodek na prebivalca Japonske presegel deset tisoč dolarjev, od tega pa sleherni Japonec prepušča v obliki davkov tisoč dolarjev državnemu proračunu; druga primerjava pa vključuje razen davkov še druge proračunske vire in ugotavlja, da sodi Japonska med države z relativno nizko proračunsko obremenitvijo, saj bremenijo datjave japonski narodni dohodek le z 21,8% (na Švedskem ga na primer z 52,7%). Seveda pa je k temu treba pristaviti, da je raven storitev, ki se financirajo iz proračuna, temu primerno nizka: komaj četrtina japonskega prebivalstva uživa to prednost, da ji smetarji odvažajo smeti, in Japonska je po vsej priliki edina med razvitimi državami, ki še vedno nima izdelanega sistema pokojninskega varstva za velik del prebivalstva. Nasploh sodi Japonska, kar zadeva sistem socialne varnosti, med države, ki okrutno malo varujejo delavce – v prid akumulativni moči kapitala seveda.

V letu 1981 naj bi proračunski dohodki in izdatki na Japonskem znašali 46.788.131 milijonov jenov (kar pomeni, da se tudi Japonska oklepa načela proračunskega ravnovesja, tega zlatega pravila

proračunske modrosti); nekaj več kot četrtino tega naj bi pokrili s prodajo državnih obveznic, kar je gotovo ena od značilnosti japonskega gledanja na proračun, obseg denarnega obtoka in na pokrivanje proračunskega primanjkljaja. Sicer pa so tudi na Japonskem poglavitni vir proračuna davki, carine in podobne obdavčitve.

Pruračun za leto 1981 je za 9,9% večji od lanskega, kar pa je v odstotkih najmanjše povečanje v zadnjih 22 letih. Posredno ali neposredno (javna dela, pomoč majhni industriji, razvoj novih virov energije) je gospodarstvu namenjenih 15,8% proračunskih sredstev. Za obrambo naj bi izdali 2.400.019 milijonov jenov, kar je bila tudi poglavitna tema parlamentarnih filipik, zakaj vojska je terjala še več sredstev. Vojaški izdatki so se s tem povečali za 7,6%, s tem pa je Japonska, kar zadeva te vrste izdatke, dosegla sedmo mesto na svetu. Seveda spričo tega v proračunu ni denarja za izboljšanje socialnega varstva in izraz tega je tudi stopnja povečanja sklada za pokojnine – ta bo večja za 9,9% ali za isti odstotek, kot se je povečal proračun. Zaradi večjih potreb je vlada v zadnjem času povečala nekatere datjave, ker pa se kapital boji, da bi povečanje proračuna delovalo inflatorno, je hkrati obljubila, da bo prihodnje leto poskušala najti način za zmanjšanje davkov. Pač pa je spričo povečanih davkov letos manjši proračunski primanjkljaj, ki ga japonska država – kot že rečeno – ne pokriva s tiskanjem denarja, marveč s prodajo državnih obveznic (letos v višini dobre četrtine proračuna, zaradi česar so tudi proračunski izdatki za odplačevanje obveznic dosegli osmino proračunskih izdatkov – za ta odplačila gre prav toliko proračunskih sredstev kot za javna dela in dvainpolkrat toliko kot za obrambo).

Devizni tečaj: 100 jenov = 15,7543 din

SOVIJETSKA ZVEZA: Proračun zajema dve tretjini narodnega dohodka

Naš moskovski dopisnik **Vlado Jarc** poroča, da znaša narodni dohodek za akumulacijo in porabo v Sovjetski zvezi 451 milijard rubljev. V to številko ni vračunana vojna industrija, pa tudi sicer je izračun narodnega dohodka za Sovjetsko zvezo specifičen in težko primerljiv. Po izračunu, ki bi se opiral na zgoraj navedeno številko, bi moral znašati narodni dohodek 2.420 dolarjev, vendar pa je OECD izračunala, da je narodni dohodek na prebivalca 3.100 dolarjev, medtem ko nekateri sovjetski viri navajajo številko, ki sega čez 4000 dolarjev. Te številke je treba omeniti zato, ker povedo, da so tudi izračuni – narodnega dohodka relativni, saj ne izhajajo iz enotne metodologije.

Če je izhodiščna številka vrednosti narodnega dohodka Sovjetske zveze 541 milijarde rubljev, potem zajema sovjetski državni proračun 66 odstotkov tega dohodka, kar v absolutnih številkah znes 298 milijard rubljev. Za poglavitni vir napajanja proračuna skrbi gospodarstvo, saj daje kar 271,4 milijarde rubljev proračunskega dohodka (90,1 milijarde iz davka na dobiček podjetij, 97,4 iz prometnega davka in 83,9 milijarde rubljev iz prispevkov za socialno zavarovanje, iz kolhoznega davka na dohodek, od prispevkov od zunanje trgovine in podobno). Iz žepov prebivalstva (v glavnem davek na plače) prihaja le 26,8 milijarde rubljev.

Na strani izdatkov gre največ denarja za gospodarske izdatke, in sicer 159,9 milijarde rubljev ali 53,65 odstotka proračuna. Za socialne datjave in kulturo porabijo 101,8 milijarde rubljev ali 34,6 odstotka proračuna, za obrambo pa 17,05 milijarde rubljev ali 5,7 odstotka proračuna (pri čemer pa velja omeniti pripombo nekaterih zahodnih strokovnjakov, ki trdijo, da je kupna moč »vojaškega« rublja mnogo večja od kupne moči »civilnega« rublja). Za upravo porabi Sovjetska zveza 2,5 milijardi rubljev ali 0,8 odstotka proračuna,

KENIJA IN TANZANIJA: proračun odseva gospodarske težave

Kenija in Tanzanija sta proračun za leto 1980–81 sprejemali junija lani, pri čemer se je pokazalo predvsem to, da preživljata največje gospodarske težave, odkar sta pred dvema desetletjema postali neodvisni. Te težave je treba pripisovati predv-

Prej, preden prikažemo, za kakšne namene zbira denar jugoslovanski zvezni proračun, je koristno, če prikažemo, kolikšen je bil v posameznih letih v primerjavi z družbenim proizvodom Jugoslavije. To kaže naslednja razpredelnica.

Leto	izdatki zveznega proračuna v milijonih din	delež proračuna v družbenem proizvodu SFRJ v odst.
1952	2.29	24,1
1953	2.05	18,1
1954	2.55	19,6
1955	2.33	15,0
1956	2.42	15,0
1957	2.77	13,9
1958	3.85	19,3
1959	3.75	15,3
1960	4.32	15,0
1961	5.90	17,6
1962	6.98	18,5
1963	6.32	13,8
1964	7.39	12,1
1965	8.67	10,9
1966	8.71	8,8
1967	9.98	9,6
1968	10.79	9,6
1969	11.52	8,7
1970	14.22	9,0
1971	18.46	9,0
1972	25.49	10,4
1973	32.88	10,7
1974	48.26	11,9
1975	59.94	11,9
1976	78.42	13,2
1977	93.45	12,7
1978	82,09	9,1
1979	102,03	8,8
1980	(132,28)	(8,5)

Ta pregled torej kaže, da so v prvem letu, ko so objavili uradni izračun jugoslovanskega družbenega proizvoda, z zveznim proračunom razdelili kar četrtino tega proizvoda. Za kakšne namene so tedaj porabili ta denar, niso objavili, ker so tedaj in še prav do leta 1965 objavljali pri zaključnih računih zveznega proračuna zgolj znesek dohodkov in znesek izdatkov. Seveda pa že zgolj iz tako velikega deleža v družbenem proizvodu vemo, da je tedaj zalagal z denarjem ne le državne organe za njihovo delo in skrbel za obrambo, ampak je imel tudi veliko opraviti z gospodarskimi in negospodarskimi naložbami, z izdatki za nekatere pokojnine, šolstvo ipd.

Pregled teh deležev proračuna v družbenem proizvodu kaže, da se od prvih let do zdaj postopoma znižuje, čeprav to zniževanje ni stalno, ampak je bilo vmes več dokajšnjih dvigov, tako leta 1954, 1958, 1962 in leta 1976. Kadar so bili ti dvigi zelo visoki, so očitno v preveliki meri izrpal plačilne sposob-

sem uvozu nafte, za katero mora Kenija plačevati tretjino, Tanzanija pa kar dobro polovico deviznih dohodkov. Obe državi zaradi suše uvažata tudi večje količine hrane, poročata naš dopisnik iz Nairobija **Titi Doberšek**.

Sedanjni kenijski proračun zajema 17,16 milijard kenijskih šilingov, tanzanijski pa 16,38 milijard tanzanijskih šilingov, (oba šilinga imata približno enako vrednost). Pri tem pa velja povedati, da je vrednost kosmatega narodnega dohodka Kenije (16 milijonov ljudi) skoraj dvakrat večja od kosmatega narodnega dohodka Tanzanije (17 milijonov ljudi). Kenijski državni proračun zajema približno 30 odstotkov kosmatega nacionalnega dohodka, tanzanijski pa okoli polovico.

Poglavitni vir za napajanje proračuna so v obeh državah neposredni davki, sledijo pa jim davki na potrošnjo ter uvozne datjave. Pri izdatkih porabijo največ za različne gospodarske potrebe, in sicer Kenija 37,27 odstotka (za ceste, mostove in vodna dela ter za drugo gospodarsko dejavnost), v Tanzaniji pa 42,43 odstotka (za program socializacije vasi, za ceste, mostove in vodna dela ter za druge gospodarske dejavnosti). Za vzgojo in izobraževanje porabijo v Keniji 19,25 odstotka, v Tanzaniji pa 12,23 odstotka, za obrambo, varnost in javni red izda Kenija 21,4 odstotka, Tanzanija pa 17,38 odstotka.

Seveda imata v obeh državah proračuna veliki luknji. Pri sprejemanju proračuna so v Tanzaniji omenili, da pričakujejo iz tujine okoli 4 milijarde šilingov pomoči in posojil, kar naj bi bilo 24,4 odstotka proračuna, medtem ko v Keniji računajo na 2,14 milijarde dolarjev pomoči, kar je 12,5 odstotka proračuna.

ŠPANJA: Mezde naraščajo počasneje od življenjskih stroškov

Čisti narodni dohodek na prebivalca je v Španiji dosegel vsoto 4700 dolarjev, letošnji državni proračun pa naj bi znašal 2.823.200 milijonov španskih pezov, poročata dopisnik Tanjuga v Madridu **Momo Pudar**. Ker pa proračun ne zajema stroškov socialnega varstva, je treba tej številki dodati še 2.080.000 milijonov pezov, ki se zbirajo v posebnem skladu za socialno varstvo.

Dva poglavitna vira za napajanje državnega proračuna so posredni davki (1.101.000 milijonov pezov) ter neposredni davki (990.500 milijonov pezov). Pri izdatkih gre skoraj 40% proračuna (brez sklada za socialno varstvo) za dejavnosti, ki so povezano z gospodarstvom (javna dela in urbanizem, pomoč industriji, energetiki in kmetijstvu, odpiranje novih delovnih mest ter promet in komunikacije), medtem ko dosega stroški za obrambo 16,2% proračunskih sredstev; dobrih sedem odstotkov

nosti družbe, s tem pa prehudo zarili denarne vire drugih. To pa je seveda zbudilo negotovanje. V tem je videti vzrok, da je v nekaterih letih, ki so sledila takšnim čezmernim zalogajem, prišlo do zmanjšanja teh izdatkov. Takšna zmanjšanja so bila leta 1953, 1955, 1963 in 1978.

Prav ob primeru zadnjega zmanjšanja leta 1978 pa lahko vidimo, da ne gre ob takšnih dogodkih toliko za resnično zmanjšanje takšne porabe, pač pa le za prenos dela skrbi za takšno porabo na neproračunske skrbnike. Tedaj so namreč s seznama izdatkov zveznega proračuna vrgli izdatke za spodbujanje izvoza in odkup kmetijskih pridelkov, hkrati pa niso plačali zapadlega proračunskega dolga iz prejšnjih let.

Sicer pa takšno čiščenje proračuna traja že dolgo let, vendar pogosto ne najbolj uspešno. Eno od gesel reforme leta 1965 je bilo tudi to, naj bi proračun skrbel zgolj za obrambo in za delo zvezne uprave ter diplomacije. Bistveni namen takšnih prizadevanj je bil, da bi razpolaganje z družbenim denarjem dali v take roke, koder ne bi bili ravnodušni, če hoče kdo porabiti več, čeprav bi lahko manj. Kako so bili pri tem preusmerjanju učinkoviti, naj pokaže nekaj primerjav proračuna iz leta 1965 in leta 1979. Leta 1965 se je zvezni proračun ukvarjal še z delom gospodarskih naložb. Hkrati je zbiral denar za del socialnega skrbstva, zdravstvenega varstva, znanstvene in kulturne dejavnosti ter za del stroškov šol. Za te reči so pozneje postopoma nehali skrbeti na ta način. Vendar poleg skrbi za vojsko, zvezne organe in diplomacijo se naprej dajejo denar za nekatere pokojnine in borčevske dodatke. Čeprav so v tem času uvedli sklad za pospeševanje razvoja manj razvitih, še naprej plačujejo iz zveznega proračuna tudi za te namene, nekaj let so plačevali za večji izvoz in odkup pridelkov ipd.

Tudi če gledamo proračunske izdatke po deležu, ki so jih imeli v družbenem proizvodu Jugoslavije leta 1965 in predlani, ni videti usihanja takšnih izdatkov. Ob tem, da so se po tej primerjavi proračunski izdatki za ljudsko obrambo od 5,4 odstotka družbenega proizvoda v letu 1965 znižali zgolj v letu 1979 na 4,73 odstotka in izdatki za zvezne organe od 0,58 odstotka zvišali na 0,7 odstotka družbenega proizvoda, so se izdatki za posebne namene, torej pokojnine zvišali od 0,91 na 1,3 odstotka, za dopolnilni sredstva republikam so se zvišali od 0,8 na 0,9, zvezne negospodarske naložbe so se zvišale od 0,08 na 0,2 odstotka družbenega proizvoda ipd.

Ilija Popit

proračuna porabi španska država za vzdrževanje notranjega reda.

Proračunski primanjkljaj naj bi letos dosegel vsoto 435.000 milijonov pezov; 120.000 milijonov za kritje tega primanjkljaja naj bi zbrali z razpisom javnega dolga, 70.000 milijonov pezov pa naj bi dobili v obliki tujih posojil; preostalih 245.609 milijonov primanjkljaja naj bi pokrili z viri, ki jih bo dala na voljo španska narodna banka, se pravi s tiskanjem novega denarja. Med državami zahodne Evrope je Španija ena od redkih, ki se proračunskega primanjkljaja rešuje s povečano emisijo.

Pri čemer pa pomeni dodatno tiskanje denarja tudi dodatno obremenitev tistih, ki živijo od dela svojih rok. Prav primarna emisija je v Španiji eden od močnih generatorjev inflacije, ki je lani dosegla 15,4%, letos pa naj bi bila občutno večja. Devizni tečaj: 100 pezov = 37,6408 din.

★

Povsem jasne rdeče niti skozi zgornje pri-spevke skorajda ni moč potegniti. Kar zadeva obseg in strukturo večine proračunov obravnavanih držav zahodnega sveta, je moč ob ugotovitvi, da državni proračuni slej ko prej ostajajo gospodarsko aktivni, zabeležiti predvsem dvoje: prvič se njihov delež v narodnem gospodarstvu kljub krizi, ki pesti zahodno ekonomiko, ne zmanjšuje, marveč se ponekod celo večja; in drugič, prav zaradi krize prihaja do močnih pritiskov na obseg socialnih izdatkov, ki stagnirajo ali se zmanjšujejo, da bi se tako sprostila sredstva, ki bi bodisi v obliki neposredne pomoči bodisi s posrednimi olajšavami povečala profinito mero ter tako spodbudila nastajanje in zaposlovanje novih kapitalov. Pri čemer imajo ti proračuni še eno značilnost: kljub krizi, ničelni rasti nacionalnih gospodarstev in čedalje večji brezposelnosti se ne lotevajo več javnih del, kar potrjuje nekatere napovedi, da se je s sedanjo gospodarsko krizo v krizi znašla tudi pol stoletja stara Keynesova teorija o povečanih javnih izdatkih, ki da povečujejo zaposlenost, ki da povečujejo povpraševanje, ki da oživlja proizvodnjo.

In še eno značilnost teh proračunov velja omeniti: branijo so vnašati prehude motnje v blagovno-denarne tokove, zato proračunskih primanjkljajev praviloma ne pokrivaajo z novim denarjem (primarno emisijo).

Ničelni rasti se bližajo tudi nekatera gospodarstva socialistične vzhodne Evrope, v katerih z družbeno akumulacijo v celoti ali vsaj pretežno razpolaga država. Tudi glede teh je treba ugotoviti, da kljub nastalim zastojem ne ponujajo bistveno novih rešitev.

Gradivo obdelal:
Marjan Sedmak

Okrogla miza: Študentska politika

(Ne)stabilizacijska smer do znanja in diplome

Starim nerešenim problemom, ki zadevajo kvaliteto študija, raziskovalno delo, tretjo stopnjo, se je pridružilo še vprašanje, kako nemoteno študirati

»Kako študentje čutimo zaostreno gospodarsko situacijo? To vprašanje odpade! Čutimo jo prav tako kot vsa družba, tako kot delavski razred čuti stabilizacijo!« Nekateri problemi se v vzgoji in izobraževanju že dolgo pojavljajo, v zaostrenem gospodarskem položaju pa so se še bolj izpostavili, pokazali so svojo pravo podobo in razkrili nekatere vzroke.

Oliki študentske politike se v zadnjem času veliko smukamo. Kaže, da z višjim ali visokimi odstotki res rešujemo le osnovne, rekli bi eksistencialne probleme, vendar te številke ne oplazijo študija. Pa bi ga morale, kot smo slišali v našem pogovoru: oplaziti bi bilo treba kvaliteto študija (in tiste, ki takšno kvaliteto zahtevajo), raziskovalno delo, ki se ga otepajo eni in drugi, tretjo stopnjo...

Na te nerešene stare probleme se nam sedaj nabirajo usedline stabilizacije in jim povečujejo težo. V ospredje postavljajo osnovno vprašanje za vsakega posameznika: kako kljub padanju standarda nemoteno študirati, kako hoditi na vaje in predavanja kljub čedalje večjemu zaposlovanju in pomanjkanju časa za te obveznosti; za one, ki so na univerzi le še z eno nogo, ker pravkar izstopajo, pa še vprašanje: kam vložiti znanje, kolikor ga že prinašajo in kako se vpisati na listo zaposlenih delavcev.

Za našo okroglo mizo so sedli in razmišljali o svojem položaju, problemih in prihodnosti **Slavko Hozjan**, študent 3. stopnje na filozofski fakulteti, **Samo Hribar**, urednik radia Študent **Marko Kobe**, predsednik socialno-ekonomske komisije pri predsedstvu UK ZSMS Ljubljana, **Matjaž Kogej**, študent filozofske fakultete, **Silvin Lesnik**, študent metalurgije in podpredsednik univerzitetnega sveta ljubljanske univerze, **Stanko Miklič**, študent ekonomske fakultete, **Vika Potočnik** iz študentskega naselja v Ljubljani in **Nino Rode**, s fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani. Naš dnevnik pa so v pogovoru zastopali **Vojko Flegar**, **Bojan Plešec**, **Janko Svetina**, **Jože Volfand**, in **Franc Milošič**, ki je razmišljanja skrajšal na eno samo stran sobotne priloge.

DELO: Da so študentje premalo angažirani, smo slišali že neštetokrat. Kako je s to zavzetostjo v tako imenovanem zaostrenem gospodarskem položaju? Kakšne možnosti imajo študentje, da lahko ustvarjalno sodelujejo pri spreminjanju tistih stvari, ki niso ustrezno rešene? Kdo in kako se loteva problemov študija, stanovanjskega vprašanja in kakšne spremembe je tu povzročil zaostren gospodarski položaj?

HRIBAR: Prav bo, da pogledamo, kako mladinska organizacija zastopa študentske interese. Pri tem ne bomo pozabili, da so študentje del te družbe in zato prav tako družbeno nenaotna skupina, kot to lahko trdimo za celotno družbo. Razlike so socialnoekonomske, nazorske, razlike v aktivnosti v mladinski organizaciji itd. Čigave interese naj torej tu zastopa ZSMS? Pogosto nastopa kot tretjerazredna družbenopolitična organizacija, ki je tu samo zato, da prenaša stališča in sklepe zveze komunistov. Na univerzi pa nam slednja sepa v koraka v avantgardni vlogi: ZSMS ima manj kot tisoč aktivnih mladincev, članov ZK je dobrih trikrat več, a ne čutijo odgovornosti za krhanje mladinske organizacije.

Pred dobrimi desetimi dnevi je prav ta organizacija mladine na univerzi nastopila tako, kot bi morala vedno nastopiti. Novi način stipendiranja bi bil znižal kadrovske stipendije in pri oblikovanju novega sistema so to spregledali vsi tisti, ki tega ne bi smeli. Predsedstvo univerzitetne konference je takoj, ko je študentska baza spoznala pravo stran študentske politike, sprejelo sklepe, ki jih je problemska konferenca RK ZSMS obravnavala in upoštevala. Univerza in zveza komunistov sta reagirali pozneje.

KOBE: Študentje živijo v čedalje slabših življenjskih in študijskih razmerah in to

danes ni značilno le zanje. Vendar pa smo na univerzitetni konferenci spoznali, da moramo te razmere natančno poznati, da bi lahko ukrepali. Anketirali smo 6.000 študentov in prav zdaj obdelujemo njihove odgovore. Zvedeli bomo veliko o socialnem položaju, denarnih možnostih, stanovanjih, prehrani... Videli bomo, kje so ekstremi najhujši in skušali kaj popraviti.

DELO: Kateri pa so problemi, ki najbolj tarejo študente?

POTOČNIK: Socialna struktura je zaskrbiljujoča. Po podatkih slovenske statistike se že celo desetletje v tej strukturi ni nič premaknilo, čeprav se je ogromno govorilo o tem, da je ta premik nujen. Dandanes ugotavljamo, da stipendije več ne pokrivajo življenjskih stroškov. V študentskem naselju na to opozarjamo že lepo vrsto let in vedno se je našel začasen odgovor. Zdaj pa je splošni padec standarda ta problem le še bolj jasno pokazal. Konflikti med delavci in študenti v študentskem naselju kažejo nezadovoljstvo in nezaupanje pri tem, kako te probleme hočejo rešiti. Stanarine požrejo velik del stipendije, posteljo pa je težko dobiti. Lani smo imeli 1.400 prošenj, sprejeli smo jih lahko le 800. Za vse druge nihče ne ve, ali so dobili stanovanja v Ljubljani ali so morali opustiti študij ali ga celo ne začeti.

HRIBAR: Pred tremi leti je 85 odstotkov študentov izhajalo iz boljših družin, pri tem mislim tiste, katerih starši so imeli najmanj srednješolsko izobrazbo. V tem času pa je 90 odstotkov študentov ob delu prihajalo iz družin, ki srednje izobrazbe ne dosegajo. Razkorak je očiten in danes se je le še zaostрил. Nekateri si morajo ob študiju služiti kruh z rednim delom.

POTOČNIK: Ali pa z delom ob rednem študiju, saj na študentskem servisu čaka na zaslužek čedalje več študentov.

HOZJAN: Zato pa pada kvaliteta študija. Namen študija je, da proizvede določene vrste znanja. Diploma je potrdilo za to, in zato je cilj diplome. To pa pomeni, da bo diplomant v celotni družbeni delitvi dela dobil točno določeno mesto, ki je na neki način privilegirano delovno mesto. V kriznih situacijah se to bistveno ne spremeni.

HRIBAR: Je pa problem priti do diplome.

HOZJAN: V krizi tisti iz neprivilegiranih slojev ne morejo študirati in prvi odpadejo. To je jasno in se že kaže v resnici.

DELO: Ugotovitev, da kvaliteta dela pada, je katastrofalna. Kje so vzroki? Vedno in povsod smo se verbalno zavzemali za boljše izobraženost, ugotavljate pa nasprotno resnico.

KOGEJ: Sinovi in hčere bogatih staršev lahko nemoteno študirajo naprej, drugi so prisiljeni poleg študija še delati. Zato ne hodijo na predavanja in vaje, vedno manj je časa za knjigo.

Tako nastajajo luknje, ki študiju samo škodujejo.

LESNIK: V univerzitetnem svetu in v klubu raziskovalcev o tem veliko govorimo. Naša gospodarska stabilizacija je udarila v temelje izobraževanja na univerzi in ustvarila ugodna tla za padanje kvalitete študija. Marsikje smo opustili tudi najnujnejše poskuse, ker nimamo kemikalij, ki bi jih morali uvoziti, drugje improviziramo, a od tega ni rezultatov. Naj pričakujemo kaj drugega kot vedno slabše diplomante? Po goji dela k temu le še pristavijo svoj delež. Če, na primer, velika ekonomska fakulteta ne pozna stiske s prostorom, jo pozna farmacija, kjer v majhnem prostoru zgnetejo na vaje po sto študentov.

MIKLICH: Tudi asistent na ekonomski fakulteti vodi vaje za sto ljudi. Profesor pa predava na primer, petstotim naenkrat. Tudi takšni pogoji množične produkcije kadrov ne prispevajo h kvaliteti.

HOZJAN: Očitno prevladuje težnja, da pridobimo določeno število kadrov, pri katerih kvaliteta ni pomembna.

HRIBAR: Takšno stanje imamo zaradi tega, ker naše združeno delo ne potrebuje vrhunskih strokovnjakov, ampak takšne, ki bodo znali uporabljati le uvoženo tehnologijo. Glejte, raziskovalnemu delu ne dajemo poudarka, ga ne stimuliramo. V srednjeročne plane pa vnašamo to kot eno osnovnih opredelitev. Fakultete imajo čedalje manj denarja za normalno delo in pravih strokovnjakov ne usposabljaajo.

DELO: Se strinjate, da naše gospodarstvo zaradi tehnološke strukture proizvodnje sil na zainteresirano za čim boljše strokovnjake?

HOZJAN: Na fakulteti se pridobi ravno toliko znanja, da je mogoče uporabljati to tehnologijo. Premalo pa je tega znanja, da bi z njim lahko začel neko temeljno raziskovanje. Tudi tu nam torej kaže čedalje slabše, saj je krog zaključen in ne omogoča, da bi se otresli odvisnosti od tujega znanja.

KOGEJ: Na filozofski fakulteti sprejemamo nov statut in smo predlagali, da bi po prvi stopnji študija uvedli poseben program za znanstveno raziskovalno delo. Program ne bi bil obvezen, bil pa bi možnost za dodatno usposabljanje, priprava na tretjo stopnjo in s polno izkušnjami. Odziv je za zdaj na fakulteti in univerzi dober. S tem programom bomo poskušali preseči srednješolski način učenja na univerzi.

HRIBAR: Tudi ta način sam zahteva, da pada kvaliteta. V sprotnem študiju je vsak prisiljen študirati sproti, za vsak izpit posebej, in je zanj najbolje, da naučeno snov takoj po izpitu pozabi, ker bo tako lahko srkal novo snov do naslednjega izpita. Kot bi polnil in praznil kanglejo. S fakultete odide po zadnjem izpitu s prazno kanglejo in s prazno je tudi bil prišel.

DELO: Kako se kaže to, da raziskovalno delo ni cenjeno in stimulirano?

LESNIK: Lep primer so Prešernove nagrade. Univerza jih razpiše dvajset, lani pa je samo fakulteta za naravoslovje in tehnologijo imela 20 do 30 kandidatov zanje. Ti so izdelali posebne raziskovalne naloge, ki so jih priskrbeli inštituti, in so ti zanje tudi pobrali denar. Za diplomsko delo takšne raziskave niso priznane, čeprav terjajo mesece dela. Za te mesece torej ni denarja ne priznanja. In še tistih malo posameznikov, ki bi hoteli raziskovati, gre zaradi tega na študentski servis čakati na pakiranje knjig ali prelaganje vreč, ker se to materialno bolj splača.

MIKLICH: Ekonomska fakulteta zaradi tega letos med več kot 2000 študenti ni imela niti enega kandidata za Prešernovo nagrado.

DELO: Spregovorili smo že o diplomih in mestu v delitvi dela, ki ga zagotavlja. Ali je to zagotovilo v času stabilizacije gospodarstva kaj spremenjeno?

Slavko Hozjan

MIKLICH: Poklic ekonomista je imel v naši družbi poseben položaj, saj zaposlitve ni bilo težko dobiti. Toda sedanjí diplomanti že ne dobijo dela, kako pa bo s tistimi, ki bodo v kratkem diplomirali, saj nas je 300 absolventov. Kadrovske stipendije so bile zagotovilo za mesto v delovni organizaciji, danes pa to niso več. Stipendiste po koncu študija zavračajo, češ da si s pripravniki ne morejo dosti pomagati, ker potrebujejo takšne, ki bodo takoj nekaj naredili.

DELO: Zaposlovanje je ostro omejeno. Kako ste reagirali na ta določila?

HRIBAR: Na konferenci ZSMS smo opozorili, da stabilizacijski ukrepi najbolj prizadenejo mladino. Zahtevali smo, da se ne stabilizira na račun brezposelnosti.

HOZJAN: Za zdaj je še premalo diplomantov, ki so ostali brez zaposlitve, da bi to lahko prišlo v zavest večine študentov. Absolventi se tega že začenjajo zavedati, a začeli se bodo tudi drugi.

RODE: Študentje smo med seboj razbiti po osnovnih organizacijah, pokrajinskih klubih itd., tako da posamezne stvari pridejo v zavest z zakasnitvijo. Stipendisti pa med seboj tudi niso dovolj povezani, da bi vedeli za vsak primer, ko so kakšnega diplomanta v delovni organizaciji odklonili.

MIKLICH: Iz moje generacije na ekonomski fakulteti so mnogi nameravali končati le prvo stopnjo in se zaposliti kot ekonomisti, zdaj se pa odločajo še za drugo stopnjo. Mislijo namreč, da bodo kot diplomirani ekonomisti imeli večjo možnost za zaposlitev.

DELO: Kakšni so stiki med stipendisti in študentji med študijem? Ali študentji zadosti dobro poznajo tiste, ki jih odklanjajo?

LESNIK: V večini primerov teh stikov ni. So pa posamezne izjeme. Recimo pri Gorju-Muti imamo klub stipendistov, ki dobro opravlja to povezavo med nami in študentorjem.

HRIBAR: Iskra ima največji klub stipendistov, vendar so zaradi velikega števila stiki s študentorjem le formalni in za posameznika nepomembni. Danes se sprašujemo, zakaj celo stipendisti ne dobijo zaposlitve. To je vendar logična posledica starih napak: pred štirimi ali petimi leti so bile delovne organizacije dolžne razpisovati kadrovske stipendije. Razpisale so jih zahtevano število, niso pa gledale na svoje kadrovske potrebe. Tako sedaj dobivajo iz fakultet preseženo delovno silo, ki so jo same izobraževale.

POTOČNIK: Ti stiki so nedvomno slabi. Razkorak se kaže tudi v tem, da na eni strani stremimo k vedno manjši stipendiji iz združenih sredstev, vedno več pa naj bi bilo kadrovskih stipendij. Sedanji razpis pa kaže, da je kadrovske planiranje odpravljeno, in neko se bo krepko osmesil, ko bo delež kadrovskih stipendij padel, močno pa narasel delež stipendij iz združenih sredstev.

DELO: V Sloveniji imamo na podiplomskem študiju dva do tri odstotke diplomantov. Za program tega študija dajemo trikrat manj denarja kot za enako obsežen program v osnovni šoli.

Samo Hribar

HRIBAR: Vzrok je v tem, da svobodna menjava dela med univerzo in združenim delom živi le papirnato življenje. Fakultete so plačane za svoj program po številu študentskih glav. To pomeni marsikaj neprijetnega. V tretji letnici FSPN zato sprejemajo vse, ki se prijavijo, pa čeprav niso nikoli slišali za temeljne predmete, ki se tu predavajo v prvih dveh letih. Res opravijo diferencialne izpite, vendar je kvaliteta vprašljiva. Fakulteta mora imeti čim več študirajočih, da ji bodo njihove glave prinesle denar vsaj za normalno delo.

HOZJAN: Denar se daje le za mojstre, ki bodo znali delati takoj in bodo rezultati vidni že danes. Kolikor pa je denarja za raziskave, morajo biti te takšne, da jih je takoj mogoče prenesti v proizvodnjo. Razkorak med bazičnimi in aplikativnimi raziskavami je prevelik.

DELO: V znanstveno raziskovalno delo se vključuje malo študentov. Vsi pa se s tem delom srečujejo pri diplomskem delu. Kakšno je zanimanje za takšne raziskave? Ali je možno, da bi diploma bila v večini primerov povezana z delovno organizacijo ali del njenega raziskovalnega projekta?

KOGEJ: Diplome imajo na posameznih fakultetah različne vloge. Na pravni fakulteti je diploma zelo nepomemben del ali formalnost v celotnem študiju, na filozofski fakulteti in še marsikje drugje pa je to bistveni del študija. Kjer diplomsko delo nima prave teže, študentje nimajo interesa, da bi se stvari temeljito lotili. Na onih drugih solah pa bi diplomske naloge morale biti tudi materialno stimulirane. To bi bila naloga tistega, ki bi takšno diplomu – raziskavo razpisal.

MIKLICH: Študentorjem ni mar, s kakšnim diplomskim delom se ukvarja njihov stipendist. Tesnejša povezava bi tu prav gotovo lahko pomagala nekaj spremeniti.

LESNIK: Na metalurgiji imamo to stran dobro urejeno. Diplomske naloge so ali del projektov, ki jih izvaja Inštitut za metalurgijo, rudarstvo in geologijo, ali pa samostojni projekti. V rudarstvu je zelo aktualen projekt o »Velenju 2000« in študentje tu precej pomagajo. Med samostojnimi projekti je neki študent izdelal nalogo za Filippine in tudi dobro zaslužil.

Študentu se splača s konkretno raziskavo delati pri študentorju, ker ima v tem primeru pokrite vse materialne stroške. Težave pa ima tisti, ki hoče raziskovati, na primer, na Inštitutu Jožef Stefan. Uporaba določenega stroja stane tudi do 30.000 din na uro in jasno je, da se fakulteta takih raziskav izogiba, ker nima denarja. Ponovno smo pri paradoksu, ko je fakulteta zainteresirana za čimmanj raziskovalnih nalog, po drugi strani pa to hromi osnovni namen študija. Zato so teoretična razglabljanja veliko bolj dobrodošla kot uporabne raziskave.

RODE: Vrnili se bom na razmerje med temeljnimi in aplikativnimi raziskavami. Združeno delo se zanima edino za takšne raziskave, ki jih lahko takoj neposredno uporabi. Stabilizacijska usmeritev je to še drastično zaostila. Delovne organizacije hočejo takoj rezultate za vsake najmanjše stvari, ki so jih plačale. Tako hočejo popraviti vse napake, ki so se kopičile leta in leta dolgo, ne vidijo pa cene, ki jo bo treba zaradi tega plačati dolgoročno. Do novih

kadrov danes skušajo priti čim ceneje, zato je študij akumuliranje tujega znanja, ki mu moramo dodati čimmanj raziskovanja, ker to nekaj stane. Ne gre za to, kakšne potrebe in ambicije ima študent in kako bi le-te skupnost lahko izkoristila, gre za to, da čimprej dostudira za čim manjše stroške. Zaradi takšne usmeritve imamo potem probleme od stipendij do družin z otroki, ki jim odrekajo skoraj vse pravice, od stanovanja do otroškega dodatka.

KOBE: Leto študija stane družbo 60 starih milijonov.

DELO: Kako pa je s študijem na tretji stopnji?

HOZJAN: Skoraj nemogoče je. S stipendijami, ki jih slovenska raziskovalna skupnost daje za 3. stopnjo, je približno tako kot z onimi za višje in visoke šole, saj so skoraj enake. Zahteven študij pa podiplomcu ne omogoča dela prek študentskega servisa, če hoče končati magistrsko delo v predpisanih dveh letih. Trdim, da je standard študentov na 3. stopnji precej slabši od študentov na fakultetah. Treba je dobiti redko literaturo, ki veliko stane, moraš pa jo imeti neprestano pri roki, stipendije pa so, kakršne pač so.

DELO: K reševanju torej ključne cela paleta vprašanj, ki ste jih razgrnili. Kako?

HRIBAR: Študentje so pretežno neaktivni zato, ker so prepričani, da ni mogoče ničesar premakniti na bolje. Dosedanje spopadanje s temi vprašanji je še kako dober argument za takšno prepričanje. Iz pogovora smo lahko spoznali, da je zdaj mogoče ukrepati le s študentsko politiko, vendar le v okviru sklada za stipendije. Ko pa hočemo prek tega okvira, se vedno srečamo z interesi širše družbe. Kot da mi v to ne bi sodili! Zato odpade vsako vprašanje, kako študentje čutimo zaostreno gospodarsko situacijo. Prav tako kot vsa družba, tako kot delavski razred čuti stabilizacijo.

Oktober smo rekli: stabilizacija da, brezposelnost ne. Danes mladinska organizacija tega problema ne more več zagovarjati na tak način. Manj kot 6 tisočakov na mesec dobiva 14,5 odstotka slovenskih delavcev. Kje naj si ti odtegujejo? Kje naj si odtegujejo študentje, če imajo povprečno 2.000 do 2.200 dinarjev stipendije. V tem je jasen odgovor, kako mladi gledamo na stabilizacijske tokove. Smo za tako stabilizacijo, ki jo bo vodil delavski razred in del študentov je tudi del tega razreda. Ne sme pa stabilizacijska politika biti le nadaljevanje odtujevanja družbene reprodukcije, kot je to danes pogost pojav.

V imenu delavcev danes nekateri govorijo, kako se je treba marsikomu odreči, ker smo že preveč porabili. Kdo je preveč porabil? Kako mora preveč porabiti tisti, ki ima 600 starih tisočakov na mesec? Študentom ni jasno, kako so lahko porabili preveč, če so imeli dva tisočaka stipendije, ni jim tudi jasno, kako bi lahko porabili manj. Stabilizacijsko politiko bo treba tako zgraditi, da bo premagovala razredne razlike.

HOZJAN: Ta povezava, ki jo je pokazal Samo, kaže še na nekaj. Na to, da morajo biti naše zahteve za povišanje stipendij hkrati povezane z zahtevami po zvišanju osebnih dohodkov delavcev. Kajti samo povišanje stipendij ničesar ne rešuje.

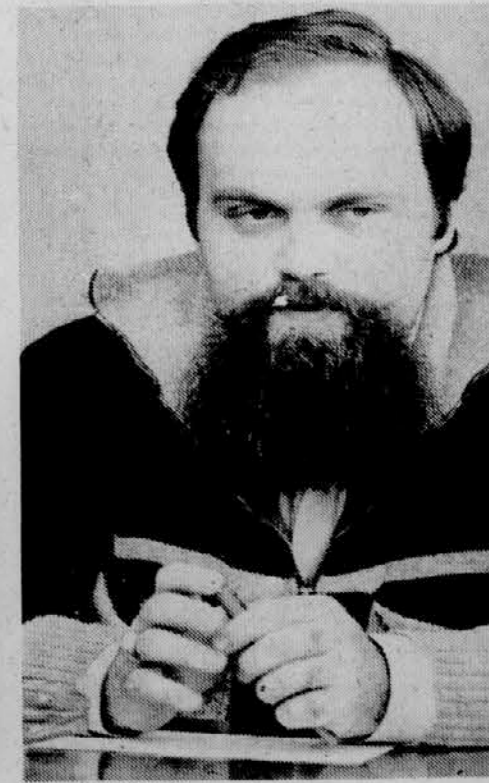
Nino Rode

Matjaž Kogej

Silvin Lesnik

Stanko Miklič

Vika Potočnik

Marko Kobe

foto Dragan Arrigler

Preobrazba sveta

Za lastno identiteto in lasten projekt socialistične družbe

Mednarodnega delavskega gibanja ne gre podrežati interesom v mednarodnih razmerjih

Zopet so oživele razprave o odnosih med KP in čedalje več je znakov, da se v določeni meri krepijo hegemonistične težnje v mednarodnem komunističnem gibanju. O tem pričajo zadnje razprave med KP Italije in KP SZ o odnosih med partijama, ki so prišle do izraza ob 26. kongresu KP SZ, prav tako pa tudi razprave znotraj španske in katalonske partije o evrokomunistični naravnosti španskega delavskega razreda.

V teh razpravah prav gotovo ne gre samo za opredelitev evrokommunizma, ampak za vprašanje nadaljnje socialistične preobrazbe sveta nasploh. Zdi se, da je še enkrat pred mednarodno delavsko gibanje postavljeno vprašanje, ali je za socializem kot svetovni proces potrebna enotnost mednarodnega komunističnega gibanja ali pa je pomembnejše, da partije iščejo svojo lastno podobo v boju za socializem in izhajajo od ciljev, ki jih narekuje odgovornost do lastnega delavskega razreda?

Tako se v tem trenutku svet sooča še z enim protislovjem, ki nam v pogojih številnih zapletov v mednarodnih razmerjih rad ubeži izpred oči. Gre za to, da je mednarodno delavsko gibanje vse prepogosto podrejeno interesom posameznih subjektov v mednarodnih razmerjih. Stojimo pred (po svoje) zelo paradoksalnim položajem, poudarek v človekovem boju za napredek je na stikih med državami, ki v bistvu samo odsevajo trenutna temeljna razmerja v mednarodni skupnosti, ne pa na procesih, ki ta razmerja pogojujejo, jim dajejo razredni pomen in katerih osrednji nosilci so subjekti v mednarodnem delavskem gibanju. To tudi v veliki meri vpliva na položaj posameznih KP v svetu.

Ni dvoma, da je svet v celoti zajel širok in globok proces spreminjanja odnosov, prav tako pa je tudi jasno, da je kapitalistična oblika proizvodnih odnosov ohranila veliko trdnost, ki je v veliki meri pogojena tudi z objektivnim razvojem proizvodnih sil v svetu. Kljub vsem protislovjem predstavlja kapitalistični način proizvodnje namreč še vedno prevladujočo obliko proizvodnih odnosov v današnji mednarodni skupnosti, hkrati pa je tudi čedalje več subjektov, ki se zavzemajo za nove, pravičnejše odnose med ljudmi, za socializem, za družbo, ki se bo znebila izkoriščevalskega značaja v proizvodnih odnosih. Mednarodno delavsko gibanje je pomemben element v teh prizadevanjih, hkrati pa je tudi nenehno podvrženo spremembam, s katerimi se spopadajo družbene sile v današnjem svetu in ki so v končni fazi tudi produkt delovanja samega mednarodnega delavskega gibanja. Zato tudi ne velja več poenostavljena shema, da »svetovni buržoaziji« zoperva »svetovni proletarijat«, še manj pa trditve, da se v tem trenutku socializem rešuje na osnovi institucionaliziranega nasprotja med kapitalizmom in socializmom, ki se v praksi kaže kot nasprotje med Vzhodom in Zahodom.

Razredna nasprotja v svetu, na katerih temelji dejavnost mednarodnega delavskega gibanja v svetu, so namreč v tem

trenutku veliko bolj kompleksna; v največji meri so odvisna od dejanskega položaja delavskega razreda v posamezni državi, od tega, ali je resnično subjekt procesa družbene reprodukcije, ki mu mora omogočiti, da lahko sam prispeva k oblikovanju svojih potreb in k zadovoljevanju svojih interesov. Zaradi tega tudi ni čudno, če objektivni razločki v položaju delavskega razreda v svetu peljejo k različnim pogledom na značaj in dinamiko sprememb v mednarodni skupnosti, in če tudi akcija mednarodnega delavskega gibanja ni enotna, predvsem pa če je proti vsaki obliki hegemonizma.

Edina postavka, na podlagi katere lahko analiziramo odnose znotraj mednarodnega delavskega gibanja, je teza, da je socialistična preobrazba sveta proces, ki zajema prizadevanja vseh družbenih sil za napredek v svetu, tako tistih, ki so se subjektivno opredelili za izgradnjo socialističnih družbenih odnosov, kot onih, ki so jih procesi družbenoekonomskega razvoja prisilili, da so prispevali k rasti produkcijskih sil, ki objektivno predstavljajo osnovo za socializacijo proizvodnih odnosov. Ekonomski, politični, družbeni, kulturni in drugi pogoji pa enim in drugim opredeljujejo skrajne možnosti sprememb družbenih odnosov, ki se tako ne more izogniti prevladajočemu vplivu proizvodnih odnosov v svetu kot celoti.

Iz tega izhaja, da je socializem kot svetovni proces v vsakem trenutku spreminjanja sveta rezultat objektivnih danosti, v katerih delujejo socialistične sile, in subjektivne akcije, za katero se zavzemajo te sile, in da se na tej osnovi spreminjajo tudi pogledi in presoje o karakterju odnosov med poglavitnimi protagonisti razrednega boja, ki so vedno (ali pa bi vsaj morale biti) rezultat sprememb v mednarodni skupnosti, novih spoznanj, znanj in razvoja človekove zavesti. Zato tudi razvoja socializma kot svetovnega procesa ne moremo presoditi samo na osnovi deklarativnih opredelitev posameznih partij in držav, ki sodelujejo v socialistični preobrazbi sveta, ampak na osnovi realnih družbenoekonomskih odnosov, za katere se zavzemajo posamezne partije in v katerih je delavski razred posameznih dežel.

Ravno preseženi pogledi in nerealne presoje – najprej – o temeljnih družbenoekonomskih odnosih v svetu, potem pa tudi o stanju in odnosih znotraj delavskega gibanja so bile tiste, ki so mednarodnemu delavskemu gibanju storile največ škodo, saj so marsikdaj njegove posamezne dele postavile v položaj, ki je onemogočal njihovo širšo družbeno dejavnost; vodil je k odda-

ljevanju od avtentičnih interesov delavskih množic v sektaštvu, velikokrat pa jih tudi silili v popolnoma instrumentalni odnos od zunanjih »centrov komunizma«, ki se je pokazal še posebej škodljiv takrat, kadar je branil hegemonistične interese velikih sil. Zato gre tudi poudariti daljnosežni pomen vseh poizkusov, da bi se razbilo šablonsko (dogmatsko) presojanje razmer po svetu, ki se je v letih oganiziranega delavskega gibanja močno spremenilo, in da bi se na ta znotraj mednarodnega delavskega gibanja ustvarili pogoji za oblikovanje takšne taktike in strategije v socialistični preobrazbi sveta, ki bi dejansko peljala k osvoboditvi dela v vseh pogledih.

Manjši vpliv treh KP na Zahodu

Zlasti mednarodno komunistično gibanje, ki predstavlja samo en segment v mednarodnem delavskem gibanju, vendar enega od najpomembnejših delov, se je v zadnjem času soočilo s številnimi problemi, ki vsi zadevajo ne samo temeljna vprašanja nadaljnje socialistične preobrazbe sveta, ampak tudi trenutni položaj vseh njegovih komponent v posameznih delih sveta, ki je vse bolj pod pritiski neresenih problemov kapitalistične produkcije, njihovo prilaganje družbenim razmeram, kjer delujejo, njihovo partijsko organiziranost, vključevanje novega članstva, odpiranje do novih idejnih tokov, predvsem pa vzpostavljane trenutnih in dolgoročnih zavezništov z drugimi naprednimi (tudi delavskimi) strankami in partijami ter sploh z vsemi demokratičnimi silami. To so vprašanja, ki so odločujočega pomena za vse mednarodno delavsko gibanje, saj vključujejo tudi prihodnji razvoj človeške družbe v celoti, njena razvoja prizadevanja – odpravo lakote, revščine itd.

Še v posebej specifičnem položaju so komunistične partije na Zahodu, zlasti tiste v zahodni Evropi. Videz je, da se trend upadanja njihovega vpliva še ni zaustavil, kar prav gotovo zahteva posebno obravnavo, saj so te partije zaradi vloge, ki jo ima razviti kapitalistični svet v svetu kot celoti (v njegovih rokah so vzvodi delovanja obstoječega svetovnega sistema), velikega pomena za nadaljnjo transformacijo kapitalovih odnosov v smeri socializma. Zadnje volitve v Italiji, Franciji in Španiji so namreč pokazale, da je začel upadati tudi vpliv treh največjih KP na Zahodu (vsaj kar zadeva število članstva in število volivcev) s tem, da se vpliv drugih partij v Evropi zmanjšuje že vse od začetka petdesetih let. Po približnih presojah je tako danes v zahodni Evropi nekaj čez tri milijone komunistov, ki imajo za sabo več kot 23 milijonov volivcev, od tega ima sama KP Italije 60% vpisanih komunistov, vse tri skupaj – italijanska, francoska in španska pa 87%, kar je komaj nekaj več kot eno tretjino celotnega članstva v zahodni Evropi po drugi svetovni vojni.

Več je vprašanj, ki se na podlagi teh podatkov, predvsem pa trendov v evropskem komunističnem gibanju, sama po sebi vsiljujejo. Vidimo lahko, da se je močno komunistično gibanje ohranilo predvsem na jugu Evrope, v osrednji Evropi in v Skandinaviji pa se je njegov vpliv zelo zmanjšal (samo v letih 1947–1977 je upadel za 50%), zato je vprašanje, ali upadanje vpliva KP v Italiji, Franciji in Španiji v zadnjih letih pomeni, da gredo tudi te partije po isti poti? In, drugič, če to drži, ali so vzroki za upadanje vpliva samo nacionalne narave, ali jih gre iskati samo v politični taktiki in strategiji evrokommunističnih partij ali pa imajo ti pojavi svoje korenine delno tudi v mednarodnem delavskem gibanju v celoti, v njegovem dogajanju in težnjah? Naposled, tudi znotraj mednarodnega delavskega gibanja je treba iskati celoto in njene interakcije?

Močno spremenjena razmerja med družbenimi razredi

Vzroke za opisane procese v komunističnem gibanju je treba vsekakor obravnavati v daljši časovni perspektivi pa tudi v kontekstu drugih družbenoekonomskih sprememb v mednarodni skupnosti. Predvsem gre izhajati iz objektivnih postavk, v katerih delujejo danes komunistične partije in videli bomo, da so se danes močno spremenila razmerja med osnovnimi družbenimi razredi, spremenila pa se je tudi sama socialna struktura delavskega razreda v zahodnoevropskih deželah. Močno so se okrepili srednji sloji, tiste družbene sile, ki po svojih socialnih koreninah, prav tako pa tudi po svoji zavesti, nimajo jasne razredne usmeritve in ne vidijo svoje afirmacije v razrednem boju. Bljže jim je ideologija socialdemokracije, ki je v zadnjih letih v marsikateri deželi pridobila na vplivu tudi na račun levih sil, to je komunistov. Za tovrstne spremembe v socialni strukturi mednarodnega delavskega gibanja bi morala celo lahko reči, da so v nekem smislu

rezultat objektivnega razvoja sveta, to je razvoja njegovih produkcijskih sil, ki so osnova za podružbljanje proizvajalnih odnosov in ki tudi opredeljujejo značaj razrednega boja. Vedeti moramo, da je razredni boj tudi politični boj in da je vključevanje najširših ljudskih množic v politiko odvisno od širših družbenih razmer, kjer v posameznih časovnih obdobjih igra še posebej pomembno vlogo socialnoekonomski položaj prebivalstva, socialnoekonomska varnost delavstva, ki je ravno v primeru zahodnoevropskih dežel v zadnjih sedemdesetih letih dosegla pomemben napredek. To je prav gotovo vplivalo na mobilizacijsko sposobnost in voljo delavstva, ki je na ta način objektivno zgubil del svoje radikalnosti, tisti del, ki je v preteklosti izhajal iz njegovega popolnoma brezperspektivnega položaja v družbi in ki je delavski razred usmerjal v revolucionarno spremembo proizvodnih odnosov v celoti, za katero se je zavzemalo in se še zavzema komunistično gibanje.

Čprav se s tem ni spremenil razredni pomen zahodnoevropskih družb, pa je povsem normalno, da se je spremenil pogled nekaterih delov delavskega razreda (tudi v vrstah komunistov) na posamezne oblike socialistične preobrazbe družbenih odnosov. Še posebej so postale nesprijemljive tiste presoje, ki niso bile avtentične, ki so bile vsiljene od zunaj. Tako so postali nesprijemljivi, na primer »klasični modeli« socialistične revolucije, ki jo vodi »vojaško« organizirana partija, pa »diktatura proletariata«, model togega »birokratskega socializma« itd. za družbe razvitega kapitalizma, kjer obstaja objektivno razvita pluralistična demokracija, ponekod pa tudi zametki delavske participacije. Ostalo je tudi veliko več prostora za delavski oportunitizem, del delavskega razreda se je zadovoljil z doseženimi rezultati, ki jih je prinesel sindikalni boj, pa tudi socialdemokratske reforme družbenega sistema, ki so privedle do delne prerazdelitve družbenega dohodka tudi v korist najnižjih družbenih slojev.

Tako se je v pogojih absolutne proizvodnje v svetu delavski razred teh dežel znašel v položaju, v katerem so objektivne možnosti njegove reprodukcije bistveno drugačne, kot pa so sheme, ki jih v določenih trenutkih zagovarjajo posamezne partije ali pa »mednarodni centri« komunizma in ki v marsičem na pamet govorijo o krizi kapitalizma, pa tudi o poteh njegove negacije, ne da bi opredelili bistvene značilnosti te krize in svetovni značaj kapitalističnega sistema, ki se ne kaže samo skozi imperalistične pritiske, ampak tudi skozi hegemonistične težnje.

Nekateri procesi so pustili posledice

To so prav gotovo subjektivni vzroki, zaradi katerih so poleg objektivnih sprememb v družbenoekonomskih odnosih komunistične partije v zahodni Evropi začele zgubljati vpliv med delavskimi množicami, saj na ta način v preteklosti ne samo, da niso mogle jasno opredeliti, kako bo potekal nadaljnji proces transformacije družbenih odnosov v smeri socializma, ampak tudi niso mogle ustrezno organizirati partijskega življenja, da bi se lahko pripravile na izzive novega časa.

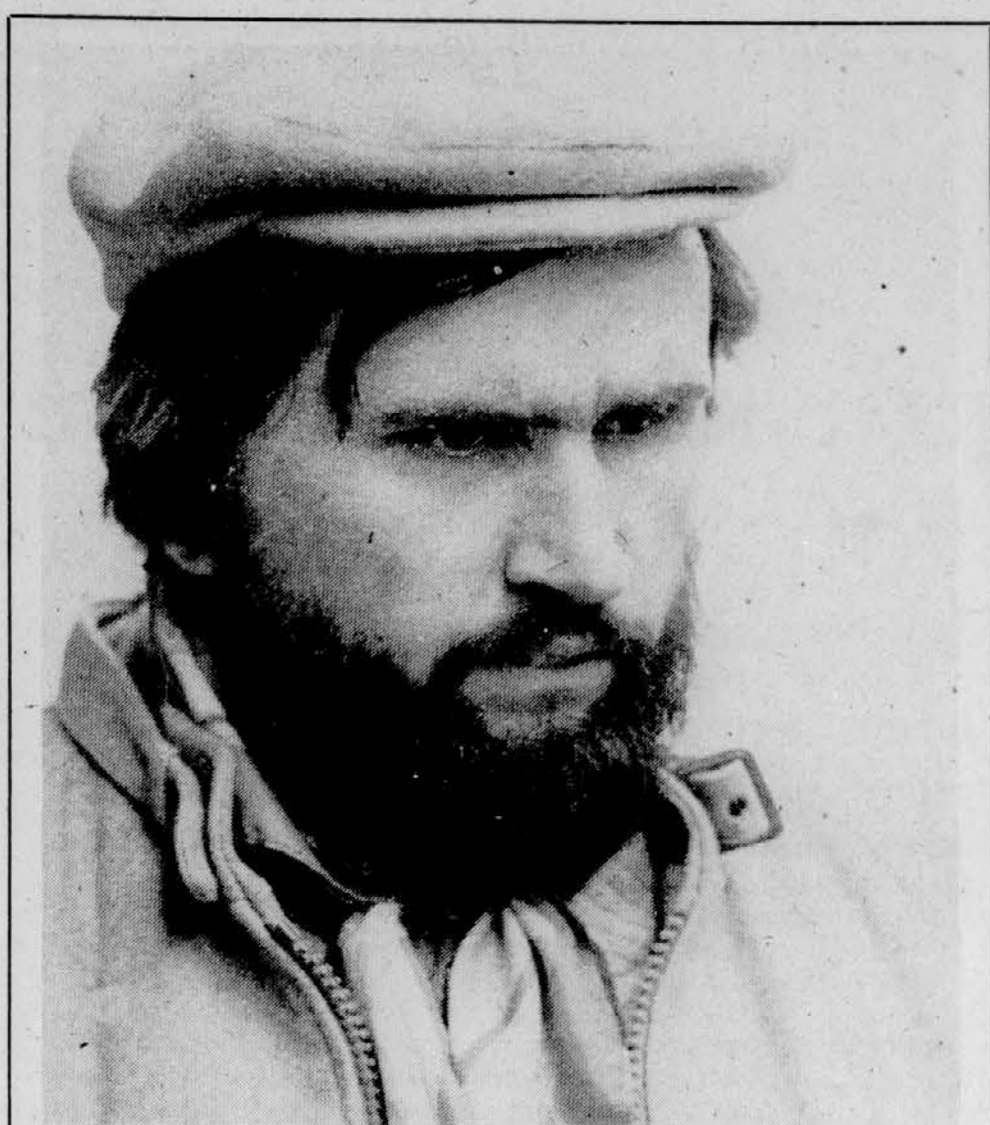
Poudariti velja, da so bili ti subjektivni vzroki v določenem trenutku veliko večja ovira za delovanje komunističnega gibanja in njegovo upadanje kot pa same objektivne postavke, v katerih so te partije delovale. V veliki meri so bile namreč vnese od zunaj, bile so posledice hegemonističnih pritiskov, zelo negativne prakse v mednarodnem delavskem gibanju, ki je temeljila in se temelji na poskusih, da bi komunističnim partijam po svetu vsilili enotne presoje in poglede na temeljne družbene pojave v mednarodni skupnosti in na ta način tudi na oblikovanje njihovih političnih akcij. Te težnje, ki so v začetku izhajale iz potrebe, da se »ohranijo pridobitve prve socialistične revolucije«, so postale s samo institucionalizacijo te revolucije, predvsem pa njene partije, povsem prežveta oblika delovanja v mednarodnem delavskem gibanju, ki je v največji meri postala suženj »prve socialistične države« in njenih ekonomskih, političnih ter vojaških interesov, predvsem pa njenih interpretacij svetovnih dogodkov in pojavov.

Hkrati pa so te težnje tudi privedle do tega, da so nekateri procesi, ki so zajeli KP na območju – procesi birokratizacije, etatizacije itd. – pustili posledice tudi v delovanju drugih komunističnih partij, ki so se pokazale skozi oblike ter metode dela v teh partijah. To je dialektika, ki jo moramo upoštevati pri obravnavi sodobnih pojavov v mednarodnem komunističnem gibanju, saj je v veliki meri zavrla tudi delovanje KP na Zahodu, temeljila pa je ravno (na tolikokrat poudarjeni) objektivni povezanosti družbenih pojavov v svetu, tudi znotraj mednarodnega delavskega gibanja.

Osnovna težnja, da se preseže to stanje, je danes lahko tako samo iskanje lastne identitete v mednarodnem delavskem in komunističnem gibanju, ki mora prispevati k uveljavitvi avtentičnih interesov delavskega razreda in k realnejši ter uspešnejši politiki komunističnih partij. Ta proces se je že začel, ravno evrokommunizem je odseve te orientacije, vendar pa je v mednarodnem delavskem gibanju še vse preveč starih teženj, ki se v veliki meri vsiljujejo tudi skozi delovanje KP na območju. Tako je treba posebej poudariti, da iskanje lastne identitete (lastne poti v socializem) ni mogoče brez realne in objektivne presoje razmer v mednarodnem komunističnem gibanju, pa tudi politike KP na območju, s tem pa tudi celotnega socialističnega razvoja v teh deželah, ki je – kakršnekoli je – tudi del socializma kot svetovnega procesa, na ta način pa tudi (pozitiven ali negativen) dejavnik v nadaljnji socialistični preobrazbi sveta.

Vprašanje odnosov med partijami in delavskim gibanjem v celoti je tako veliko večjega pomena za nadaljnjo socialistično preobrazbo sveta, kot pa bi to nekateri želeli priznati. Mednarodno delavsko gibanje ne more biti rezervna enega bloka v boju proti drugim, ne more služiti interesom ene države v mednarodni skupnosti, pri tem pa zanemarjati svoje lastne identitete.

Danilo Slivnik

Portret tedna

Lojze Šprohar

Sedi ob strani prizorišča, pokrit s klovnsko – bohemsko kapo, pa naj bo to v vrtcu ali na odru. Takšnih prilagajanj je gledališče iz ljubljanske Hrušice, ki se imenuje kar tako »Naše dvorišče«, pač vajeno. Sedi in igra na kitaro, včasih kaj zapoje, včasih za otroke nadvse razveselljivo zaročni kot revmatični maček, ki mu je nekdo stopil na rep. Ne spremlja predstave, ki se z imenom »Mačja zgodba« uvršča med najbolj sveže in domiselne lutkovne dosežke letošnjega leta. S strunami ji daje ritem in v tej glasbeno – animacijski povezavi je neka prav posebna skladnost. Prislusl in posluh.

Ko ga soigralci ob koncu predstave pripeljejo na sredo odra in ga posadijo na stol, da bi otroke vprašal: kaj pa bi skupaj zapeli, se zdi ta odrski premik le domiselni dodatek mizansceni. Vsaj tako je bilo na Mirni, marca, na srečanju slovenskih lutkarjev.

Potem, ko je predstave konec, ko bi rad za doseženi uspeh segel v roke – sežeš v prazno. Izkušnja šele pouči, da je treba Lojzovo roko čisto narahlo poprijeti, da otipa tvojo dlan in jo prijazno, vendar nekam raziskujoče stisne.

Lojze Šprohar, star 28 let, poročen, izučen telefonist in pravkar pred diplomio iz sociologije, je namreč slep. Zabili čal je, naj te resnice ne opisujem s kakršnim koli sočutjem, temveč naj jo kar naravnost povem.

To je velika življenjska zmagaja, takšno stališče. Pravi – saj sem včasih kar v zadregi, ko nihče ne opazi, da ne vidim...

Kakšen bi bil danes Lojze Šprohar, če mu pred deseti leti ne bi prišel navzkriž čez življenjsko pot očesni tumor? Najbrž bi bil drugačen, a najbrž tudi ne tako popoln, po svoje osvobojen, kot je danes.

Danes zmore izjemno prisluškovanje, nenehno koncentracijo, odpiranje v znano in neznano in lahko bi rekli, da ima naravnost genialen spomin. Ta mu pomaga pri uspešnem dokončevanju študija sociologije prav tako kot pri orientacijah po ljubljanskih ulicah in semaforških križiščih.

In kaj je tega diplomanta sociologije pripeljal prek ovinkov iz škofjeloške šole »Anton Kržišnik« v svet lutkovne domišljije?

Glasba. Ta mu je ostala iz prejšnjega sveta, saj ji je prisluškoval in jo oponašal še v časih »bitlomanije«. In teater. Spomin na šolske predstave. Vendar – predvsem glasba.

Ko se mlad človek zave, da mora začeti čisto zlo, da se pame, ko očiti ne vidijo več, pravzaprav drugič rodi, se uči vsega znova: kako hoditi, kako jesti, kako vedeti, koliko je ura. Dve, tri, štiri leta se je treba tega učiti.

V ta negotovi, nezaznavni svet drugačnega življenja je Lojzeta spremlila volja. Pravi: ko se zaveš, kaj se je zgodilo s teboj, pripravi načrt. Vedeti moraš, kaj hočeš, ugotoviti metodo; s katero boš svoji cilj dosegel, potem pa delati, delati.

Drugi spremljevalec, kot rečeno, je bila Lojzeta glasba. V bitniških letih je bil glasen, navdušen rocker. S kitaro, z violino, s trobento, klavirjem. Potem je prišlo tisto. Vse se je nekako nehalo, a glasba je ostala. Ostala, najbrž, kot resilna vrv samopotrjevanja. Kajti tudi potem se je, po prebrodeni krizi, še vedno hotel »postavljati« kot rocker. In zdaj je lutkar. Član improvizirane, a izredno uglašene skupine »Našega dvorišča«. Namenjene najbolj zahtevni, najbolj občutljivi publiki, mladim (po letih in po srcu, seveda).

Nekaj je disko, nekaj čisto drugega pa je otroška spontanost, njen pristrčen

odziv, ki daje izvajalcem neverjetne spodbude. Zato vsi v naši skupini vemo, trdi, da zgornje meje prizadevanja ni. Da je vedno višja, kajti odrasle lahko slepiš, otrok pa ne moreš goljufati.

Ne, meni Lojze, o lutkah še ne vem veliko. So pa zame nov, neizmeren svet odkrivanja, v katerem zaznam predvsem popolno odkritosrčnost otrok. In pravi, ko ga bo zares »zgrabilo«, bo nemara poprijel tudi za lutko, ne samo za kitaro. Samo – najprej jo mora, to lutko, dobro spoznati.

To je svet Lojzove fantazije, odkrivanja nenehno, vsak dan in v vsakem okolju novega. To je svet, ki je zagotovo lepši, bolj enostaven, kot je naš mestni promet. Zdi se, da mu daje veliko moralno zadovoljstvo.

Je pa še drug Lojzov svet: svet discipline, nenehne dela, ki zanj gotovo ni tako preprosto kot za druge. To je svet poklicnega izobraževanja. Zakaj si je potem, ko je sklenil, da v usodo mehanično vzgojenega telefonista pač ne bo privolil, izbral sociologijo, je skorajda nepotrebno komentirati. Najbrž so tiste tenke živčne in čustvene nitke, ki jih je zasluhl v svojem novem odnosu do sveta, sojenice poklicni usmeritvi. So tipanje do najbolj ranljivega, a tudi najmanj skaznega sveta otrok. Lojze pravi, da bi prav rad po diplomii prevzel delo na osnovni šoli. Zagotovo bo dober prisluškovelec mladostnim stiskam, ki so neusmiljeno posegle v njegovo življenje z medicinske plati. In njegova pot v prostor neobremenjenosti bo lahko marsikateremu mlademu človeku brez dioptrij dober, zanesljiv kažipot.

In kako je s študijem? Z zbiranjem znanja? Z obiskovanjem predavanj? Z odnosom do pedagogov?

Prijatelji pomagajo. Skoraj vedno me kdo pospremi. Pa tudi sam se najdem, čeprav zadnje čase ne več tako zagotovo, kajti šoferji divjajo in nedolgo tega me je eden podrl.

Zakaj pa ne vzame v roke palice, tiste značilne bele, zakaj nima psa – vodnika?

S palico niti še ni poskušal. Ne ve, kaj bi z njo. Zanaša se na svoj skriti čut za orientacijo, na svoj sluh, na svoj spomin. – Pes pa bi bil zame prevelika odgovornost. S takšnim psom moraš živeti iz dneva v dan, v moji naravi pa ni tolikšne discipline, ne upam si prevelike odgovornosti za bitje, ki ti pomaga.

S pedagogi pa ima Lojze izkušnje. Sicer ne bi smel povedati, pa vendarle povem, da jih deli v tri skupine: v eno, ki sočustvuje in popušča (te ne mara); v drugo, ki ceni njegov napor v doseganju drugih, ki terja veliko več zavzetosti (od poti na fakulteto do presnemanja učnega gradiva iz knjig in skript na kasete) in je zato mogoče bolj razumevaljša. Tretja, tista, ki od njega zahteva toliko, kot od drugih, je nemara najboljša, čeprav mora v njej še in še ponavljati izpite (in jo potihem, kdo pa je ne bi, preklinja).

Tako torej: kar sem vedela in znala, sem povedala o Lojzetu Šproharju. In tega je bore malo. Upam pa, da ni sočutno, kajti to je bil njegov pogoj, da sploh privoli v pogovor. V njegovi neizmerni poizvedljivosti o tem, kar se vidnega razvija potlej, ko je bil zanj prikrajšan, se odpirajo čisto nove sfere.

Si kdaj videla Charlieja Chaplina? Kakšen je bil? Pa Elizabeth Taylor in Sophia Loren? Kakšno so danes? Povedala sem mu. In se je smejal kot razposajen otrok, ki vidi za deset let nazaj, vendar čuti za danes.

Stanka Godnič

foto Janez Juvan

NDR in zgodovinske obletnice Po naprednih izročilih pruskega generala von Scharnhorsta

V Nemški demokratični republiki ob praznovanju 25-letnice armade in 200-letnice arhitekta Schinkla poudarjajo, da so edini pravi dediči Prusije

»Mi smo dediči,« piše najnovejša številka uradne »DDR-Revue« v naslovu uvodnega teksta, v katerem poroča o ohranjanju zgodovinskih spomenikov nekdanje Prusije. Povod za ta zapis je dvestoletnica rojstva najslavnejšega pruskega klasicističnega arhitekta Karla Friedricha Schinkla (1781-1841). V februarjski številki teoretične revije Enotne socialistične partije Nemčije (ESPN) »Einheit« (Enotnost) pa lahko beremo med tremi razpravami ob 25-letnici vzhodnonemške »Nationale Volksarmee« tudi zgodovinsko razglabljanje Horsta Kühneja z naslovom »Zakoniti dedič vseh naprednih vojaških izročil nemškega ljudstva«. V Nemški demokratični republiki, ki je vsa v znamenju bližnjega 10. partijskega kongresa ESPN (sredi aprila), posvečajo čedalje večjo pozornost nacionalni zgodovini, še posebej pruski.

Nemška demokratična republika zavzema ozemlje nekdanjih osrednjih pruskih dežel Brandenburške, Saške, Thürinske, Mecklenburške in dela Pomorjanske. Pripadeli ji je tudi tisti del Berlina, v katerem je bilo nekoč zgrajenih največ dvorskih in kulturnih objektov. Na mestu, kjer se je do leta 1945 razprostiral velikanski grad pruske hohenzollerske dinastije, se danes sicer blešči mogočna »Palast der Republik«, toda nedaleč od nje, ob prostrani avneniji Unter den Linden (Pod lipami) je v nekdanji »Neue Wache« (Nova straža) nacionalno svetišče Nemške demokratične republike: pomnik žrtvam fašizma in militarizma. Tale pomnik, veliko gledališče, ki ga pravkar obnavljajo, v osrednjo koncertno hišo, stari muzej – nasploh ves trg pred akademijo, vse to so dela »najpomembnejšega arhitekta nemškega klasicizma« Schinkla. O njegovih vlogi kot »oplenjenjavalcu vseh človeških razmerij« in o tem, kako zakoniti dedič varuje njegovo zapuščino, si desettisoč obiskovalcev ogledujejo veliko jubilejno razstavo v Berlinu, glavnem mestu NDR.

Karl Friedrich Schinkel ni bil samo dvorni arhitekt v Berlinu, marveč resnični estetski oblikovalec cele vrste pruskih dvornih mest. Kot uglednega arhitekta so ga pritegnile medse vrste tujih akademij; med drugim je gradil tudi v Rusiji (grad Oran-do na Krimu).

Hkrati z dvestoletnico vodilnega pruskega arhitekta so več minulih tednov v NDR slavili tudi 25-letnico armade. »Nationale Volksarmee« (Nacionalna ljudska armada), znana pod kratiko NVA, je dobila 1. marca 1956 svoje prve redne enote, čeprav so že dolga leta pred tem imeli v sovjetski okupacijski coni oziroma poznejši NDR pod orožjem več desetisoč mož, te enote pa so poimenovali kot »ljudsko policijo v vojašnicah«. Na osrednji proslavi tega jubileja je generalni sekretar CK ESPN in predsednik državnega sveta NDR Erich Honecker poudaril, da je NVA »prva in edina nemška armada, ki zasluži ime prave ljudske armade.« Tako obrambni minister in član politbiroja CK ESPN Heinz Hoffmann kot vrsta drugih slavnostnih govornikov in piscev priložnostnih člankov so ob tem močno poudarjali zgo-

dovinske tradicije, na katere se oslanja vzgoja vojakov in oficirjev v NVA.

Zgodovino svet pišejo z velikimi črkami

Partijsko in državno vodstvo Nemške demokratične republike vodi zadnjih dvajset let politiko razmejevanja z drugo nemško državo, se pravi da zavrača svojo povojno težnjo po ponovni združitvi Nemčije. Po letu 1974, ko so iz ustave NDR izbrisali vse prejšnje omembe »nemške nacije«,

Prvi pogled na simbolična poimenovanja najpomembnejših enot in ustanov vzhodnonemške vojske nam ponuja tri značilna osrednja imena: vojaška akademija se imenuje po Friedrichu Engelsu, najvišje vojaško odlikovanje NVA je »Scharnhorst-Orden«, okoli pettisočglava enota ministrstva za državno varnost pa nosi ime Feliks Dzeržinski.

Velja v uradnem političnem besednjaku le še pojem »socialistične nacije«, ki da se je izoblikovala v »prvi nemški državi delavcev in kmetov«. Šele nedavna Honeckerjeva obuditev pojma ponovne nemške združitve (v socialistični ureditvi) je očitno tudi v NDR spodbudila več razmišljanj o lastni nacionalni zgodovini in njenih izročilih. NDR se čedalje bolj ponosno predstavlja kot dedič osrednje nemške države Prusije: vzdevek pruski vse bolj očitno zamenjuje vzdevek »deutsch«.

Pred pomnikom žrtvam fašizma in militarizma strumno koraka častna straža; tako Schinklova zgradba kot vojaški korak spominjata na prusko tradicijo. Pravzaprav

poznamo ta paradni korak tudi s sodobnih posnetkov sovjetskih vojaških parad.

Nedaleč od pomnika, pred katerega polagajo vence vsi tuji državniki, ko pridejo na uradni obisk v NDR, ponovno stoji spomenik Frideriku Velikemu. Velikega jez-deca na ustrezno visokem podstavku so postavili na osrednji berlinski promenadi in paradni avneniji Unter den Linden leta 1851. Friderik Veliki je tu »pozdravljal« mimoidoče vse do leta 1950, ko so ga oblasti novoustanovljene NDR dale spravi-vi v letno rezidenco pruskih kraljev v Potsdam (tu so ga lahko obiskovalci videli šele od leta 1963 naprej). In na vsesplošno presenečenje so lani novembra ponovno postavili na staro mesto kip, ki bolj kot katerikoli drugi simbolizira veličino stare Prusije.

Ob proslavah Nacionalne ljudske armade so nedavno prvič paradirale enote socialistične nemške vojske (tudi mimo jez-deca Friderika Velikega. Posnetki nam kažejo te enote z mnogimi tradicionalnimi pruskimi paradnimi oblečji, od uniform, značilnih vojaških bobnov do jambora z označbami enot in kraguljčki.

Kakšno je torej razmerje NVA do »naprednih vojaških tradicij vsega nemškega ljudstva«, kot jih v omenjeni jubilejni razpravi v reviji »Einheit« navaja Rüdiger Kühne? Katera so tista izročila iz pruske in vsenemske zgodovine, ki služijo za vojaške in drugi simbole današnji Nemški demokratični republiki?

Prvi pogledi na simbolična poimenovanja najpomembnejših enot in ustanov vzhodnonemške vojske nam ponuja tri značilna osrednja imena: vojaška akademija se imenuje po Friedrichu Engelsu, najvišje vojaško odlikovanje NVA je »Scharnhorst-Orden«, okoli pettisočglava enota ministrstva za državno varnost pa nosi ime Feliks Dzeržinski.

Gre torej za tri poglobitve vire izročila in simbolov, na katere se naslanja NVA: najprej so tu vodilna imena marksističnih mislecev in revolucionarjev od Karla Marxa do vodilnih politikov NDR Wilhelma Piecka in Otta Grotewohla. Druga skupina simbolnih imen je iz predmarksistične nemške zgodovine: njena osrednja osebnost pa je pruski general Scharnhorst.

Za tretji vir tradicije, na kateri se vzgaja NVA, pravi njen vrhovni šef, član politbiroja CK ESPN in minister za nacionalno obrambo Heinz Hoffmann tole: »Nemško-sovjetsko razredno bratstvo in bratstvo v orožju imata bogato zgodovinsko tradicijo...«

To uvodno spoznanje ponazarja Hoffmann – enako pa seveda vsi drugi uradni teksti, ki na prvem mestu govorijo ravno o »nerazdružljivosti z Rdečo armado« – s splošnim namigom na to, da sega to stoletno prijateljstvo »tja do bitk državljanske vojne in velike domovinske vojne, ki je dobilo široke temelje z osvoboditvijo naše domovine od fašizma«. To prijateljstvo je pruski general Scharnhorst, ki je bil v vojni leta 1914, ko je dobil široko temelje z osvoboditvijo naše domovine od fašizma. To prijateljstvo je pruski general Scharnhorst, ki je bil v vojni leta 1914, ko je dobil široko temelje z osvoboditvijo naše domovine od fašizma. To prijateljstvo je pruski general Scharnhorst, ki je bil v vojni leta 1914, ko je dobil široko temelje z osvoboditvijo naše domovine od fašizma.

Osrednji simbol je general Scharnhorst

Iz predmarksistične dobe nemške zgodovine sprejema vzhodnonemška vojska tiste vzornike, ki so jih po eni strani ocenili klasični marksizma kot napredne, po drugi strani pa jih kot takšne priznava tudi ruska oziroma sovjetska zgodovina.

metallurški kombinat (KMK) in Zapsib – zahodnosibirski metallurški kombinat, oba v Novokuznjecku. Ko govorijo v Novokuznjecku o KMK, ne pozabijo povedati, da so iz jekla te železarne vliji med vojno oklepe za 50.000 tankov in izdelali sto milijonov topovskih granat.

Nam častnikarjem so pokazali zahodnosibirski metallurški kombinat, ki je večji, saj tam izdelajo na leto osem milijonov ton jekla. Pokazali so nam dva obrata – enega izmed obeh konvertorskih in valjalno blooming 450. Kaj več si niti ne bi mogli ogledati, saj se razprostira kombinat na tisoč hektarjih površine in obsega sedem baterij za koks, tri plavže, še omenjena dva konverterska obrata, blooming in še štiri valjarne. Razen tega je tam seveda še kisikarna, pražarna, in še nekaj obratov, v katerih izdelujejo končne izdelke – vse do žebeljev.

Po tekočih travah 19 tisoč ton premoga na dan

Že tisto, kar smo videli, je prav velikanski razsežnosti. Po tem, kar so nam pokazali in pripovedovali, so za socializem poglavitve tone, milijoni ton, neznansko mnogo ton. Za osem milijonov ton jekla zahodnosibirskega metallurškega kombinata je potrebno 31.000 delavcev, inženirjev in tehnikov ter drugega osebja. Samo v koksarni so v 15 letih obstoja izdelali 50 milijonov ton kokska, 1,13 milijona ton

foto dokumentacija Dela

Teoretična revija ESPN »Einheit« navaja poleg Scharnhorsta, Gneisenaua in Clausewitzta tudi seznam drugih imen iz nemške zgodovine, po katerih se vzgaja »Nationale Volksarmee« NDR. Največji večini je skupno to, da so delovali na pruskih tleh, in to tudi večina v tistem obdobju pruske zgodovine, ko je bila le-ta na čelu osvobodilnih vojn proti Napoleonu, medtem ko se je vrsta zahodnih in še posebej južnih nemških držav in državcev povezala s tem okupatorjem. Domoljubnih bojnikov in pesnikov bi v tistih letih sicer lahko našli v vseh nemških državah; za gojitev domovinske tradicije pa je NDR izbrala torej le tiste, ki so živeli in delovali na ozemlju, ki ga danes zavzema socialistična nemška država.

To velja najprej za oba velika voditelja uporov proti izkoriščanju kmetov v Lutrovih časih reformacije, namreč za Tomaža Müntzerja in Floriana Geyerja. Müntzer je bil Lutrov privrženec, Luter pa nekako pripada pretežno lutrovski, protestantski nemški državi: NDR.

Med junaki osvobodilnih bojev proti Napoleonu slavijo poleg že omenjenih še pruskega generala (iz Berlina) Adolfa von Lützowa, ki je zbral svoje svobodne strelce ter se z njimi zapodil v boj proti tujemu osvajačju. Pesnik in oficir Theodor Körner (iz Dresdena) pa je Lützowa ovekovečil v domoljubno svobodnih pruskih pesmih; zaslužil si je vstop v vojašnice NVA.

Z delavskim gibanjem iz časov Marxa-Engelsa oziroma njune internacionale in po njej je v tem pogledu lažje, kajti težišče političnega delovanja se je že zaradi ustanovitve skupnega rajha (1871) preneslo v Berlin oziroma na območje Prusije.

Osrednja zgodovinska osebnost med temi je general Gerhard von Scharnhorst. Zakaj? Prvič zato, ker ga v nekom svojem delu označuje tako Friedrich Engels; drugič pa zato, ker ima general Scharnhorst, poleg pruskonemške domoljubnosti tudi to odliko v svoji razgibani biografiji, da se je bojeval skupaj z rusko vojsko proti skupnemu agresorju Napoleonu. Oba pogoj izpolnjuje tudi Scharnhorstov naslednik Neidhardt von Gneisenau, pa ga čislajo takoj za njim. Č o bema se iz dobe osvobodilne vojne proti Napoleonu uvršča tudi pruski vojaški teoretik Carl von Clausewitz, ki ima to odliko, da ga je Lenin imenoval za »najbolj globokomnega pisca za vojaška vprašanja«. General feldmaršal Gebhard Leberecht von Blücher, po Marxu »vzor vojaka« nasploh, pa je pretežno služil ruski (carski) vojski.

umetnih gnojil, predelali so 69 milijonov ton premoga. Vrednost vse te proizvodnje je znesla 1,8 milijarde rubljev. »Takega skladišča surovin, kakršno je v Zapsibu, ni nikjer na svetu,« so pripovedovali. Vsak izmed 44 silosov drži 2000 ton premoga. Na dan teče po tekočih travah 19.000 ton premoga. Normalne zaloge znašajo 60.000 ton.

Ali, denimo železov koncentrat, ki ga prazijo v pražarnah. Če bi vse vagonse s koncentratom, kar jih pride v kombinat v enem mesecu, pripeli drugega za drugim, bi bil vlak dolg 1.680 km. En vagon raztovorijo v dobrih treh minutah, 20-25 na uro ali 600 na dan. Dolžina vseh transportnih trakov znaša kar 87 km samo za pražarno. Sto tisoč kubičnih metrov meri prostor, kjer sortirajo železov koncentrat, kjer pripravljajo mešanico iz raznih vrst koncentrata, ki prihaja sem iz različnih rudnikov, mešanica pa mora biti vselej enaka.

Številke in spet številke: prvi plavž je meril le 821 kubičnih metrov. Potem so plavž povečali na 1.719 in kasneje na 2.000 kubičkov, dva (od treh) pa merita že po 3.000 kubičkov. Prvo surovo železo je steklo iz plavža 27. julija 1964. leta ob 5.45. Na dan steče iz plavža po 15.600 ton surovega železa.

Potem obrat konverterjev, v katerih pridobivajo jeklo. Vsega skupaj jih je pet, trije drže po 160, dva pa po 300 ton. Zare jih s plinom z dodatkom kisika. Plin je pritekel

Gerhard von Scharnhorst torej zasluži, da si pobliže pogledamo tiste dele njegovega življenjepisa, ki jih vzhodnonemško zgodovinsko pisje tudi najbolj izpostavlja.

Rodil se je leta 1755 kot sin stražmojstra v vojvodstvu Hannover, kjer se je izšolal v vojaški akademiji. Leta 1806 je postal šef generalštaba pri vojvodi v Braunschweigu, ko so se pruske enote prvič postavile v bran Napoleonovemu prodiranju. Padel je v ujetništvo. Potem je postal vodilni vojaški šef na pruskem dvoru v Berlinu; skupaj z Gneisenauom sta spoznala, da najemniška vojska ne more več odigrati svoje obrambne vloge, marveč da je treba poklicati pod orožje vse ljudstvo, se pravi uvesti vojaško obveznost. V sklopu državnih reform državnega kanclerja von Steina so leta 1813 le uvedli splošno vojaško obveznost: nastal je pojem »ljudstva pod orožjem«.

Scharnhorst je ukinil vrsto privilegijev, ki jih je imelo plemstvo v pruski vojski ter se zavzemal za spoštovanje vojakove časti. Namesto grobega pruskega drila je hotel uveljaviti prožnejše vojaške vaje. Leta 1813 je vodil priprave na vojno proti Napoleonu in postal Blücherjev šef generalštaba. V bitki je bil hudo ranjen in za posledicami umrl istega leta v Pragi. Že iz teh obrisov lahko razberemo, da Scharnhorst po eni strani posebej naprednega nemškega domoljuba, po drugi pa simbolizira prusko-rusko bratstvo v orožju.

Te njegove vrline so bile tudi v ospredju, ko je leta 1978 vzhodnonemška televizija predvajala nadaljevanje v petih delih. O njem je v NDR izšla že dolga vrsta biografij.

Podobno čislajo tudi spomin na pruskega generala in vojaškega filozofa Carla von Clausewitzta, ki je živel v letih 1780 do 1831. Tudi Clausewitz je služil kot visoki oficir Scharnhorstu in bil deloma v ruski službi (kar je bilo za tiste čase sicer povsem normalno). Njegovo nedokončano življenjsko delo »O vojniki« velja tudi v NVA za klasično berilo te vrste, ker ga med drugim odklikuje goreče nemško (prusko) domoljubje. Leta 1971 so iz današnjega poljskega Wrocława oziroma bivšega nemškega Breslaua prepeljali posmrtno ostanke tega vojskavca in filozofa, da bi ga z velikimi častmi pokopali v njegovem rojstnem kraju Burg pri Magdeburgu.

Posmrtno vrednotenje Prusije

Štirje zmagoviti zavezniški so 25. februarja 1947 po strogo formalnih obrazcih in za vse večne čase ukinili Prusijo kot tisto državno tvorbo, ki je bila »nosilka militarizma in reakcije«. Prusija je torej danes

popolnoma nenevaren mrtvec. Nemška demokratična republika je sredi petdesetih let ukinila tudi vse stare državne tvorbe, ki so sprva še obstajale v svojih zgodovinskih mejah. S tem je politično pokazala, da hoče prekiniti z vsemi starimi izročili, tako Prusije kot njenih državnih sestavin.

Nobena država in družba pa ne more živeti brez povezave z lastno zgodovino. Preteklost celotne Nemčije si zdaj lastita dve nemški državi. Do sporov na tej zgodovinski kulturni fronti prihaja vedno znova. Eden prastarih sporov med obema nemškima državama poteka okoli vprašanja, kdo ima (izključno) pravico do kulturne dediščine tiste države oziroma tistega ozemlja, na katerem zdaj »domuje«. Z drugimi besedami, spor se vrti okoli vprašanja, čigava je (zdaj) Prusija, čigavi so kulturni spomeniki, ki so nastali ali bili vseskozi shranjeni na pruskih tleh.

Proti koncu vojne, ko je že bilo bolj ali manj znano, da bodo zahodni zavezniški dobili svoje sektorje v zahodnih predelih Berlina, so sem prenesli muzejno zaklade iz muzejev in galerij, ki so sicer bili v vzhodnih mestnih okrajih. Tako je v bodočem Zahodnem Berlinu nastal ogromen muzejski kompleks, ki ga vodijo pod skupnim nazivom »Preussischer Kulturbesitz« (pruska kulturna dediščina).

»Prusija je del naše zgodovine,« pravijo v Nemški demokratični republiki in zahtevajo te kulturne dobrine zase. Eden svetovno znanih umetniških predmetov, ki je zapleten v ta mednemški spor o pruski kulturni dediščini, je tudi lepa Nefretete (osrednja atrakcija egiptovskega muzeja v Charlottenburgu v Zahodnem Berlinu).

Ker za letošnje poletje (otvoritev bo 15. avgusta) snujejo v Zahodnem Berlinu velikanski razstavo ob dvestoletnici Prusije, ker v ZRN izhaja vsa zadnja leta vse več zgodovinskih del o »blišču in bedi« te osrednje nemške države, se tako stopnjuje nemško-nemška tekma za sicer mrtvo Prusijo in njeno dediščino.

Tekma pa ne bo nujno samo prepiranje in pričkanje v dosedanjem slogu zlovesnih »querelles allemandes«, marveč očitno obeta tudi kakšne drobce v smeri praktičnega in konstruktivnega sporazumevanja prek mednemških meja. Takšna upanja namreč utemeljuje simbolična gesta, ki jo je na dan dvestoletnice rojstva Karla Friedricha Schinkla 13. marca izkazal novi zahodnoberlinski vladajoči župan Hans-Jochen Vogel, ko je dal prepeljati na staro mesto v Vzhodni Berlin štiri kipe, ki so do leta 1945 krasiли veličastni Schlossbrücke, enega še dobro ohranjenih spomenikov velikega pruskega arhitekta. Kipi simbolizirajo zmagovite boje pruske vojske proti okupatorju, v katerih se je junosko izkazal general Scharnhorst.

Anton Rupnik

Zapis s popotovanja

Drugi pohod na Sibirijo

MOSKVA, marca (od našega dopisnika) – Industrijska središča se iz evropskega dela Sovjetske zveze selijo v Sibirijo in na Daljni vzhod – ljudje pa z vzhoda na zahod, s severa na jug. Tako je prvi človek Sovjetske zveze Leonid Brežnev označil na 26. kongresu KPSZ pravzaprav najtežavnejši problem dežele. Kako preživeti v sibirskem mrazu, ko postaja celo jeklo krhko kot steklo – to je zdaj vprašanje.

Šorec, ki jih je bilo ob popisu prebivalstva v Sovjetski zvezi leta 1979 še 16.000 in za katere zdaj predvidevajo, da jih je še 12.800, niso bili samo lovci na medvede, sobolje in drugo divjad z dragocenim krznom. Bili so predvsem železarji, znani pred dvema tisočletjema po vsej Sibiriji. Kopali so rudo, žgali oglje in topili železo v majhnih plav-

žih. Prvi »moderni« rudnik železove rude so odprli leta 1771 v sotočju reke Kondoma-Čumiš-Telbes in rudo vozili 60 km daleč po reki do železarn v Tomsu, ki so jo dali carji v roke nemškim in francoskim delničarjem.

Po revoluciji so v Šoriji (zdaj kemerovska oblast) zgradili dva giganta – kuznjecki

katerih vozijo tekočo kovino iz sosednjega kuznješkega metallurškega kombinata.

Od kod železna ruda? V oblasti je vrsta nahajališč železove rude. Da, tudi kakovostne in bi, kolikor so jih geologi zagotovo ugotovili, zadostovale za mnogo desetletij. Toda ležišča so v povsem nenaseljenih krajih, kjer bi bilo treba zgraditi prav vse – od rudnikov do stanovanj, vse komunalne infrastrukture, napeljati plin, elektriko, vodo. Tako vozijo rudo iz Kazahstana in belgorodske oblasti na tisočih kilometrov daleč...

Kolikšni so ti stroški, naj pove številka, da samo v Novokuznjecku na vsakega zaposlenega v zahodnosibirskem metallurškem kombinatu razporedili po 10.000 rubljev za stanovanja in komunalno infrastrukturo. Toda tam je že mesto s 600 tisoč prebivalci, z mestnim toda daleč prebiskim mestnim prometom, ki je sploh velik problem sibirskih mest.

Po vojni so v mestu samo za metallurške zgradili stanovanj za 141.000 ljudi. Stanovanjski problem pa je še vedno hud, kajti med vojno se je industrija selila iz evropske Rusije za Ural in so tu gradili zasilna bivališča, ki še niso izginila. Nenavadno velika so tudi naselja zasebnih hiš, ker so si delavci pomagali, kakor so si pač vedeli in znali, da se vsaj za silo zavarovali pred surovo sibirsko in tako dolgo trajajo zimo. Z urbanisti, kot kaže, nimajo težav, ker grade mesto na drugem kraju. Zato je pa

Predvolilne razglednice

Francoska solata z ameriško majonezo

Predsedniška kampanja čedalje bolj v senci političnega marketinga

PARIZ, marca (od našega dopisnika) – Pet tisoč dreves, 32 milijonov litrov vode in 250 tisoč kilovatov električne energije: toliko bo Francijo stal samo papir, ki ga bo porabil vsak predsedniški kandidat, zatrjuje ekologist Brice Lalonde, ki se tudi sam poteguje za vstop v Elizejsko palačo. Voditelj »zelene stranke« je poskrbel za osebni zgled, kako bi prihranili vsaj nekaj od teh 350 ton na kandidata: lastne razglase je tiskal na listih, ki so jih predelali iz starega papirja.

Pariški »Le Monde« je izračunal, da se je volilne dirke udeležilo natanko 64 kandidatov, a od teh le 19 »resnih ljudi«, medtem ko jih 45 prištevajo k tako imenovanim »kandidatom z Boul'Micha« (po pokojnem Ferdinandu Lopi, večnem kandidatu na vseh predsedniških volitvah, ki se je v volilnem programu potegoval za podaljšanje znane pariskega bulvarja Saint-Michaela do morja – v obe smeri – in za »odpravo revščine po deseti uri zvečer«). Resnejša statistika navaja, da je Francijo doslej vodilo natanko 20 predsednikov, od Louisa Napoleona Bonaparta do Valéryja Giscarda d'Estainga. Malce pa vzbuja skrb ugovoritev, da so doslej samo trije predsedniki zastavili tudi drugi mandat – a niti eden ga ni srečno privedel do kraja, vsi trije, z generalom de Gaulleom vred, so morali odstopiti.

Utopisti, šarlatani in avtonomisti v istem košu

Prav zato, da bi od kandidature odvrgli »fantaste« in preprečili strankarsko mešetarnje, bo letos v uradnem listu prvič črna na belem pisalo, koga so za predsednika predlagali »botri«, tj. vojska več kot 38 tisoč poslancev, županov in drugih voljenih predstavnikov oblasti, pri kateri poskušajo kandidati napaberkovati po 500 podpisov, kot določa novi zakon. Posledji župan, ki količkarj da nase, torej ne more več privoščiti, da bi na uradni formular iz klubovnosti napisal ime kakšnega Charitona Salkazanova, »svobodnega astronoma« in »zvezdnega ambasadorja«, ki se že tretjič poteguje za nastop na predsedniških volitvah. Nič manj ne bi bil pred volitvi nerodno kakemu komunističnemu poslancu, če bi se razvedelo, da je iz taktičnih razlogov predlagal kandidata desničarske stranke – a vse to se je svoj čas dogajalo (in se v manjši meri še vedno dogaja: nekateri mladi giscardovci so, denimo, podprli ekologista Lalonda v upanju, da bo s svojo kandidaturo odščitil glasove nevarnejšim kandidatom levec). Toda niti strogo določilo o 500 podpisih, ki morajo biti povrh nabrani v vsaj 30 departmajih, niti »zastraševanje« z uradnim listom povodnih kandidatov nista zaježila. V tem tako značilnem galskem pojavu je seveda marsikaj simptomatičnega,

in ob vsej zabavi, za katero poskrbijo utopisti in šarlatani, se Francozi zamišljeno sprašujejo, ali ni nemara nekaj narobe s tolikanj razglašano »svobodo izražanja«, če ob vsakih predsedniških volitvah toliko posameznikov zagradi za priložnost, da bi ljudje vsaj pred uradno kampanjo slišali njihov glas. Za nekaterimi osamljenimi kandidaturami, ki pa bodo običajne že pred vrati »botrov«, se vsekakor skrivajo iskrene težnje, a glavne stranke, ki so že davno zmopolizirale volitve, žal zmečejo v isti koš tako univerzitetnega asistenta Alirola, ki kandidira v imenu provansalskih avtonomistov, kot nekakega Gérarda Viatea, ki želi po tej poti opozoriti na »cehovstvo« zdravniških krogov (možak zatrjuje, da je odkril »počasno, a učinkovito« zdravlilo proti raku, a o resnosti njegove terapije, ki jo je baje preskusil na sebi, pove dovolj že recept: dve uri pred vsakim obrokom vrček piva, četrť ure pred jedjo tri tablete »magnezijevog klorata A z glikokolom«, takoj po obedu skodelica vročega kakava in silce žganja iz mirabele).

Popevčica za priletnega politika

Francoske kandidate so začeli »prodajati kot pralne praške«, kot se posmehuje komunistični kandidat Marchais, šele pred volitvami 1965, toda prave, strokovno pretehtane kampanje ni bilo še niti v letih 1969 in 1974, preprosto iz razloga, ker zaradi predčasnih volitev – prvič po de Gaulloviem odstopu, drugič po Pompidoujevi smrti – za temeljite priprave ni bilo dovolj časa. Tokrat so predsedniške volitve po dolgi desetletjih znova na vrsti v normalnem roku in osrednji kandidati so

trgu, toda ura je bila že ena popoldne, ko so v glavnem trg že pospravili. Kljub številnim prodajalcem iz srednjeevropskih republik ni bilo nič zelenega. Bilo pa je dovolj kislega zelja. Meso so prodajali le na enem prostoru, in to državnem. Kolhoznega mesa ni bilo. Sicer pa je kolhozov po Sibiriji bore malo.

Tudi na dveh sovhojih so nam njihovi delavci pripovedovali, da »postanovljenje« o pospeševanju reje zasebne živine v glavnem še ni seglo v te kraje. Traktoristi, kombajnirji in drugi, ki jim že po državnem predpisu pripada del prideleka, to dobe, sicer pa krme ni moč kupiti ali pa si jo morajo pridelati na zemlji, ki bi jo odstopil sovhoz.

Toda »nihče še ni umrl od lakote«, mi je dejal heroj socialističnega dela Aleksej Kotenko, plavžar v KMK. Pjotr Drofejev je nam častnikarjem pripovedoval, da imajo ljudje polne hladilnike mesa, čeprav ga je malo in je potrošnja (evidentirana) 62 kg mesa na prebivalca, kar je za 5 kg za sovjetskimi povprečjem. »Pokrivamo komaj polovico potrebe po mesu v oblasti«, je dejal namestnik prvega sekretarja oblastnega komiteja.

Res, »postanovljenje« še ni seglo v sleherno vas, toda tovarna umetnih vlaken je že dala svojim delavcem odloke v rejo, v vsej oblasti so jih oddali 60.000. Drofejev je pristavil, da se resda počasi spreminja miselnost, po kateri se zasebna živinoreja ne

imeli dovolj priložnosti, da so se pravočasno obrnili na pomoč tudi k izvedencem za reklamo.

Največ od sodobne ekonomske propagande pričakujeta socialist Mitterrand in golist Chirac. Ko se bo v drugem aprilem tednu po objavi imen potrjenih kandidatov začela uradna kampanja (neuradna besni že od jeseni), bodo v dvesto kinematografih predvajali prvi volilni film v francoski zgodovini, kratko politično popevčico, ki jo bo 65-letnemu Mitterrandu žgolela 18-letna Marianne, dolgolaska v kavbojkah, izbrana med tristo vrstnicami. Giscard je naročil tri vrste avdiovizualnih sredstev: diapozitive, ki jih bodo na velikih mitingih projicirali na pet zaslonov, poluren film, posnet tudi na kasetah, ekskluziven intervju, namenjen mladini.

Zakon sicer strogo odmerja pogostnost in načine nastopanja v javnosti, zlasti na vse-mogočnem TV, kjer gre celo tako daleč, da govori o opremi studia in smemalnih kotih, toda v praksi je njegovo izvajanje izredno težko nadzorovati, in volilna komisija je zlasti nad divjim plakatiranjem že davno dvignila roke, čeprav je natanko določeno, na katerih tablah se sme smehljati ta ali oni kandidat. Plakati so sploh dvorezno orožje in nekateri kandidati, predvsem Giscard, jim raje ne dajejo prednosti: nepoklicana roka izpisano geslo s flomastrom mimogrede spremeni v bumerang. (Na Giscardovem plakatu je duhovitež, denimo, parafraziral Moliera, ko je nakracal: »Diamanti? Kakšni diamanti?«).

S plakati se je opekel tudi Chirac, ki je prestolnico, v kateri županuje, že zelo zgodaj preplaval z ogromnimi štirbarvnimi portreti. Pa je ostro oko koj opazilo, da kandidat v nočnihikih nima stekel (zaradi refleksov pri fotografiranju, so se izgovarjali v golistovem štabu), a posmeh je bil še večji, ko so Parižani ugotovili, da je na fotografiji v resnici Chiracova zrcalna slika (propagandistom se je takšen pač zdel bolj »simpatičen«, a zvijačo je razkrilo lepотно znamenje na kandidatuem obrazu). Pariški župan je tedaj napodil najete strokovnjake in zdaj dela zanj glavni propagandist za znano znamko volne Woolmark... Nova fotografija vsebuje samo eno barvo, drugačije je tudi geslo.

Barve so pač drage in manjši kandidati, denimo »natalist« Michel Debré, ki ima v blagajni baje samo pet milijončkov, si lahko privoščijo samo tiskanje letakov in manifestov. Gesla pa so nasploh občutljiva reč, saj nasprotniki pregriznejo vsako besedo. Georges Marçais je med nedavnimi TV nastopom takole ironiziral: »Leta 1974 je Giscard imel veliko razglasno tablo (sam jih ne najemam, ker to preveč stane) in na njej je v barvah pisalo: 'Sprememba brez tveganja'. Pa danes bi moralo pisati: 'Dosegel sem spremembo'. Pa ni s tem nič, temveč piše: 'Francija potrebuje predsednika'. Kot da to ne bi bilo jasno kot beli dan... Tudi François Mitterrand je imel 1974 veliko tablo in na njej je razlašal: 'Socializem, ideja, ki si utira pot'. Leta 1981 je socializem umaknil teje formule: 'Za drugačno politiko, za drugačno pot, za drugačnega predsednika'. Socializma preprosto ni nikjer več...«

Nemotljiv barometer v zakatni vasi

Komunisti se v volilni kampanji raje opirajo na maratonske turnee kandidata Marchaisa, a namesto plakatov so tiskali nage slovit »program 131 točk«, ki so ga razpečali v osmih milijonih gospodinjstvih. Nočemo zganjati reklamnega hrupa in z gesli metati ljudem pesek v oči, poudarja kandidat. Res pa je tudi, da KPF za širokopoteznejše akcije manjka denarja, a povrh kaže, da ni članstvo nič kaj navdušeno za prostovoljno lepljenje plakatov in delitev propagandnega gradiva. Ko je leta 1969 kandidiral komunist Jacques Duclos, se spominjajo veterani, so bili aktivisti veliko bolj razgibani. Zato nekateri poznavalci namigujejo, da Marchaisov štab sluti skeleč poraz in že vnaprej išče izgovor: »Bučno propagando« razrednih nasprotnikov.

Marchais je tudi edini osrednjih kandidatov, ki se s svojim štabom ni preselil v poseben sedež, kakršne so si v velikih palačah ob znanih pariških avenijah izbrali Giscard, Chirac in Mitterrand. Komunisti kujejo načrte kar na Trgu polkovnika Fabiena, v novem modernem poslopju, ki jim ga je za stalni sedež zasnoval arhitekt Oscar Niemeyer, oče Brasílie. Njihova glavna metoda: »Ustvarjati dogodke«, da bi javnost čim več govorila o KPF, med te dogodke pa za zdaj štejejo polemiko o tuji delovni sili (sporna), akcije v boju proti

sklada s socializmom. »Zdaj to popravljamo.« je dejal.

Številno priletkov se ne povečuje

Napravili pa so že »prehrambeno bilanco«: krompirja, sadja in zelenjave ne manjka. Krompir pridelajo sami in ga še izvažajo v druge oblasti. Zelenjava in sadje prihajata iz južnih azijskih republik in je maja dobili na trgu že sveže zelje. Preskrba z mesom pa bo dosti boljša, ko bodo zgrajene živinorejske farme, ki jih zdaj pospešeno grade. Toda ljudje se ne pritožujejo, težave razumejo kot začasne, kajti vsako leto se obračuna na bolje. »Včasih so se jezili čez gnil krompir, zdaj hočejo avto,« pravi Drofejev.

Za preskrbo z industrijskim blagom pa bi lahko celo rekli, da ima Sibirija očitno prednost, vsaj kolikor smo mogli videti v tistem tako kratko odmerjenem prostem času.

V kemerovski oblasti ne grade le stanovanj, ampak hkrati tudi tisto, kar pomeni družbeni standard. Zahodnosibirski kombinat ima 42 otroških vrtec, 50-metrski plavalni bazen, dom kulture, športni stadion, nekaj zdravilišč, kamor pošiljajo delavce na okrevanje ali zdravljenje (rubelj na dan), bodi tako, da ga za tri tedne pošljejo v sanatorij, bodi tako, da hodi med zdravljenjem na delo, kamor ga vozi tovarniški avtobus, zvečer pa spet nazaj.

Kadar bi se kralj rad šel državljana

B. Durin, Le Nouvel Observateur, Pariz

mamilom (dvorezne), stavke (neodzivne). Kljub vsemu štab s Trga polkovnika Fabiena ne zanemara nekih »buržoaznih« trikov: svetovalci so, denimo, ugotovili, da se Marchaisu najbolj poda svetlodmodra obleka in lotili so se tudi njegovih srščih obrvi.

Najbolj pa so propagandisti zlikali kandidata Chiraca. Preoblekli so ga od nog do glave, ga s pomočjo magnetoskopa pobotali z malim zaslonom, ki je bil nekdanj šibka točka golističnega voditelja. »Tolpa četverice« je televizijski medij nasploj mojstrsko obvladala in njeni prvi nastopi so bili bleščeči. Tudi pred francoskimi volitvami bo TV najbrž odigrala odločilno vlogo in zato ni nič čudnega, če so predvolilne oddaje pod lupo in skalpelo strokovnjakov vseh vrst. Politologi so, denimo, za prvi Mitterrandov TV intervju izračunali, da je kandidat uporabil natanko 11.080 besed, vrgli so jih v računalnik in zdaj secirajo jezikoslovne poslastice. Tako so, recimo, ugotovili, da je Mitterrandov besedni zaklad najbogatejši, vendar izrazoslovje močno različno od politične latovščine, ki jo sicer uporablja socialistična stranka. Mitterrand je postavil tudi rekord v uporabi besed »jaze«, »moje«, »mene«, čeprav je imel hudega konkurenta – Giscard je bil teden dni poprej v tem oziru prekosil celo generala de Gaulle, pravijo specialisti.

Po vsakem osrednjem nastopu zavijajo rokave tudi v devetih ustanovah, ki skrbijo za slovit »sondaže«, tj. preverjanje javnega mnenja. Med sabo si divje konkurirajo in z nekaterimi anketami so bili poveznani že odmevni škandali, predvsem zaradi »korigiranja« številk. Večina politikov omalovažuje odmahne z roko, čim jim novinar omeni rezultate najnovejših anket, v resnici pa jih štabi vseh kandidatov preučujejo pod mikroskopom. Taki »barometri« utegnejo v rokah spretnih manipulantov tako močno vplivati na volivce, da je parlament pred štirimi leti sprejel zakon, s katerim so delovanje tovrstnih ustanov podredili nadzoru posebne komisije, sestavljene iz devetih visokih državnih funkcionarjev. Komisija naj bi zagotovila predvsem »objektivnost in kakovost sondaza«, kar pa je seveda zelo raztegljiv pojem in javna skrivnost je, da je marsikatera anketa »naročena«, da bi poživila zanimanje za tega ali onega kandidata.

Blizu Kemerova so zgradili celo sankško stezo, vso iz železobetona, dolgo 1260 m s 64 m višinske razlike, na kateri dosega (računsko) hitrost do 118 km na uro.

Toda kljub vsemu Sibirija le ni dovolj privlačna. V kemerovski oblasti se število prebivalstva v zadnjih 10 ali 15 letih ni povečalo, industrijska in rudarska proizvodnja pa je dvakrat večja, odprli so 118 novih tovarn, med njimi tudi lahke industrije za zaposlitev žensk.

Akademik Kaznačev, ki vodi inštitut za klinično in eksperimentalno medicino v Novosibirsku, ugotavlja, da terja življenje v Sibiriji večje napore od človeka, ki pa so toliko manjši, čim bolj je poskrbljeno za normalne delovne razmere, za odhiti in počitek. Sam pa tudi pravi, da bi kazalo uvajati časovno omejeno delo v surovih nenaseljenih krajih, da bi namreč človek le nekaj mesecev delal v izrednih razmerah in se potem vrnil v normalne. Človeški organizem to brez škode prenese, pravi na podlagi raziskovanj inštituta.

Dve načeli načrta »Sibirija«

Pogoj hitrejšega razvoja Sovjetske zveze je hitrejši razvoj Sibirije. Načrtovalci predvidevajo, naj bi se v tej petletki razvijala še enkrat hitreje kot v povprečju vsa dežela. Razlog je očiten: skorajda neizmerna bogastva rudnih in energetskih virov. Zato je v petletnem planu tudi zapisano, da v

Bodi, kakor hoče, ankete za zdaj dajejo Giscardu rahlo prednost pred Mitterrandom, vsi pa z zanimanjem čakajo, kdaj se bodo anketaji podali v Briare pri Orléansu: v tej vasi s 5.527 prebivalci, od katerih jih ima kakih tisoč volilno pravico, so volilni rezultati na prav vseh volitvah že 75 let natanko takšni kot splošni izidi v nacionalnem okviru. Odstopanje je kvečjemu dvoodstotno! Preroški dar vaščanov, pravijo šaljivci, bi mogli s pridom izkoristiti: državi bi prihranili denar, pa politikom naporne mesece kampanje, če bi volitve izvedli kar v Briaru in nikjer drugje...

»Splošna amnestija« za prometne grešnike

Da se bližajo predsedniške volitve, brklo občutijo tudi na policijskih prefekturah. Francozi že tako ali tako zelo neredno plačujejo prometne prekrške, zlasti globlo za prepečeno parkiranje, pred volitvami pa se povrh razširi nenavadna psihoza, da bo novi predsednik razglasil »splošno amnestijo«. Leta 1974 so prekrškarji, denimo, odšteli samo 79 milijonov frankov, leto poprej – 119 milijonov, a leto pozneje 128 milijonov! Lani je ostalo neplačanih 90 odstotkov parkirnih glob, za letošnjo sezono pa trafikaniti, ki prodajajo globene koleke, vedo povedati, da jim promet vidno usiha. Res pa je, da sta se v prid »amnestije« izrekla tako Mitterrand kot Chirac, a tudi sedanjí predsednik je dal »slab« vzgled: je kot »navaden državljan« sam prisifiral pred svoj volilni štab in parkirjal, je gladko »pozabile nakrmiti parkirno uro...«

Bralec se bo zdaj seveda že vprašal, ali francoska volilna kampanja res ne navzre »resnejših« tem. Odgovorimo mu kar z Marchaisovimi besedami: »Po petih mesecih kampanje znova ugotavljam, da sem edini kandidat, katerega orožje sta resnica, odkritost. Moji nasprotniki pa najemajo specialiste za marketing in se izmikajo pravi razpravi...«

Komunistični voditelj ni daleč od resnice, zakaj preprost volivec, ki bo odločal o tako pomembnih rečeh, kot je izbira novega predsednika, je predan na milost in nemilost sredstev javnega obveščanja, le-ta pa zanima večidel samo to, kaj Giscard trenutno bere (Alexisa de Tocquevilla, zgodovinarja iz prejšnjega stoletja), kaj Chirac najraje je (žolco), kakšen avto vozi na

domačem posestvu Mitterrand (Renaultov rodeo)...

Ocena je seveda malce karikirana, a ni bilo odveč, da je oblast že dober mesec pred volitvami začela povprečnega volivca s toplo na TV in s plakati na ulicah (»ne obračajte hrbta Franciji«) rotiti, naj aprila in maja vendarle opravi državljansko dolžnost. Na predzadnjih predsedniških volitvah je v drugem krogu ostalo doma kar 31,14 odstotka volilnih upravičencev, na zadnjih sicer samo 12,66, toda na poznejših skupščinskih in »evropskih« volitvah se je volilno telo spet kujalo. Volilna udeležba bo vsekakor precej odvisna od – vremena. Zlasti levica »prosi« za dež, saj se ob sončnih nedeljah malodušen, razočaran ali razkurjen Francoz raje poda na izlet.

Tudi zgodbica, zapisana prosto po znanem karikaturniku Faizantu, je kar precej zadata. Takole se pogovarja svovlas zakonski par:

– Jaz bom glasovala za Falliérésa...
– Armada Falliérésa? Ta je vendar že enaintridesetega umrl!
– Kaj res? Saj pravim, meni nihče ničesar ne pove! No, kdo pa je zdaj sploh predsednik?
– Valéry Giscard d'Estaing vendar! In taki ti imajo volilno pravico!
– Ne prav, bom pa glasovala zanj! Zdaj se spominim, da sem na fotografiji videla njegovo ženo Bernadette; videti je čisto v redu...
– Hej, Bernadette je Chiracova žena!
– Čigav pa je ta Chirac?
– Od RPR!
– Aha, torej komunist...
– Ne! Komunist je Marchais!
– Že vem, to je oni, ki hoče, da bi Francozi delali več otrok! In to pri njegovih letih!
– Ne in ne! Mislija si Debréja!
– Seveda, to je tisti socialist s širokim klubokom, tega dobro poznam...
– Ne, to je Mitt... ah, kaj bi govoril, glasuj, za kogar hočeš, jaz bom glasoval za Marie-France Garaud!
– Nak, za Garaudovo pa ne boš glasoval!
– Glej no, to pa dobro poznaš!
– Dobro poznam tebe, kozel stari! Samo, da vidiš kako babo, že ponoriš! Napravil boš natanko tako, kot ti bom rekla: glasoval boš za Faliérésa... pa naj bo mrtev ali živ!

Vilko Novak

toliko dlje do delovnega mesta, saj so tovarne zunaj mesta. »Vsega hkrati ni mogoče napraviti,« je rekel namestnik prvega sekretarja oblastnega komiteja KP SZ Pjotr Drofejev in pri tem mislil na mestni promet.

Denarja ne manjka

Povprečna plača v »Zapsibu« je 224 rubljev na mesec s 15-odstotnim sibirskim dodatkom vred, kar je v primerjavi s sovjetskimi povprečjem 169 rubljev veliko, pa nemara vendarle ne dovolj, da bi bila sama plača tako vabljiva, da bi se zaradi nje ljudje selili v Sibirijo.

Zato so na kongresu KP SZ rekli, da bi bilo treba dodatke še povečati. Kot je rekel Leonid Brežnjev, ljudje kljub sorazmerno visokim dodatkom, npr. na visokem severu, beže s severa na jug in z vzhoda na zahod.

Ali je preskrba morebiti kaj slabša kot drugje po Sovjetski zvezi? Na to vprašanje bi lahko odgovorili nikalno. Najprej metalurgom ni treba dosti čakati na avto. Na leto prodajo v oblasti do 10.000 osebnih avtomobilov, kar pomeni, da denarja ravno ne manjka. Čeprav stane avto čez 30 metalurških mesečnih plač. V mestu so nas peljali v trgovino s sadjem in zelenjavo, ki je bila kar dobro založena, za sovjetske razmere namreč, in za njihov način prehrane. Bili smo tudi na kolhoznem

sem delovne roke. Predvidevajo, naj bi se prebivalstvo Sibirije do leta 2000 povečalo za 30 milijonov. Toda te bo treba najprej pridobiti, potem prehraniti, obleči in urediti mesta. Inštituti so že napravili poskuse, kako bi se Sibirija prehranila sama in kako bi tudi v krajih večnega ledu uvedli kmetijstvo. V dolinah rek je podnebje malce ugodnejše. Selekcioniirali so vrsto rastlin, ki rastejo tudi v takih razmerah ter omogočajo visoke hektarske donose. Pšenica »novosibirskaja 67« je rodila na pokusnih poljih celo po 60 stotov na hektar. Ugotovili so tudi, da je veliko ceneje, če uredijo tople grede, kot pa če hrano vozijo na tisoče kilometrov z letali z juga in zahoda.

Celoten načrt je seveda povezan z velikanskimi stroški in investicijami. Sredstev ni dovolj in sama SZ tudi ni pripravljena investirati za druge članice SEV ali za zahodno Evropo, če naj dobi npr. plin iz Sibirije. Iz načrtov za sedanjost, enajsto petletko tudi ni razvidno, da bi razporedili kaj bistveno več sredstev za investicije. Rasle naj bi premo sorazmerno z rastjo narodnega dohodka. Le da bo delež Sibirije v celotnih investicijah sorazmerno hitreje naraščal. Zdjaj znaša sedmino vseh investicij Sovjetske zveze.

Če je bil torej pred 25 leti prvi pohod na Sibirijo, da bi odkrili njena bogastva, se zdaj začena drugi, da bi ta bogastva čim intenzivneje in čim racionalneje izkoristili.

Vlado Jarc

Za tako velike načrte so potrebne predv-

Madridski zapis

Polom zarotniške operacije »Miguelite«

Uradno poročilo vlade o državnem udaru razkriva, da se je španska demokracija komaj obdržala na nogah

Iz pravkar objavljenega vladnega poročila o državnem udaru španskih generalov in polkovnikov, ki so ga v dramatični noči s 23. na 24. februar prepredeli, lahko razberemo, da se je demokracija v tej državi komaj obdržala na nogah. Grozili sta ji dve zarotniški operaciji, ki so ju pripravljale frankistične sile v vojaških, državnih, političnih in drugih krogih. Potek dogodkov nam razkrije izredno pripravljeno zarotnikov, ki so si iskali podporo celo zunaj Španije.

Tristo petdeset španskih poslancev je na seji parlamenta, ki je potekala za zaprtimi vrati, poslušalo uradno poročilo vlade o državnem udaru generalov in polkovnikov, ki je propadel v dramatični noči s 23. na 24. februarja. Poročilo je prebral obrambni minister Alberto Oliart, ki je zagotovil, da je povedal vso resnico, ki jo je do tega tedna vlada lahko odkrila.

Zdaj se z gotovostjo ve, da se je španska demokracija komaj obdržala na nogah, kajti grozili sta ji dve zarotniški operaciji, ki so ju pripravljale frankistične sile v vojaških, državnih in političnih krogih ter med industrialci. Vsa resnica še ni dokazana in zato tudi ne objavljena, kar pa je bilo povedanega, razkriva izredno pripravljenost zarotnikov, ki so si iskali podporo celo zunaj Španije.

Vlada je ugotovila, da so bili gonilna sila zarote trije generali. To so bili poveljniki tretjega armadnega območja s sedežem v Valenciji Milans del Boch, namestnik načelnika generalštaba kopenskih sil Alfonso Armada in vojaški general v Coruni Torres Rojas. Obtožili so več kot 30 oficirjev, preiskavo pa so uvedli še proti 29 civilistom in 27 pripadnikom varnostne službe. Vlada je objavila, da bo izpeljala preiskavo do kraja.

Cilj zarotnikov je bil razpustiti parlament, nato naj bi general Armada sestavil novo vlado, novi režim pa bi ostal na oblasti vse dotlej, dokler ne bi zatrl terorizma. V bistvu so hoteli zrušiti ustavno ureditev in obnoviti režim »trde roke« po okusu frankizma brez Franca. Odločna akcija kralja Juana Carlosa in glavnih poveljnikov vseh treh rodov vojske, pa tudi vrsta naključij, je to dobro pripravljeno zaroto preprečila.

Zarotniki so načrtovali takole: v imenu kralja, kar je zloraba vladarske avtoritete, poslali vojsko na ceste ter zavzeti predvsem strateške točke v Madridu, vdreti v kongres ter tako na enem kraju zajeti hkrati vse člane vlade s premierom Adolfom Suarezom vred in vseh 350 poslancev. V osvojenem kongresu naj bi potem general Armada sporočil ljudstvu, da je postal novi premier. Vojaški upor so pripravili tudi v Valenciji.

Že na začetku poročila je minister Oliart poudaril, da so z državnim udarom pohiteli, ker so hoteli izkoristiti priložnost, ko so bili zbrani vsi ministri in poslanci, in sicer ker so glasovali o investituri novega premiera Leopolda Calva Sotela. Pobudniki udara so hoteli biti čimbolj gotovi, zato je bila njihova skupina silno majhna, kar pa jim je med zaroto prineslo vrsto presenečenj. Obveščevalne službe za puč niso vedele.

Vladno poročilo opisuje potek dogodkov v štirih ključnih centrih – v motorizirani diviziji »Acorazada Brunete«, katere naloga je bila zasedati vse strateške točke v Madridu, zatem na poveljstvu tretjega armadnega območja, kjer je bil kolovodja zarote Milans del Boch, potem v poslopiju kongresa, ki so ga zasedli uporniki pod poveljstvom podpolkovnika Tejera, in v glavnem štabu vojske, kjer so bili kralju zvesti poveljniki vseh treh rodov vojske.

Prekinjeno potovanje v Zaragozo

Kaj se je dogajalo na poveljstvu motorizirane divizije »Acorazada Brunete«, nedvomno ene najbolj elitnih enot španske vojske, ki naj bi odigrala v zaroti odločilno vlogo?

Poročilo ministra Alberta Oliarta pravi takole:

Divizijski general Torres Rojas, vojaški guverner v Coruni in bivši poveljnik »Acorazada Brunete«, je prispel v Madrid že ob zori 23. februarja, in to s posebnim letalom. Njegov prihod so odobrili, ker naj bi reševal neke osebne probleme. Tega ponedeljka je general Torres Rojas ob 16. uri prispel v štab divizije v taborišču »El Prado« pri Madridu, kjer je zahteval sestanek z vsemi vojaškim starešinami divizije, da bi jih pozdravil kot bivši poveljnik. Sestanek se je začel ob 17. uri, ko so prisli vsi starešine. Samo poveljnika divizije generala Justa Fernandezja ni bilo, ker je okrog 10. ure v spremstvu šefa divizijskega štaba polkovnika San Martina krenil v Zaragozo (200 kilometrov severno od Madrida), da bi si ogledal tamkajšnje manevre svoje divizije.

General Justa Fernandez se je okrog pol dneva ustavljal v mestu Santa Maria de Huerte, da bi poobedel. Kakor hitro so prispeli, se je pokovnik San Martin povezal z divizijskim štabom v Madridu, da bi povedal, kje so, in povprašal, če se je zgodilo kaj novega. Takrat so mu sporočili, da se mora general takoj vrniti v Madrid, v štab divizije v »El Prado«, ker se je pripetilo nekaj resnega, niso pa povedali, za kaj gre. General Justa Fernandez je okrog 14. ure in 30 minut krenil v Madrid in približno ob 17 uri prispel v štab divizije. Tu je našel zbrane vse starešine z generalom Torresom Rojasom.

Šef štaba polkovnik San Martin je takrat nepričakovano sporočil, da bo treba pretehtati neko zelo pomembno vprašanje, in zahteval, naj to pojasni poveljnik Pardo Zancada, vodja obveščevalne službe v diviziji. Ta je dejal:

Včeraj sem se v Valenciji sestal s poveljnikom del Bochom, ki mi je povedal, da se bo danes, 23. februarja pripetilo v Madridu nekaj zelo hudega, da se temu ni mogoče izogniti, zato je treba jamčiti red in varnost v prvem armadnem območju (Madrid), tretje armadno območje (Valencia) pa je že v pripravljenosti. Sporočil mi je, da bo na svojem območju razglasil izredno stanje divizija »Acorazada« pa mora biti pripravljena za akcijo, če bo potrebno. O tem bomo izvedeli po radiu in televiziji, vse skupaj pa naj bi se odigralo okrog 18. ure danes. Vse delamo s soglasjem kralja in na njegov ukaz. Zato bo general Armada od 18. ure naprej v kraljevi palači Zaruzela.

General Torres Rojas je potrdil vse, kar je povedal poveljnik Zancada. Dodal je še, da ne gre za nikakršno desničarsko gibanje. Navzoči oficirji so menili, da je ura že 17 in 30 minut ter da je za akcijo že pozno, vendar so izvedeli, da vojaške enote že vedo, kaj jim je storiti. Na zahtevo navzočih, naj podrobneje razložijo, za kaj gre, je odgovoril, da to zdaj ni mogoče. General Justa Fernandez je potem dejal, da se bo povezal s poveljnikom prvega armadnega območja v Madridu generalom Quintanom Lacacijem, vendar so mu povedali, da za vse skrbi general del Boch.

Polkovnik San Martin je zahteval, naj začne »operacijo Diana«, ki predvideva posredovanje enot divizije »Acorazada Brunete«, če bi prišlo do izrednega stanja. General Justa Fernandez je to sprejel in prve divizijske enote so odrinile, da bi zasedle sedež španskega radia in televizije. Ob 18.22 vdor pripadniki civilne vlade v kongres. Ko je general Justa Fernandez za to izvedel, je bila ura 18 in 45 minut. Odločil se je, da preveri, če je general Armada v kraljevi palači Zaruzela. Po telefonu se poveže z generalom Fernandezom Camposom, ki mu pove, da Armada čaka v salonu.

Takrat telefonira Justa Fernandez poveljniku Quintanu Lacaciju, da ga ba obvestil, kaj so ukrenili, kot so se pač dogovorili na sestanku divizijskih oficirjev. Presenetilo ga je, ko je slišal ukaz, naj se vse enote takoj vrnejo v vojašnico. Ta ukaz je Justa Fernandez tudi takoj izpolnil. Lahko bi rekli, da je ta trenutek preprečil posredovanje divizije »Acorazada Brunete« v prid zarotnikov.

vanje divizije »Acorazada Brunete« v prid zarotnikov. General Quintana Lacaci, ki se je že povezal z glavnim štabom vojske in izvedel, da se je začel puč, je ukazal generalu Torresu Rojasu, naj se takoj vrne v La Coruno, kjer ima sedež. General Rojas je ukaz izpolnil. Tako je začela razpadati skupina zarotnikov v diviziji »Acorazada Brunete«, v kateri so bili kolovodje Rojas, San Martin in Pardo Zancada.

Zarišče zarote

In kaj se je v tem času dogajalo v Valenciji in v tretjem armadnem območju, zarišče zarote? Zarotniki so se v Valenciji že prej lotili dela. Ob 8. uri zjutraj 23. februarja so se sestali člani štaba na ukaz, ki ga je dan poprej izdal poveljnik Milans del Boch. Nameravali so vaditi preplah, zato so sklenili, da bo prava vaja »rdeči alarm« še ta ponedeljek.

Ob 9.35 pokliče general del Boch v svoj urad nekaj članov štaba in namestniku štaba ukaže, naj sestavi razglas, s katerim bodo uvedli izredno stanje in stanje pripravljenosti vojaških sil na vsem območju. Kot je pojasnil, je zaskrbljen zaradi vesti o težkem položaju v državi, ki jih je pravkar sprejel.

Že ob 10. uri in 20 minut se del Boch sestane z glavnimi poveljniki vojaških sil v tretjem armadnem območju, med katerimi je tudi poveljnik motorizirane divizije »Maestrazgo« general Leon Pizarro. Govoril je general del Boch. Kot je povedal, jih je poklical zato, da bi jih seznanil z nekim sklepom, ki ga ne odobrava in bi zato želel slišati, kakšnega mnenja so zbrani poveljniki. Rekel je, da je položaj v Španiji zelo težak, zato se utedne v Madridu pripetiti kaj hudega in morajo biti previdni.

Nadalje je del Boch povedal, da je o vsem obvestil generala Armada – o njegovi zvestobi kroni ne gre dvomiti – kralj pa je tudi z vsem seznanjen. Del Boch je potem zahteval, naj preberejo razglas, ki je bil že sestavljen, da bi zagotovili mir in red, dokler ne bi bila spet vzpostavljena oblast. Dodal je še, da tako ne uvajajo obsednega stanja; želi samo ostati v okviru ustave, zato v tem trenutku takšnega sklepa ne zagovarja. Ker pa so se dogodki nakopičili, ni bilo druge izbire in glavni cilj je zdaj preprečiti prelivanje krvi.

Del Boch je še poudaril, da je general Armada v kraljevi palači Zaruzela, od koder bo v imenu vladarja dajal navodila. Vse generale v Valenciji so poklicali, naj se zberejo pri del Bochu ob 17. uri in 30 minut, tudi vojaški guverner območja general Caruan in poveljnik divizije »Maestrazgo« general Leon Pizarro sta morala priti.

Na tem sestanku je del Boch dejal: V Madridu bo udar, vendar o njegovi vsebini ne morem ničesar reči. Njegovo veličanstvo je s tem seznanjeno. Kralj bo objavil manifest, naj se ohraniti red in mir. Del Boch je nato zahteval, naj preberejo manifest in potem je dejal, da bodo izredni ukrepi objavljeni samo, če bo nujno treba ohranjati red, dokler bo general Armada v palači Zaruzela.

Prepovedali bodo dejavnosti vseh političnih strank. Del Boch je zatrjeval, da ne gre za akcijo desnice, temveč da bodo ustanovili vlado z generalom Armado na čelu, v kateri bodo sodelovale vse stranke. Ko so ga navzoči vprašali, kako lahko pride do brezvladja, je general Boch odgovoril – pričakoval je namreč, da bodo zarotniki nekaj treutek vdrl v kongres – da lahko objavi, da bodo parlament zasedli, ker bo tam vsa vlada. V tistem hipu je stopil v dvorano častnik in sporočil, da so zasedli parlament. Ob 18.30 so vsem radikijskim postajam v Valenciji poslali del Bochov razglas. Poveljniki štaba armadnega območja so ukazali, naj uporabi geslo »Miguelite«, to pa bi pomenilo, naj začne uredničevati sprejeti program. Takrat se je iz Madrida oglašil načelnik generalnega

štaba kopenskih sil general Gabeiras, da bi z vsem seznanil del Boch, o čigar zvestobi sploh ni dvomil, in mu ukazal, naj ne pošilja čet na ceste. Del Boch je odgovoril, da so enote v vojašnicah, in zahteval, naj Gabeiras poskrbi, da ne bi ukrepali proti Tejeru. Vprašal je še, kje je general Armada. General Gabeiras še ni mogel razumeti, zakaj se del Boch zanima za generala Armado. Ob 19.30 so radijske postaje začele objavljati del Bochov razglas. Takrat sta se prvič po telefonu pogovarjala podpolkovnik Tejero, ki je zasedel kongres, in del Boch. Tejero je dobil ukaz, naj se izogne prelivanju krvi. V del Bochov štab so nato prišle vojaške starešine in sporočile, da so mu na razpolago. Tako je postal gospodar v Valenciji.

Toda ob 19.45 sledi telefonski pogovor med generalom Gabeirasom in del Bochom. Njegov razglas so že objavili. Zato Gabeiras zahteva, naj čete ne gredo na ulice in naj del Boch zapusti poveljstvo. Sporočil je tudi, da je izdal ukaz, naj odstopijo del Boch, ker je povsem jasno, da sodeluje v zaroti. General del Boch je odgovoril, da se bo pogovarjal samo z generalom Armado. Takoj ko je Gabeiras to sporočil kralju, so dobili ukaz, naj odstopijo del Boch.

Medtem pa je del Boch že začel deliti orožje in strelivo svojim vojakom, ki so zapustili vojašnice ob 21. uri. Ob 23.30 je v del Bochov štab prispelo sporočilo kralja Juana Carlosa, v katerem je rečeno: »Zaradi položaja, ki je nastal po dogodkih v kongresu in da bi se izognili vsaki zmešnjavi, potrjujem, da sem ukazal vsem civilnim in vojaškim oblastem, naj sprejmejo nujno potrebne ukrepe, s katerimi bi v okviru veljavnih zakonov ohranili ustavno ureditev. Vsak vojaški ukrep, ki bi ga utegnili sprejeti, morajo odobriti vrhovni poveljniki oboroženih sil. Potrdite, da ste to sporočili vsem vojaškim enotam.«

Opereta v Cortesu

Del Boch je osebno podpisal, da je sprejel kraljevo sporočilo, vendar pa ga ni posredoval naprej. Zato je general Gabeiras ukazal poveljnikom v mestih Alicante in Castellonu na tretjem armadnem območju, naj artirajo generala del Boch. Ta ukaz so sprejeli. Enako povelje je dobil tudi vojaški guverner Valencije general Caruana, ki je odšel takoj, da bi ga izvršil.

Ob 0.45 (24. februarja) sta se po telefonu pogovarjala Tejero in del Boch. Tejero je dejal, da je general Armada ob njem v kongresu in hoče spregovoriti poslancem; ponudil bi jim, naj ustanovijo vlado pod vodstvom samega Armada. Polkovnik Tejero je zavrnil to Armadovo zahtevo in odobril le, da lahko ustanovijo vojaško hundo, ki jo bo vodil del Boch. Toda ta mu je dejal, da ne želi več sodelovati in zahteval od Tejera, naj uboga generala Armada. Tejero tega ni sprejel, hkrati pa je zavrnil tudi predlog generala Armada.

Ob 1.30 je kralj po telefonu poklical generala del Boch in mu ukazal, naj umakne čete v vojašnice. Ta ukaz je del Boch takoj izpolnil. Pogovor je poslušal tudi general Caruana, ki je poskušal razorožiti del Boch, vendar se mu to ni posrečilo.

Še pred pogovorom z del Bochom je kralj prejel radia in televizije spregovoril ljudstvu. Nato je znova govoril z del Bochom, ki ni hotel izročiti poveljstva, in mu dejal: »Želim ti zelo jasno povedati: prvič, pravkar sem po televiziji prebral sporočilo ljudstvu, v katerem sem potrdil svoj neomajen sklep, da bom ohranil ustavno ureditev v okviru obstoječih zakonov. Po tem sporočilu se pač ne morem umakniti niti za korak. Drugič, noben državni udar se ne more opreti na kralja, ker je proti njemu. Tretjič, danes sem odločenej kot kdajkoli prej pripravljen uresničiti prisego zastavi. Zato ti ukazujem, povsem zavestno in misleč le na Španijo, da umakneš svoje čete. Četrtič, ukazujem ti, da poveš Tejero, naj ne uresniči svojih namenov. Petič, prise-

gam, da ne bom ne abdiciral in ne zapustil Španije. Kdor sodeluje v upor, je pripravljen izdati državljansko vojno, za to pa bo odgovarjal. Šestič, ne dvomim o ljubezni svojih generalov do Španije. Za dobro Španije in krone ti ukazujem, da izvršiš, kar zahtevam.

Del Boch je kapituliral. Ob 4.45 je izdal nov ukaz, s katerim je uresničil kraljevo voljo, in vzkliknil: »Živel kralj, živele večna Španija.« Od del Bochja nato zahtevalo iz Madrida, naj ukaže Tejeru, naj odloži orožje. Vendar pa del Boch tega ni hotel storiti. Ob 7. uri se je umaknil v svoje zasebne prostore, podrejenim pa ukazal, da sporočijo Tejeru – če se bo oglašal – naj zapusti kongres. Tejero je res poklical ob 10.40, vendar tokrat ni mogel dobiti del Bochja. Povedali so mu, naj uboga generala Armada. »Smo odločno s kraljem!« so mu sporočili iz Valencije. Del Boch se ni več oglašal; bil je na kolenuh.

Treba je bilo le še premagati Tejera. Poveljeval je štirim enotam civilne garde (žandarmerije), ki so jih zapletli v zaroto ne po njihovi volji. Povedali so jim, da bodo ob 16. uri usodnega 23. februarja pregledovali orožje. Zato so bili vsi pripadniki, tudi tisti, ki so bili v službi dopoldne, v vojašnicah. Razdelili so jim orožje in celo zahtevali prostovoljce za akcijo proti teroristom. Polkovnik Manchado jim je sporočil, da je »Španija v hudih mukah in da mora civilna garda na ulice reševati domovino«. Gardiste so prepeljali do kongresa s šestimi avtobusi zasebnih lastnikov, to kaže, da so bile v zaroto vpletene tudi frankistične sile zunaj vojske.

Prvič so poskušali razorožiti Tejero še pred polnočjo; poveljniki civilne garde general Aramburu je prišel v kongres in dejal Tejeru, naj mu izroči pištolo. Tejero mu je odgovoril: »Najprej te bom ubil, nato bom naredil samomor, vdal pa se ne bom!« General Aramburu je sklenil ohraniti mirno kri, čeprav je potegnil pištolo. Trije gardisti so takoj naprili orožje vanj. Aramburu se je umaknil, ker se je dobro zavedal, da bi lahko vsaka nagla poteza povzročila pokol poslancev.

Malo po polnoči je v kongres prišel general Armada in sicer kot odposlanec vrhovnih poveljnikov, ki naj bi se pogovarjal s Tejero. Znano je bilo, da je povezan z zarotniki, vendar je Tejero privolil, da se bo pogajal samo z njim. Zarotnika sta se pogovarjala okrog 50 minut. Tejero ni dovolil generalu Armadi, da bi se razglasil za novega premiera. Ko se je Armada vrnil, sta ga že spremljala častnika, zvesta kralju, in ga nista izpustila izpred oči, čeprav je nadaljeval delo v vrhovnem poveljstvu, torej na sedežu kralju zvestih sil.

Armadu tega in več skrivaj. V glavnem štabu je vodil službo za državno varnost Lainu rekli: »Kralj je se zmotil. Ko se je ločil od vojske, je kompromitiral krono, to je vojaški problem, ki ga moramo rešiti mi, vojniki; rešitev pa moramo nujno najti.«

Armadu je še enkrat poskušal prepričati Lainu, da mora vojska rešiti krizo v Španiji. In znova je dobil negativen odgovor. Zato je Lainu spet poklical palačo Zaruzela in obvestil kralja, da je Armada pri njem. General Armada se je pogovarjal z generalom Fernandezom Camposom, kraljevim pribočnikom, in takoj zvedel, da nima nikakršnih možnosti več. To je bilo okrog druge ure. Kralj je že prisegel ljudstvu, da se ne bo umaknil niti za korak.

General Armada je imel še eno nalogo: prepričati Tejero, naj se vda. Ob 10.45 sta se znova sestala v kongresu. Natanko ob 11.15 je Armada po telefonu poklical glavnega štab vojske in prebral Tejerove zahteve za vdajo, na primer, naj pri tem smotnem dejanju ne bi bili navzoči novinarji in podobno. Seveda so o tem takoj obvestili kralja, ki je sprejel Tejerove pogoje. Ob 11.20 je Tejero dejal poslancem, da so svobodni: »Mene čaka 30 let zapora Vi pa lahko greste.«

In zastor je padel. Zlomili so državni udar, ki je imel vse možnosti, da bi uspel. **Momo Pudar** Vjesnik, Zagreb

Veljko Rus: Japonski zapiski (3)

Hierarhija, ki velja za vse

Izredno poudarjeni hierarhični odnosi so me zlasti v prvih dneh bivanja nenehno spravljali s tira. Najprej sem bil prizadet prvi večer bivanja na Japonskem, ko sem prispel v apartma. Prispel sem skupaj z asistentom Akihiro Ishikawe in na vratih zagledal dve študentki, ki sta hoteli pospravljati stanovanje. Asistent Ruy Suzukiji mi je povedal, da sta to njegovi študentki. Naprosil ju je, naj uredita stanovanje, ker pač ne more dobiti nikogar, ki bi to storil namesto njega. Pomislil sem najprej, kaj bi se zgodilo, če bi takole po predavanju zaprosil na fakulteti dve študentki za pomoč.

Bil sem v zadregi in nisem vedel, kako naj izenačim odnose. Zaman: distanca je ostala. Študentki sta se vedli zadržano, skorajda ponižno, čeprav je ena izmed njih stidrala že na tretji stopnji. Imel sem vtis, da nočeta spremeniti svojih vlog. Kasneje smo skupaj pili čaj. Pogovor je tekel med menoj in asistentom, dekletki pa sta molčala, pozorno poslušali in odgovarjali na vprašanja. V restavraciji pri večerji se razmerja niso izenačila. Nekako sem se na to navadil, bolje vdal sem se v to. Šele pozneje sem dobil občutek, da dekletki nista v zadregi, da nimata prav nobenih zavor in da sta pravzaprav kljub zunanji ponižni ljubeznivosti osebno povsem suvereni in sproščeni.

Podoben prizor se je ponovil nekaj dni kasneje, ko sem v spremstvu profesorja Akihiro Ishikawe in njegovega asistenta Ruya Suzukija obiskal Kunig Odako, dojena japonske sociologije dela. Njegova žena nas je sprejela v predverju, on na stopnišču kar lepe vile v predmestju Tokia. Potem ko smo izročili cvetje in darila in se nekolikokrat globoko priklonili drug drugemu, smo odšli v prostrano dnevno sobo, ki je bila obrnjena na vrt, poln zelenja in skrbno negovanih dreves.

Srečali smo vino (ne čaj), pogovor pa je stekel lagodno in sproščeno. Seveda je pogovor imel nekakšen red, ki je meni šele postopoma prihajal v zavest. Pravzaprav sva se pogovarjala le jaz in stari profesor.

Akihiro in Ruy sta skromno srebrala vino in molčala. Bilo mi je neprijetno, zato sem ju dvakrat, trikrat nemierno ogovoril. Odgovorila sta mi skopo in dojel sem, da ju pač ne morem pritegniti v razpravo. Tako sva s profesorjem Odako nadaljevala dialog. Da pogovor ne bi bil preveč formalen, sem začel v pogovor vnašati tudi kritične misli in opazke, poleg tega pa sem začel profesorju postavljati še vprašanja. Profesor mi ni zameril, nasprotno, zdelo se mi je, da ga je moj nekoliko samostojnejši način vedenja razživel, vendar hkrati tudi zmedel. Očitno ni bil vajen, da bi mu sogovornik nasprotoval, čeprav v še tako blagi obliki. Še bolj ga je zmedlo to, da sem začel postavljati vprašanja. Na večino vprašanj ni ni odgovoril, ampak je naprej po svoje razpadel svoj monolog.

Med predavanji, ki sem jih imel po Japonski, sem opazil, da so to splošna veljavna, čeprav nenapisana pravila. Ko sem predaval študentom Akihiro Ishikawe na podiplomskem kursu, me je motilo zlasti to, da ni nihče postavljati kritičnih pripomb ali vprašanj. Razprava je tekla pravzaprav o moji knjigi, ki so jo študentje poprej prebrali. Postavljali so mi vrsto zelo dobrih, premišljenih in natančnih vprašanj. Po seminarju sem potožil Akihiro, da njegovi študentje pretiravajo z vljudnostjo. Prosil sem ga, naj jim ob priliki pove, da sem navajen na kritične opazke in na polemiko. Še več: želim si jo, saj šele tedaj bolj natančno vem, kako sprejema avditorij moja izvajanja. Akihiro je rekel, da je to nemogoče doseči, ker pač polemike med profesorji in študenti pri njih ni. Tudi če jih še tako stimulira, ne bo nič, razen morda ponesrečen poskus. Omenil je, da je polemika tuja japonski kulturi. Japonce, posebej če je v šolski klopi, se trudi, da čimveč prevzame, da čimbolje razume, potem pa sam razvija naprej tisto, kar je sprejel. Ne gre torej za ljubeznivost do gostujočega profesorja, ampak za povsem običajen način komuniciranja, ki se omejuje na postavljanje bolj ali manj dobrih vprašanj. Študenta in profesorja se meri po tem, kako dobra vprašanja formulira avditorij. Kasneje sem se o tem dokončno

prepričal. Po nekem mojem predavanju je namreč prišel k meni študent in se mi opravičil, ker ni postavil dovolj dobrega vprašanja, hkrati pa mi je zagotovil, da bo mojo knjigo še enkrat prebral, tokrat bolj temeljito. Čeprav sem predaval na različnih univerzah širom po Evropi in Ameriki, se mi kaj podobnega ni nikoli primelo.

Ob teh skušnjah sem začel čedalje pogostejše dvomiti o možnostih intelektualnega življenja v japonski družbi. Hierarhija, dognana do kraja, je sicer lahko vir učinkovite industrializacije, saj omogoča lojalnost, disciplino, izvajanje in natančnost. Omogoča natančno tisto, kar je pogoj za učinkovito industrijsko organizacijo. Toda univerza ni industrijska organizacija in prihodnost Japonske družbe bo zmerom bolj odvisna od učinkovitosti univerz in znanstveno-raziskovalnih organizacij, ne pa od industrije. Ali je tedaj sploh mogoče pričakovati, da bo Japonska ostala na vrhu razvitega sveta? Ali ni njen vrh tudi že začel konca? Ali ni celotna družba dosegla svoj višek prav zaradi tega, ker je bila njena kultura optimalna za industrializacijo, za uvoz in posnemanje tuje pameti. Ali bo lahko aktivirala svojo pamet in razvila svojo lastno inovativnost?

Ni čudno, da je cesar strokovnjak za gojenje riža

Spomnil sem se na japonsko »samoupravljanje« in na množično mobilizacijo pameti zaposlenih. Torej ta hierarhija le ni tako uničujoča kot evropska? Očitno ne paralizira duha, čeprav tako poudarjeno uveljavlja razlike med nadrejenimi in podrejenimi v vsakdanji komunikaciji.

Začel sem pozorneje opazovati odnose med Akihirom in Ruyem, pač zato, ker sem imel skoraj vsak dan stik z njima, saj smo skupaj delali pri raziskavah, skupaj obiskovali institucije in podobno.

Akihiro je znan profesor na univerzi Chuo. Ruy pa je bolj njegov sodelavec kot

asistent, kakaj zaposlen je na univerzi Sophia. Ima kakih 28 let, je oženjen, ima dva otroka in je iz premožne družine. Njegova tašča je lastnik založniške hiše, oče pa rektor ene izmed tiskarskih univerz. Ruyeva odvisnost od Akihira je potemtakem izključno strokovne in moralne narave, sicer pa je Ruy ekonomsko, politično in institucionalno povsem neodvisen od Akihira. Kljub temu se v dveh mesecih ni niti enkrat zgodilo, da bi Ruy ugovarjal Akihiro. V razpravah je Ruy Akihiro le dopolnjeval ali pa naprej razvijal njegove misli. Sprva me je to motilo, pozneje ne več, saj sem ugotovil, da Ruy za na videz skromnim dopolnjevanjem »profesorjevih« misli uveljavlja povsem izvirna stališča. Že proti koncu mojega bivanja sem Ruyem omenil, kaj me tišči. Hotel sem zvedeti, kako on pravzaprav doživlja hierarhijo. Popila sva že nekaj steklenic piva in ura je že zdrsnila čez polnoč. Nadejal sem se odkritega odgovora in sem ga tudi dobil. Ruy mi je dejal, da mu hierarhični odnosi izredno ustrezajo, ker si tako lahko zagotovi popolno samostojnost! Šlihi se kot paradoks, je nadaljeval Ruy, vendar ni: dokler ima eden vlogo podrejenega in drugi vlogo nadrejenega, je sodelovanje še kako dobro, da, celo enakopravno. Nadrejeni natančno ve, da prevzema vsvo odgovornost za osebni razvoj podrejenih, za sredstva in za uspeh celotnega projekta. Podrejeni sicer določeni čas porabi za drugorazredna opravila, toda po drugi strani dobro ve, da nadrejeni ne bo prekorajil Rubikona, da ne bo posegal v osebno življenje in da ne bo valil odgovornosti za morebitne težave na podrejenega. Tako je podrejeni v dosledni hierarhiji veliko bolj zaščiten kot s kolegijskim odnosom, v katerem na koncu ne veš, kdo pije in kdo plača.

Z Akihiro sem o hierarhičnih odnosih na Japonskem govoril bolj posredno. Omenil sem mu, da hierarhija ponavadi blokira ustvarjalnost, da pa po drugi strani vsaj za zdaj ne morem ugotoviti, da bi v njihovi deželi delovala uničevalno. Akihiro je dejal, da ima o tem svojo teorijo, ki pa jo seveda ne more niti dokazati niti preveriti. Dejal je, da bi bilo pravzaprav treba naj-

prej razumeti globalne družbene odnose. Cesar, na primer, je absolutno nedotakljiva avtoriteta: ni suverena v nobeni razviti ali nerazviti državi, ki bi imel takšno avtoriteto. Po tradiciji je cesar nad politiko in nad državo. Vojaki, ki so vstopali v vojsko, so po tradiciji postali člani širše cesarjeve družine in s tem prekinili odnose z lastno družino. Cesar oziroma cesarjeva vojska je poskrbela za vojaka, za njegovo prehrano, bivanje, za njegovo spolno življenje in tudi za njegovo posmrtno življenje. Svetišče cesarjeve družine je postalo obenem tudi svetišče, v katerega so se selile duše padlih vojakov.

Na osnovi te absolutne integracije slehernega vojaka v širšo cesarjevo družino, se je razvila tudi absolutna predanost vojakov. Kamikaze tedaj ne moremo razumeti kot religiozne fanatike; to je tipično evropski način pojmovanja. Kamikaze je treba razložiti kot socialno-psihološki pojav, kot popolno predanost, ki izvirja iz popolne vključenosti podrejenega v družinski krog nadrejenega. Akihiro meni, da je nekaj tega še vedno prisotnega v podzavesti sodobnega Japonca. Še več: na neki sramežljiv način se tradicija vzdržuje naprej. Cesar je ostal. Cesar ni samo figura, ampak je še vedno dejanski simbol nacionalne suverenosti. Cesar nima sicer nobene politične moči, toda zaradi tega njegova simbolična funkcija ni nič manjša. Cesar je Japonska, ne japonska država, niti ne japonski narod, ampak še več, japonska kultura, zgodovina. Razumljivo je, da njegov osebni zgled vleče, in morda je osebni zgled tisto, kar deluje neposredno na obnašanje celotnega vodstva, bodisti v politiki bodisti v gospodarstvu. Cesar se vede skromno. Vedno ustvarja vtis, da je služabnik in poslanec Japonske, ne pa samovoljni in naduti gospodar, kakršen sta bila, na primer, Mussolini ali Hitler. Cesarjeva družina (vsaj navzven) živi skromno. Cesar se ne ukvarja z lovom ali s prirejanjem razkošnih večerj, ampak se večidel ukvarja z raziskovalnim delom. In ker je riž glavna hrana, in nekako celo simbol Japonske, je razumljivo, da se cesar osebno in tudi člani

Kulturna dediščina v zavesti Slovencev

Ljubezen
do spomenikov
in visokih
pedestalov

Zadnja raziskava javnega mnenja kaže, da smo zelo zavzeti za vse, kar nas veže na preteklost

Ko je bila pred dvema letoma opravljena raziskava o kulturnih aktivnostih Slovencev, nam ni preostalo drugega, kot da sklonimo glave in si v zadregi priznamo: »Prav posebno kulturni narod pa res nismo.« Naj je šlo za branje knjig ali ogledovanje razstav, za spremljanje koncertov ali kulturnih televizijskih oddaj, za obiskovanje kina ali gledališča – vsepovsod so bili odgovori takšni, da so zbuja grozne občutke. Primerjave s podatki iz drugih, kulturno razvitejših družb, in ne le z nekim umišljenim idealom, pa so grenkost samo še poglobile.

Nič čudnega torej, da so se sodelavci inštituta, ki deluje v okviru ljubljanske FSPN, z rahlim neločljim odpravi ugotavljat, kako živi kulturna dediščina v zavesti Slovencev. Tudi ta raziskava, tako kot tista o kulturnih dejavnostih, je bila opravljena v okviru redne raziskave o slovenskem javnem mnenju, kar pomeni, da gre za reprezentativen vzorec odraslih prebivalcev Slovenije in da je torej podatke mogoče posplošiti. No, še preden si jih ogledamo, velja zapisati, da so nenavadno »lepi«. Sociologom Silvi Mežnarič, Dragu Rotarju in Niku Tošu so tako rekoč izvalili zadovoljne nasmeške, saj so svojo interpretacijo posuli s stavki: »Odgovori so pokazali presenetljivo veliko zainteresiranost občanov SRS za vse spomeniško gradivo« in »Preiskus kaže prav presenetljivo poznavanje spomenikov« ali »Ugotovili smo, da ima velika večina Slovencev izrazito afirmativno mnenje o spomenikih in kulturni dediščini nasploh«.

Kulturna dediščina – kaj je to?

Prvo vprašanje je skušalo pozvedeti, kaj v zavesti Slovencev sploh živi kot kulturna dediščina, se pravi kot nekakšni osnovljeni sklopi dragocenosti, ki jih ustvarili prejšnji rodovi in ki so jih nasledniki dolžni varovati in ohranjati. Povabilo »Kaj od navedenega po vašem mnenju sodi med spomenike kulturne dediščine« je izvalilo takšne odprave:

1. 93,3 odstotka pritrilnih odgovorov so zbrali spomeniki revolucije, pomembnih ljudi, knjižnice, spomeniki dogodkov, vojne, kuge in podobno

njegove družine sistematično ukvarjajo z razvijanjem in kultiviranjem rizevih polj: eksperimentalne postaje rizevih polj gojijo že od restavracije Mejdijevne dinastije (sedanji cesar je vnuk ustanovitelja dinastije Mejdij) dalje, in nič čudnega ni, če je cesar na tem področju mednarodno priznan strokovnjak.

Šoferjeva in gospodarjeva družina skupaj na počitnicah

Pomanjšanje in poenostavljen model takšnega hierarhičnega odnosa sem lahko opazoval tudi pri menežerji, ki je iz navadnega delavca zrastle v dokaj močnega gradbenega podjetnika. Zanimala ga je Jugoslavija, ker je hotel uvesti samoupravljanje v svojem lastnem podjetju. Organiziral je večerjo za vse člane poslovnega združenja gradbenikov, kateremu je predsedoval. Na tej večerji, ki je trajala nekako 4 ure, je sklenil svoj nagovor s tem, da je nazdravil Jugoslaviji in jugoslovanskemu samoupravljanju. Dejal je: »Če bomo hoteli preživeti, bomo morali znotraj naših podjetij razviti komunizem, med podjetji pa še naprej stopnjevati konkurenco!«

Ta poslovni mož se mi je hotel oddolžiti za pogovor z njegovimi poslovnimi kolegi. Organiziral je dvodnevni izlet v Nikko, v mestec, ki leži kakih 200 km severno od Tokia in se ponaša z enim najlepšim in najbogatejšim templjem na Japonskem. Potovalec sem z njegovim avtom in njegovim šoferjem. In tu se začne zgodba. Šofer mojega gostitelja mi je bil na voljo 48 ur. Tako je navajen. Pravi, da nima delovnega dne, da vozi, kadar je pač treba, podnevi, ponoči, kadarkoli. Če ima več nočnih voženj, potem spi in je kar pri gospodarju. Vprašal sem, ali mu ni težko, ko pač nima svojega prostega časa. Dejal je, da ga ne potrebuje, oziroma da ga ima za družino dovolj. Sicer pa za njegovo družino skrbi tudi gospodar. Poskrbel je, da si je zgradil hišo. Skrbi tudi za to, da gre šoferjeva družina skupaj z njegovo na počitnice. In kar je najbolj pomembno: gospodar skrbi

2. 91,6 odstotka afirmativnih odgovorov so dobile trdnjave, stanovanjske hiše, cerkve, slike, samostani, nagrobniki, znamenja

3. 87,1 odstotka glasov je potrdilo spomeniško veljavo izkopanin, ostankov naselbin, gradišč, starega orodja in orožja

Slovenci nismo niti zdaleč ravnodušni do svoje kulturne dediščine. V veliki večini (96 odstotkov glasov) se zavzemamo za ohranitev spomeniškega sklada, in sicer nas je skoraj polovica za takšno ravnanje, ki bi ostalnim preteklosti vdihnila novo življenje. Ob teh izjemno ugodnih rezultatih raziskave pa ne kaže pozabiti, da je naš odnos do žive, izzivalne, sodobne kulture dosti manj zagret. Slovenci smo očitno somišljeniki reprezentativne, varno ustoličene kulture.

4. 84,5 odstotka je pokimalo ob izdelkih ljudske obrti, maskah, oblačilih, slikah na steklu, poslopjih, kozolcih

5. 83,8 odstotka je videlo spomeniško dediščino v starih mestnih jedrih, vaseh in zaselkih

6. 77 odstotkov pa priznava spomeniško vrednost tudi starim delavnicam, fužinam, tovarnam, strojem, načrtom, patentom.

Ti visoki odstotki dovolj zgovorno kažejo, da gre zares za odnos, ki je izrazito afirmativen, že kar navdušen. Obenem pa že kažejo tudi prve obrise našega odnosa do preteklosti in morda do družbenega razvoja nasploh. Da bi se ti obrisi jasneje začrtali, predstavimo še odgovore na vprašanje, ki je zahtevalo opredelitev do najbolj pomembne vrste spomenikov. Anketirani so morali iz prej navedenih sklopov izbrati tistega, ki sodi na najvišji klin in na onega tik pod njim.

Rezultati tega spomeniškega tekmovanja so bili naslednji:

	Rang 1	Rang 2
1. zgodovinski spomeniki	72,8	8,5
2. arheološki spomeniki	7,8	28,5
3. urbanistični spomeniki	2,1	9,1
4. umetniški spomeniki	3,0	25,4
5. etnološki spomeniki	2,4	10,0
6. tehnični spomeniki	1,1	6,3

Kolesje rodoljubnega zanosa

Iz druge »top« lestvice je seveda še dosti bolj kot iz prve razvidno, kakšne so naše vrednote. Daleč na vrhu so spomeniki, ki so pričevanja o zgodovini – in zgodovina je tu pojmovana kot sklop velikih in slavnih dejanj. Nič se ne more niti oddaleč meriti z obeležji bitk in žrtv – se pravi s spomeniki NOB, ki v tem sklopu daleč prevladujejo – in s spomeniki velikih mož, kar na Slovenskem daleč najpogostejše pomeni kipe književnikov. Ker se ti spomeniki, žal, največkrat ne morejo ponašati s posebno umetniško vrednostjo in ker so se čisto umetniški spomeniki tudi kot zvrst uvrstili dokaj nizko, lahko tudi mirno rečemo, da se nam estetski pomen kulturne dediščine zdi drugotnega pomena. Spomeniki so skratka v slovenski zavesti »naprave« za spodbujanje in krepitev rodoljubja. Največ anketirancev je njihov pomen videlo v tem, da pričajo o minulih časih ter širijo izobrazbo, zagotavljajo vrednost o usodnih dogodkih in možeh slovenske preteklosti. Ne živijo pa, to je treba posebej poudariti, v naši zavesti kot »naprave« za pridobitniške cilje. Med vsemi pomeni se zdi Slovencev še najmanj važen ekonomski – se pravi spodbujanje turizma in dotoka denarja, ki je z njim v zvezi.

Ob takšnih pogledih na zapuščino dedov je samoumevno, da so precejšnje mlakosti in tudi čisto odklonilnih mnenj deležni vsi tisti spomeniki, ki ne stojijo ne na stvarnih ne na metaforičnih pedestalih. Etnološki spomeniki, se pravi predmeti, ki so bili včeraj sestavine vsakdanjega kmečkega življenja, so zbrali zelo malo glasov. In še dosti manj so jih zbrali predmeti, ki so povezani s tehniko. Pohod v moderno civilizacijo, razporežen z razvojem znanosti, širjenjem industrije in tehnike nasploh, se zdi Slovencev še najmanj kulturna kultura oziroma še najlažje pogrešljivi del naše dediščine.

Kljub vse pogostejšim tožbam »pravih kulturnikov«, da smo se Slovencev spremenili v »same mehanike« in da je moderna civilizacija v temeljih načela našo nekdanjo kulturnost in njene visoke ideale, izdaja ti odgovori, da smo dediči romantike in da je po tej meri ukrojen tudi naš odnos do kulturne dediščine.

Za spomenike ni škoda denarja

In kaj naj bi torej počeli s spomeniki? Vse, karkoli – le odstraniti jih pod nobenim pogojem ne, odgovarjajo Slovenci. Z mislijo, da »spomeniki pomenijo odvečen strošek in so samo v spotiko«, se strinja samo 2,4 odstotka ljudi. Le trije od stotih so pokimali ob besedah, da »spomeniki

strogi hierarhiji v japonskih podjetjih ni posebnih napetosti in frustracij. To lahko vsak tujec takoj sprevidi iz neposrednega obnašanja in iz vedrih obrazov zaposlenih. Za vsem tem je res čutili nekakšno posebno recipročno hierarhijo, ki jo omenja tudi Krasevec v svoji knjigi Japonski prodor (str. 127).

Zaradi osebne skromnosti je kolektivno vodenje v japonskih podjetjih povsem samoumevno. Odloča sicer vedno samo najvišji; najvišji tudi nosi celotno osebno odgovornost za svoje odločitve. Toda preden najvišji vodilni odloči o neki zadevi, se izprvo posvetuje s svojimi podrejenimi, posebej če gre za nerutinske odločitve. To kolektivno odločanje imenujejo Japonci lingi sei. Metoda je preprosta in učinkovita: kadarkoli je vodilni pred neko odločitvijo, kadarkoli je treba uvesti neko spremembo ali inovacijo, jo vodilni formulira v pisni obliki, kolikor je mogoče natančno, jasno in zgledno. Kopijo predloga dobijo vsi vodilni, včasih tudi sindikati s prošnjo, da predlog pregledajo, komentirajo in dopolnijo. Vodilni zbere potem vse predloge, preimisi, skliče po potrebi posvetovanja in šele potem sam odloči o zadevi. Razumljivo je, da je v večini primerov odločitev najvišjega vodilnega samo formalna privolitev o tem, kar so podrejeni kolektivno izoblikovali kot ustrezen rešitev.

Japonski sindikati

Pred drugo svetovno vojno je bila vloga sindikatov dokaj nepomembna. V sindikatih je bilo organiziranih le 77 odstotkov japonskih delavcev. Po drugi svetovni vojni je pospeševala razvoj sindikatov ameriška vojaška uprava. S sindikati je po eni strani hotela zmanjšati konkurenčno moč japonskega kapitala, po drugi strani pa je hotela z njimi doseči tudi večje politično in javno kontrolo nad njim.

Že v letu 1946 je bilo v japonskih sindikatih včlanjenih 40 odstotkov vseh zaposle-

Bolnišnica Franja, foto Dragan Arrigler

ovirajo razvoj in sodijo v preteklost, ki se nas ne tiče«. Se s hudo previdno formuliranim mnenjem, da »nekateri spomeniki ovirajo razvoj mest in jih je treba odstraniti«, je soglašalo samo 6,4 odstotka ljudi.

Izredna zavzetost za kulturno dediščino in skupaj z njo tudi osveščenost je razvidna tudi iz predlogov, kaj storiti z ostanki preteklosti. Daleč največ mnenj (42,4 odstotka, se pravi malone polovico) je pritrtilo predlogu, da bi bilo treba spomenike obnoviti in vključiti v družabno življenje. Da bi jih bilo treba zavarovati, je sodila skoraj tretjina vprašanih, da bi jih bilo treba obnoviti, pa dobra petina. Ljudi, ki bi do tega problema ne imeli izdelanega stališča, je zelo malo: samo 2,7 anketiranih je ob tem vprašanju skomignilo z rameni. Bolj kot zanimivost kaže morda še omeniti, da se je za misel, naj bi spomenike odpravili, zavzelo 0,1 odstotka ljudi, pri predlogu, naj bi skrb za spomenike prepustili prihodnosti, pa je zabeleženih 0,7 odstotka pritrilnih mnenj.

Ob tej silni zagretosti za kulturno dediščino je mogoče pričakovati, da ljudje dokaj pozorno spremljajo družbena prizadevanja za varovanje in obnavljanje spomenikov ter da so do nje tudi kritični. Sodeb anketiranih to misel potrjujejo. Dobra polovica jih je izrazila prepričanje, da je družbena skrb za spomenike pomanjkljiva. Pohvalno mnenje – se pravi, družbena skrb na tem področju je aktivna in uspešna – je izrazila dobra četrtina ljudi, medtem ko jih je 8,2 odstotka sodilo, da je ta skrb resda aktivna, zato pa neuspešna. Kot zanimivost navedimo tudi to, da je ob možnem odgovoru »ta skrb je odveč«, zapisano število 0,0 – kar ni samo redkost, temveč v socioloških raziskavah skoraj nepojmljivo.

Kajpada je po vsem tem naštevanju podatkov, ki pričajo o izjemni zavzetosti Slovencev do ostalin nekdanjih časov in njihovih kulturnih dosežkov, mogoče reči, da gre za bolj papirnato ali platonično ljubezen. Ali ne govori vrsta drugih števil – denimo onih iz raziskav o kulturnih dejavnostih Slovencev in pa seveda tistih iz statističnih poročil – da nam zadostuje ljubezen od daleč, medtem ko se »zbližanju« raje izogibamo?

Drugi razlog je bil v želji, da se ne ločuje proizvodnih delavcev od pisarniškega osebja, da se jih ne ločuje po poklicih, ampak da se jih združuje v eno samo »veliko družino« v okviru podjetja. Tradicionalni paternalistični duh, ki je bil po drugi svetovni vojni še vedno živ, je spodbujal takšno rešitev.

Tretji razlog za organiziranje sindikatov v okviru podjetja pa je bil management: management je videl v takšni organizaciji možnost lažjega sodelovanja s sindikati, večjo usmerjenost sindikata v problematiko podjetja, manjši poudarek profesionalnih ali celo razrednih interesov delavstva.

Na vodilnih mestih ljudje, ki so se izkazali kot delavski vodje

Četrti razlog za organiziranje sindikatov v okviru podjetja je bil v mentaliteti delavstva. Japonska ni poznala bogate zgodovine delavskega gibanja. Njena kasna industrializacija je nastajala ob tesnem sodelovanju države in kapitala in v odsotnosti razrednih bojev. Zaradi tega so delavci lažje sprejeli sindikat, ki pomeni nekakšno protiutek managementu, kot pa sindikat, ki bi bil ideološko in politično obarvan.

Kaže, da ni tako. Iz odgovorov je mogoče videti, da kar 86 odstotkov Slovencev pozna vsaj en kulturni spomenik blizu svojega doma, četrtina pa jih je znala navesti štiri in več. Za nameček, 66 odstotkov ljudi pozna kakšen spomenik nacionalnega pomena, ki ne stoji v njihovem domačem okolju, 14 odstotkov pa jih pozna štiri, pet ali več.

Od Crngroba do Ljubljanskega gradu

Splošnemu vprašanju o poznavanju bližnjih in daljnih spomenikov je sledil tudi »izpit«. Na lestvici kulturne dediščine, ki so jo sociologi sestavili s pomočjo umetnostnega zgodovinarja Ivana Sedeja, sta znanje in neznanje pokazala tole podobno:

Spomeniki	Ne pozna
1. Ljubljanski grad, Kumrovec	do 10%
2. Zidani most, star mlin ali žaga, kozolci, Ptuj, Skofja Loka, Prešernova hiša, bolnica Franja	do 20
3. Ljubljanski magistrat, Piran	do 30
4. Turjak, Osankarica	do 40
5. mariborski Rotovž, Podkoren, nekropola v Šempetru, Narodna in univerzitetna knjižnica, Jurčičeva rojstna hiša	do 50
6. Južne železnice, panjske končnice, Pretorska palača v Kopru, Južna znamenja	do 60
7. kovačiji v Zrečah, grad Bistra, Hrasto tje, Stanjel, Ajdovski gradec, Labor nad Grosupljem	do 70
8. hiša v Divači, lipa pri Beltincih, vaška situ	do 80
9. idrijska »kamst«, Liznekova hiša, freske v Črngrobu	nad 80

Tudi tu je možen ugovor, da poznavanje – pa naj je že sad bežnega mimohodenja ali načrtnega romanja in občudovanja – še ni dokaz za neplatonično naravo naše ljubezni do kulturne dediščine. Kaj pa preskus, ki bi moč te ljubezni premeril s posvetnim denarnim vprašanjem?

Raziskava o kulturni dediščini v zavesti Slovencev je vključila tudi to vprašanje in njeni avtorji so bili ponovno presenečeni. Večina odgovorov je pristala pri mnenju, da je kulturno dediščino dolžna financirati

republika, dobra polovica jih sodi, naj bi pri tem sodelovale tudi občine, skoraj štiri-deset odstotkov je navedlo tudi krajevne skupnosti. Je pa tudi dobra četrtina (26 odstotkov) odgovorila, da bi bili pripravljene skrb za spomenike dopolnjevati s samoprispevkom.

Somišljeniki reprezentativne kulture

Vse torej kaže, da se dejavnosti tistih družbenih ved in kajpada ustanov, ki se ukvarjajo z raziskovanjem, varovanjem in oživljanjem spomenikov kulturne dediščine, lahko oprejo na veliko naklonjenost ljudi – in da bi se bila ta naklonjenost pripravljena pokazati tudi v obliki samoprispevka. Vse tudi kaže, da je za nepoznavanje nekaterih spomenikov odgovorna predvsem nespretnost oziroma odsotnost propagande. Le kako drugače bi si lahko razložili, da tako malo ljudi pozna cerkev na Crngrobu ali pa, denimo, zbirko starih avtomobilov in drugih zanimivosti v Bistri, ki je na samem robu Ljubljane? Mogoče je tudi sklepati, da bi bilo nezadovoljstvo z družbeno skrbjo za spomenike še večje, ko bi več ljudi poznalo stanje nekaterih spomenikov z dna prepoznane lestvice pa, seveda, številnih neomenjenih, in da je naveličnost ob neskončnem popravljanju Ljubljanskega gradu že precejšnja.

Raziskava o kulturni dediščini v zavesti Slovencev je torej dala presenetljivo ugodne rezultate. Odpira pa tudi vrsto zanimivih vprašanj, ki jih ni mogoče izreči brez sence grenkobe. Če namreč primerjamo njene rezultate s podatki iz raziskave o kulturnih dejavnostih, postane toliko bolj očitna misel o romantičnih pogledih na preteklost. Je naša naklonjenost minulemu tako velika, da »odžira« pozornost sodobnosti? Je v naši zavesti tradicionalna, etabilirana, presežena, »odmrta« kultura tista prava, medtem ko se z današnjo, nastajajočo, neprimerljivo ne kaže ukvarjati? Kaj pomeni ta mogočen aplavz reprezentativni kulturi, ustoličeni v obliki gradov in bronastih spomenikov, pa tista tiha zadrega ob vprašanju o gledaliških predstavah, naslovljenih prebranih knjig? Vsa ta vprašanja ji bila vredna razmisleka.

Atenka Puhar

se sindikati pogosto organizirajo v okviru osnovnih proizvodnih enot. Izvoljeni sekretar sindikata ni profesionalce, ima pa od korporacije plačane pol delovnega časa, ki ga lahko porabi za sindikalno dejavnost.

Članarina je odvisna od višine delavčevega dohodka, znaša pa povprečno 3.400 jenov na mesec. Pri 60.000 članih je letna vsota kar precejšnja, saj znaša okoli 25 milijard starih din. Le manjši del sredstev gre za plače funkcionarjev. Večji del sredstev se porabi za sindikalne akcije, ki jih odobrava in usmerja centralni komite, preostanek pa gre v posebno sindikalno banko. Sredstva, ki se stekajo v banki, se po zakonu ne smejo uporabljati za gospodarske investicije, lahko pa se porabijo za pomoč manjšim in šibkim sindikatom, za gradnjo delavskih stanovanj in za financiranje mednarodne sindikalne aktivnosti.

Pogajanja med sindikati in managementom potekajo izključno na ravni celotne korporacije. Platformo, ki jo vodstvo sindikata zastopa pri pogajanjih z vodstvom korporacije, poprej odobri centralni komite na podlagi splošne razprave v osnovnih sindikalnih organizacijah.

Vodstvo sindikata ima z vodstvom korporacije tri vrste odnosov:

prvič, pogajalske odnose, v katerih ima veto glede na višino plač, glede odpravnin in drugih ugodnosti; rezultat pogajanj so kolektivne pogodbe, ki se sklepajo vsako leto spomladi,

drugič, svetovalne odnose, ki se nanašajo na dogovarjanje vodstva in sindikatov glede stanovanjske gradnje, športno rekreacijskih objektov in na druge socialne akcije, in

tretjič, informativne odnose: vodstvo korporacije obvešča sindikat o proizvodnih načrtih in o poslovnih rezultatih; cilj informiranja je želja managementa, da bi sindikat podprl njihove kratkoročne in srednjeročne razvojne načrte.

»Fenomen Pogorelič«

Kdo bi mislil, da bo nogometu konkuriral klavir?

»Bilo bi mi ljubše, če bi me prišli poslušat,
ne pa gledat«

Vihar, ki se je vzdignil okrog Pogoreliča ali, še bolje: vihar, ki ga je vzdignil Pogorelič, še vedno odmeva v širokih amplitudah in bo še dolgo odmeval v zagrebškem glasbenem svetu. A nič zato, če bi šlo samo za glasbeni svet. Ta je tako in tako že prislovično zmeraj po malem somračen in utrujen, pa mu pridejo kot nalašč manjši tresljaji in sunki, da skaliijo stari mir dobrih navad. To tudi sami glasbeniki pravijo in želijo.

Hrup okrog Pogoreliča, hrup, ki ga je ustvaril, je izjemen, neznačilen pojav, saj je zajel tako širok krog ljudi, o katerih nismo niti slutili, da jih lahko vrže iz tira nekaj, kar je na obrobju njihovega življenja, toda v srcu tako imenovane resne, klasične glasbe. Kdo neki je v Zagrebu mogel sanjati, da bo rockovcem najresneje konkuriral – ne nogomet, ampak – klavir?

Tukaj, v Zagrebu, mora sicer imeti kaka rockovska skupina bobneč zven, se odlikovati z »močnim bliščem« svojih instrumentov in decibelov, da bi napolnila dvorano, v katero gre 6000 ljudi – Pogoreliču pa je to uspelo tri zaporedne večere v veliki dvorani palače glasbe »Vatroslav Lisinski«.

Sunki vetra tega viharja butajo zdaj tudi iz tujine.

Pravkar smo prejeli in prebrali besede obudovanja in globokega klanjenja (do samih tal) največjih asov Münchenske glasbene kritike, ki je osupnila ob Pogoreličevih interpretacijah dveh Scarlattijevih sonat, Ravelovih Nočnih prikazni, Schumannove Simfonične etude in Toccate in Chopina.

Kritik Hans Göhl opisuje (kot da je iz garde stare, dobre šole gledalske kritike), kako vstopa Pogorelič v prepolno münchensko Herkulovo dvorano in kako začne:

Vražje – obsedeno

»... V Mozartovi »Čarobni piščali« imenujejo tri dame Tamina nežnega mladeniča, zvišenega in lepega. Tako bi lahko imenovali triindvajsetletnega jugoslovanskega pianista Iva Pogoreliča, ki kakor Aubrey-Beardsley v nemarno stopa na oder Herkulove dvorane v Münchnu, kot kakšen povprekarski zvezdnik! Toda za klavirjem Pogorelič ni več učinkoval nežno... iz njega je zdaj planil divji, vražji temperament. On in Martha Argerich imata neko skupno, čarodejsko potezo. Pri njej to lahko preraste v demonske razsežnosti – pri njem se razodeva v nepopisnem fanatizmu volje.«

Joachim Kaiser, ki je eno najuglednejših evropskih glasbenih peres, sicer znan kot zelo oster in nezaupljiv glasbeni kritik, ugotavlja, da Pogorelič »z osupljivo lahkotnostjo igra oktav Scherza v cis-molu hitreje od Horovitza«, primerja Pogoreličev debut v Münchnu s prvimi nastopi Gulde, Pollinija, Gelberja ali Zimmermana in izrecno pravi: »En sam trenutek ni dolgočasen, to pa pri Pogoreliču nima zveze samo z virtuoznostjo niti zgolj s ekscentričnostjo ali pa z odločno željo, da bi vse predrugačil. To je vznemirljiv pianist!«

Nemški kritiki so rekli o Pogoreliču še marsikaj nenavadno laskavega, rekli so, da igra Ravela »vražje – obsedeno, kot pravo

norčevsko izmišljajo«, rekli so tisto, kar človek govori, kadar ne skopari z besedami.

Tudi tam, tako kot tukaj, je kritika – pokleknila. Kratko malo ji je zmanjkalo besed, s katerimi bi pojasnila, zakaj je tako in v čem je Pogorelič izjemen.

Hkrati s kritiko so se virgli »v ogenj« tudi sociologi, psihologi, kulturologi – hoteli po svoje razložiti tako imenovani fenomen Pogoreliča in zakaj osvaja množice.

Njegov škandal

Naš Antun Gustav Matoš je davno nekoč v svojih »Beograjskih kronikah« napisal stavek, ki govori o sugestivnem vplivu glasbe na množice: »Če glasba ne bi zbujala herojskih instinktov, tudi vojaške kapele ne bi imele učinek v vojnah.«

Toda tu gre za koracnice. Kako in zakaj pa je Pogorelič s skladbami klasične, resda velike, a vendar klasične glasbe iztrgal rockovskim dvoranam toliko mladih ljudi?

To je stvar, ki spravlja v začudenje raznih vrst analitike.

Seveda so tukaj tudi pred Pogoreličem razpravljali o klavirskih koncertih, o klavirski literaturi, o interpretacijah, o Aškencu ali Polliniju, o Rubensteinu ali legendarnem Dinu Lipattiju, o naših pianističnih zvezdah Dubravki Tomšič in Pavici Gvozdić, o tem, kako kdo vstopa v partituro (in izstopa iz nje), ali je romantično razmršen ali aristokratsko dostojanstven, razumsko prevladujoč ali čudežno poetično imaginativen – o tem se je seveda govorilo in ta estetski pogovor ima svojo dolgo in dobro tradicijo, vendar je bil to po malem zmeraj pogovor v nekem glasbenem rezervatu. Zdaj pa se o klavirju in koncertu množično govori. Kako to? Zakaj?

Beethoven je v svojem Dnevniku resda napisal, da je »glasba odkritje, večje od vse modrosti in filozofije«, toda redkokdaj se je ta maksima tako široko potrdila kot tokrat.

Sociologinja Slavenka Drakulić-Ilić pravi, da »take samozvesti in neskrupnost kot pri njem v našem prostoru še nismo videli, toda občinstvo mu verjame in uživa v njegovih ognjeviti (in preišljenih) izpadih«.

Prizadevajoč si analizirati ta nagli Pogoreličev uspeh, ugotavlja, da se je prav s škandalom povzpel do zvezd: »Naj je to Pogoreliču všeč ali ne, ravno škandal je v Varšavi napravil iz njega pravo zvezdo in on to ve. Ljudje so mehkega srca, njemu pa je bila tam prizadejana očitna krivica. Toda to ni največje! Najvažnejše je, da je široko občinstvo sprlo tega doživelo njegov uspeh kot uspeh čez noč. To je na ravni množičnih medijev pravzaprav resnica. Še večeraj ni nihče poznal niti njegovega imena, potem pa je izšel na naslovnih straneh vseh tednikov in dajal intervjuje vsem živčnim novinarjem...«

Igra, kakor hoče

Slavenka Drakulić-Ilić vprašuje, zakaj je toliko mladih ljudi navalilo na njegove koncerte, med njimi pa dosti takih, ki prej sploh niso hodili na klavirske koncerte:

»Gre za mladino, ki te glasbe v glavnem ne posluša in ji konec koncev niti ni do nje. Vendar pa so prišli, da bi videli Pogoreliča, ker jih je obsedla moč njegove osebnosti. Prišli so, da bi na svoje oči videli zvezdnika. Koga zanima, koliko je delal, koliko je vabil in se pripravljaval in koliko truda je vloževal v to virtuoznost? Za občinstvo je veliko bolj mikavna zgodba o dogodku, ki ga je potisnil v ospredje, o nastopu, ki je bistveno spremenil njegovo dotodanje življenje, o uspehu, ki pride na hitro in nepredvidoma. Občinstva tudi ne zanima,

da vadi vsak dan verjetno skoraj polni delovni čas. Raje bi vedelo, koliko dobiva za nastope, koliko je stara njegova žena, ali zahaja v disko, katere številko čevljev ima...«

Nadalje pravi, da v vsej Pogoreličevi pojava ni nič sivega in povprečnega, da učinkuje privlačno, šarmantno in popolnoma samozavestno, prav te vrste »filmski image« pa je eden bistvenih razlogov njegove popularnosti.

Te dni je neki kritik napisal približno tole: »Drugi pianisti igrajo kakor morejo, Pogorelič igra, kakor hoče.«

Je izjemen. Je pa tudi izzivalen. In zunaj klaviature.

Noče in ne mara se dobrihati občinstvu – kdo ga je tega naučil? To je dober nauk, toda treba je biti »pri brihti«, da to zdržiš, da ne podkupi občinstva.

Nekaj minut pred koncertom mu sporoče, da je dvorana nabito polna in da bi šivanke ne spravil vanjo, on pa superiorno odvrne: »Vem, da so prišli zato, da bi me videli. Meni pa bi bilo ljubše, če bi me prišli poslušati!«

Novinar ga je zelo resno vprašal o nekaterih zelo resnih stvareh, ki se tičejo glasbe – bilo je nekaj minut pred koncertom – on pa je odgovoril:

»Zob me boli. Seveda me boli, ko pa mi raste modrosti zob. Resnično ne morem v tem trenutku, ko me čaka še nadaljevanje koncerta, sonata v b-molu št. 2, opus 35 Frederica Chopina, nič natančnejšega povedati. Odločil sem se sicer, da približno poldrugo leto ne bom za časopise in novinarje ničesar izjavljaval. Mnogi so se mi zamerali. Morda sem tega tudi sam kriv. Ne vem, verjetno sem imel tudi sam kaj zraven, vendar mislim, da bi moral tudi tisk imeti občutek za mero. Sklenil sem, da novinarjem ne dajem več nobenih izjav...«

Pokazati hoče, da ne išče milosti, da mu ni do tega, da bi se poniževal s čakanjem v predsobah tam, kjer so njegove pravice močnejše, pa čeprav njegov »staž« pianističnega zvezdnika ne traja še niti celih dvanajst mesecev.

»V Zagrebu nimam niti stanovanja. Niti ustreznega instrumenta. Bo kdo rekel, da si to lahko tudi sam kupim. Jaz pa hočem, da ta srenja ve, kdo sem, koga ima, in da me cenijo!«

Strinjati se je treba s tem, da take replike v intervjujih niso podobne utečenemu »bontonu«, ki smo ga vajeni, kadar se pianist obrača na občinstvo. Toda Pogorelič je bodisi močan ali pa moč samo igra, a počepniti noče, noče upogniti kolena.

Ali je to atribut zvezdnika?

Pogorelič je izjavil, da se živo zaveda tega uspeha in da je prepričan, da bo to, kar je zdaj razgibal v naši kulturni srenji, razgibalo tudi našo kulturno javnost, da bo posvečala večjo in tvornejšo pozornost mnogim našim talentom, ki niso dobili svoje prilike.

In to v precejšnji meri drži.

Drži pa tudi to, da take samozvesti pri nas nimajo (ali pa jo imajo, le da jo skrivajo) mnogi izredni umetniki. Pogorelič je tudi tu izjema. To je pianist, ki ima do svoje usode tak odnos kot strasten igralec do rulete: stavi veliko, ki ga veliko dobil. Z majhnimi vlogami igrajo samo strahopetci, taktičarji ali tisti, ki mislijo, da bodo prentali usodo: daš malo – dobiš veliko.

Pogorelič igra drugačno igro: ali vse ali nič!

In že na začetku je začel dobivati.

Ne smemo pa pozabiti: to, kar je vložil, do šolanja pa do danes – je velikanska investicija.

Jozo Puljizević

foto Janez Pukšič

»Pogovori« med računalniki

Mikroprocesorji zoper vaške bobnarje

Informacijska doba je že na pragu in razvite države čedalje hitreje uvajajo računalniške mreže za prenos podatkov. Na eni strani bodo veliki informacijski centri, na drugi majhni osebni računalniki izrednih zmogljivosti, ki bodo sposobni na televizijske zaslone priklicati poljubno izbrano informacijo in zadostiti še tako zahtevni znanstveni potrebi. Mikroprocesorji so že po nekaj sto dinarjev, nova generacija žepnih računalnikov prevzema vlogo velikih »omar« in paketi podatkov potujejo po telefonskih linijah, vse to pa nas sili, da našo miselnost prilagodimo novemu času.

V okviru projekta »Evropska računalniška mreža« – COST 11 poteka del raziskav, ki naj bi pripomogle k enotnejšemu sistemu za povezavo informacijskih mrež. Jugoslavija je pri tem navzoča že od vsega začetka, in ne samo to – vloga naših predstavnikov je bila vseskozi zelo velika. Pred kratkim so članice projekta izvolile za vodjo dr. Tomaža Kalina iz Instituta Jožef Stefan.

»COST 11 pomeni za nas navzočnost v najvišjih raziskovalnih krogih na področju računalniških komunikacij,« je poudaril Kalin.

Mikroprocesorska revolucija se je začela že pred dvema desetletjema in sedaj je samo stvar odločitve, kako jo bomo znali

izkoristiti. V tiskarstvu smo jo doživljali že pred leti, ko je iz tiskarn izginjala stara grafična tehnologija in z njo veliki, okorni in glasni stavni stroji in množica predalčkov s svinčeniimi črkami. Nadomestili pa so jih mikroprocesorji s terminalsko, spominsko in fotostavno opremo.

Mikroprocesorji v tiskarni

Medtem ko novinarji še vedno ropotamo s črkami po papirju in s pisali popravljamo napake na tipkopisu, slonimo nad gorami dokumentacijskih gradiv, brskamo za podatki med množico listov in v nezadovoljstvu nad lastnim delom mečemo nedoconana besedila v koš, pa v fotostavnem centru pripravljeni prispevki za objavo

spreminjajo svojo materializirano podobo v elektromagnetne utripe.

»Stavec« sicer še vedno prepisuje članke z udarci na tipke – in to je tudi vse, kar je ostalo od klasične stavne tehnologije – toda tisto, kar potem nastaja, niso več svinčni stavki, temveč »biti«. (Bit je najmanjši delček informacije in je lahko »1« ali »0«. V bistvu je to vse, kar zavzame natančno dve vrednosti, torej »da« ali »ne«). Besedilo lahko sproti prebiramo na zaslonu, brišemo in popravljamo, ga shranjujemo na diske, to je v računalnikih zunanji spomin, ob pregledovanju ponovno pokličemo, ga po potrebi krajšamo, izbiramo vrsto črk in njihovo velikost, in ko je vse urejeno, pošljemo ves zbir računalniško prirejenih besed na končno osvetlitev, ki da prispevku na fotopapirju tako podobo, kakršno bo potem videl bralec v časniku (temu seveda sledi še ves tiskarski postopek na rotacijskem stroju). Tu pa se začnejo časnikiarjeve sanje, ko bo v redakciji več računalniških terminalov, ki bodo predstavljali brezpapirno povezavo med pisci, uredniki, lektorji, dokumentacijo, tiskarno in še kakšno službo, ki bo pač pri tem delu potrebna. S tem bi bil na sedanji stopnji tehnološke razvitosti sklenjen krog znotraj enega računalniškega sistema. To je povsem stvaren drobec iz še sedaj močno razvitega mikroprocesorskega sveta.

Mikroprocesorska enota, ki v računalniku pravzaprav »odloča«, postaja vse manjša, sposobnejša, zanesljivejša in cenejša, tržno vse bolj dosegljiva (na ameriškem tržišču so mikroprocesorji po 10 do 15 dolarjev ali po naše od 300 do 500 dinarjev), hkrati s tem pa se razvijajo tudi drugi računalniški deli.

Novi žepni računalniki

Ves ta tehnološki razvoj spreminja ne le velikost računalnikov, ki so se skrčili iz sobnih velikosti v namizne osebne naprave, temveč globoko posega v miselnost visoko razvitih družb. Načrtovalci se čedalje bolj ukvarjajo s prihajajočo informacijsko dobo, ki ne bo le domena ozkih znanstvenih okolij in zaprtih središč, temveč bo zaradi vse bolj dostopnih osebnih računalnikov kar naenkrat vdrla v stanovanja in – tako kot televizija – dopolnjevala človekov življenjski svet.

Dandanes si vsakdo lahko kupi ceneno žepno knjigo, radijski sprejemnik ali preprosto računsko napravo (kalkulator), kar je bilo v začetku množicam nedosegljivo. Sedaj so na tej razvojni točki osebni računalniki. Na tem področju napoveduje ameriška revija za majhne sisteme »Byte« v letošnji januarski številki prodor nove generacije, ki je označena s HHC (hand-held computer). Japonska družba Matsushita in ameriška Friends Amis iz San Franciscia sta razvili napravi (Panasonic in Quasar HHC), veliki 22,7 x 3,0 x 9,5 centimetra, na podlagi mikroprocesorja »6502«, ki imata zmogljivost do 4 k (tisoč) bajtov spomina za poljubno rabo (RAM – random-access memory) in do 64 k bajtov spomina, ki ga lahko samo bremo (ROM – read-only memory). V njem so programi, ki jih proizvajalec nudi za različne potrebe. Za primerjavo: namizni osebni računalniki imajo približno od 16 do 32 k bajtov spomina za poljubno rabo. (Bajt je računalniška enota, ki je sestavljena iz 8 bitov, kolikor jih potrebujemo za en znak: črko, število, matematični simbol, posebne znake in podobno. Količnik si lahko predstavljamo, da v 2 k bajta spomina shranimo približno eno tipkano stran besedila.) Nova generacija žepnih računalnikov je pri drugi vrsti spomina (ROM) približno enakovredna namiznim računalnikom. Lahko bi jih uvrstili med naprave, kot so doslej uveljavljene Apple II, Atari 400 in 800, Radio Shack TRS-80, Commodore PET in podobne.

Na ameriškem trgu se cene osebnih računalnikov začnejo pri 200 dolarjih (6000 dinarjev) in se povzpnejo na nekaj tisoč dolarjev, kar je odvisno od spominskih zmogljivosti in dodatne opreme.

Oprema za hišno elektronsko postajo

Zaradi različnih uporabnih možnosti na eni strani, na drugi pa zaradi čedalje bolj pestrih družbenih in zasebnih potreb postaja prav dodatna oprema vse pomembnejša pri splošni tržni ponudbi, saj je od nje odvisna večja ali manjša uporabnost računalnika. Pod take naprave lahko uvrstimo dodaten spomin, diske in magnetne trakove, tiskalnike, priključke za barvne TV sprejemnike (pri žepnih računalnikih je to nujnost, ker nimajo velikih zaslonov),

kasetofone in nekatere druge zunanje naprave, kot je, na primer, telefon, razne povezave z drugimi računalniki in informacijskim omrežjem in tako dalje. Računalnik je pripravljen početi vse, č čemur ga pripravimo, toda ne brez ustreznih informacij, to se pravi ne brez programov ali podatkov, in ne brez povezav, ki mu omogočajo stik s človekom ali strojem.

Računalnik bo postal v hiši prava elektronska postaja, ki bo tako ali drugače vpletena v človekovo gospodarsko, družbeno, politično in umsko življenje. Čudežni svet informacijskih povezav bo nudil na izbiro nepregledno množico vidnih in sluhnih informacij, ki jih bo lahko človek uporabljal pri nakupovanjih in potovanjih, pri zabavi, poklicnem delu in denarnih opravilih, pri zadovoljevanju kulturnih, izobraževalnih, raziskovalnih želja in pri različnih drugih potrebah. Seveda pa je vprašanje, kdaj in kako bodo hiše lahko tako opremljene, kajti upoštevati je treba široko družbeno tehnološko razvitost, stvarne potrebe in gnotne možnosti.

Razvitost družbe in prenos podatkov

Dejstvo je, da stopnja razvitosti računalniških komunikacij kaže hkrati tudi na razvito posamezno državo. Pred petimi leti je K. M. Simpson v svojem delu o načrtovanju podatkovnih povezav zapisal obrazec, ki naj bi veljal leta 1985, ko naj bi bil narodni dohodek premošomerzen s količino prenesenih podatkov, merjeno v megabitih na dan na zaposlenega.

Seveda si lahko to misel razlagamo na dva načina: da je narodni dohodek tisti, ki dovoljuje tak ali drugačen razvoj informacijskih sistemov, ali da so razvitejši informacijski sistemi tisti, od katerih je odvisna rast narodnega dohodka. Ne glede na eno ali drugo je jasno, da so hitre in točne informacije pomembne tako za odločitve posameznika, kakor za ukrepanje v širših družbenih skupnostih.

Problemov informiranja se v razvitih državah lotevajo različno. V Evropski gospodarski skupnosti je uveden tako imenovani Euronet, ki ima glavno središče v Londonu, pomožne pa v Frankfurtu, Parizu in Rimu. Iz ogromnih shrajb podatkov lahko dobi naročnik prek telefona odgovor na

vprašanja o znanstvenih in tehničnih dosežkih. Predvidevajo, da bodo leta 1985 tako posredovali 2 milijona odgovorov. Posamezne države razvijajo svoje javne teleinformacijske mreže. Tako imajo, na primer, v Angliji Prestel, v Franciji Teletel, v Zahodni Nemčiji Bildschirmtexte, v Kanadi Teledon, na Japonskem »Captain«. Glavne nosilke vseh teleinformacijskih projektov so seveda predvsem PTT organizacije, ki tako računalniška informacijska omrežja razvijajo prek kabelskih in satelitskih sistemov.

Ob vseh teh napreznih po svetu, da bi »prave« informacije posredovali kar najširšemu krogu, kajti s tem je mogoče posredno vplivati na miselnost in ravnanja ljudi in jih tako tesneje »privezati« na določene družbenopolitične in gospodarske sisteme, je vprašanje, na kakšni razvojni stopnji smo pri nas in kakšne vezi nas družijo z evropskimi načrti.

Naše vezi z evropsko znanostjo

Da naša vloga, vsaj v nekaterih pogledih, ni majhna, so potrdili udeleženci multilateralne raziskovalnega projekta o teleinformatici (COST 11), ki so na srečanju ob koncu februarja v Bruslju izvolili sodelavca Instituta Jožef Stefan dr. Tomaža Kalina za vodjo tega projekta, pri katerem poleg držav Evropske gospodarske skupnosti sodelujejo še Švedska, Finska, Portugalska, Španija in Jugoslavija kot edina socialistična in neuvrščena država.

Njegova najpomembnejša naloga je usklajevanje raziskovalnega dela na tem področju med članicami skupnega projekta. Sem sodi tako usklajevanje vseh tistih posamičnih projektov, ki jih posamezne države prijavljajo (prav sedaj je tako obdobje), kakor iskanje ustreznih raziskovalnih skupin, ki bi lahko sodelovale na tistih zanimivih področjih, na katerih delo še ni povezano v projektni sklop. Poleg vodje projekta je še upravni odbor, ki se sestaja po potrebi, in vrsta »ad hoc« sestavljenih delovnih skupin, v katerih so ozko usmerjeni strokovnjaki, ki svoje raziskovalno delo povezujejo s posameznimi področji, kot so tekstovi sistemi, prenos datotek (shramb za podatke), povezave med krajevnimi teleinformacijskimi mrežami in podobno.

Beograjsko gledališče

Dvojni dokument o usodah posameznikov

Tri premiere, ki silijo k razmišljanju

Med premierami, ki so jih v prvi polovici letošnje sezone uprizorili v Beogradu, se odlikujejo izvedbe del z jasnimi miselnimi sporočili, ki so med gledalci zbudile izredno ugoden odmev. To je nov dokaz, da ima angažirano gledališče vselej občinstvo, še zlasti, če temelji na humanističnih vizijah sveta in medčloveških odnosih.

Narodno pozorišče je že v začetku sezone na svojem odru v Zemunu izvedlo premiero dela Predraga Perišića »Strah in upi Nadežde Mandelštam« s preprostim podnaslovom »Podobe iz življenja«. Sprva bi utegnili pomisliti, da gre kratko in malo za dramatisacijo knjige »Strah in upi« Nadežde Mandelštam. Vendar je to delo le osnova Perišićevih podob iz življenja. Avtor dramatisacije je vzel za izhodišče knjigo Nadežde Mandelštam in različno dokumentarno gradivo o življenjski usodi pesnika Osipa Mandelštama. Tako je nastalo kompleksno delo, prikaz tragičnega življenja dveh ljudi, ki sta ju povezovali ljubezen in poezija. Lik Nadežde Mandelštam, ki je po Osipovi smrti ostala zvesta ljubezni in poeziji, je tako postavil na piedestal junakinji antičnih tragedij. Ob Osipovi smrti (leta 1938 je umrl v enem izmed zloglasnih stalinističnih taborišč) Nadežda Mandelštam ni izgubila vere v čudežno moč poezije. Nedavna smrt Nadežde Mandelštam je le še bolj aktualizirala predstavo Narodnega pozorišča, ki nima le pomena izvirnega dokumenta o tragični življenjski usodi Mandelštamovih, temveč je tudi podoba časa, v katerem je bil odpor duha edina mogoča oblika eksistence, pa tudi izredno izvirni diktorji in strahovalci.

Perišićeve podobe iz življenja »Strah in upi Nadežde Mandelštam« so najprej uprizorili na zemunskem odru Narodnega

pozorišča, in sicer tako, da je bilo na odru hkrati z igralci občinstvo. Nato so predstavili na oder »Kroga 101« v poslopju Narodnega pozorišča na Trgu republike v Beogradu, kjer je izgubila nekaj prvotne pretresljive sugestivnosti. Režiser Borislav Grigorović se je odločil za bolj ali manj koncertno stilizacijo izvedbe, a ta stilizacija je na zemunskem odru, kjer so bili gledalci in izvajalci na isti ravni in so imeli več možnosti za sodelovanje in medsebojni vpliv, bolj ustrezala delu.

Predstava »Strah in upi Nadežde Mandelštam« ni le dvojni dokument – o usodah posameznikov in moči poezije in duha v hudih časih – temveč ima tudi lastnosti specifičnega odrskega esaja o smislu domala nadčloveške vztrajnosti. V interpretaciji igralcev Predraga Ejduša (Osip) in Sonje Jauković (Nadežda) nista le zaživela lika obeh pisateljev, temveč je predstava tudi poskušala bistroumno prodrati v smisel poezije in raziskati njene možnosti v najbolj neprikladnih razmerah. K uspehu predstave sta vsekakor prispevala tudi Miloš Žutić v vlogi Pasternaka in Mihajlo Viktorović kot Viktor Šklovski. Vendar so esaju o identifikaciji poezije in življenja enakovredno sodelovali tudi drugi igralci: Vuka Dundjerović (Ana Ahmatova), Milka Lukić (Vasilisa Šklovka), Bogoljub Dinić (Averbah), Dragan Ocokoljić (Tihonov), Dragan Zarić (načelnik GPU) in Momčilo Životić (vojak).

Spričo skladne in nevsihljive scenografije Petra Pašića, ki v celoti ustreza koncertnemu slogu izvedbe, so imeli igralci dovolj prostora in možnosti, da so razvili lastno pojmovanje težavnih okoliščin. Stvarno zasnovani kostumi Svetlane Arandjelović so manj ustrezali splošnemu tonu predstave, vendar pa to ni skalo njenega uspeha, katerega odlika je predvsem v tem, da so se ustvarjalci v celoti izognili teatraličnemu učinku. To je še bolj pritegnilo gledalčovo pozornost, ki se tako ni osredotočila na iluzijo rekonstrukcije temačnega dogajanja v preteklosti, temveč predvsem na dramo ustvarjalnosti nasploh.

Beograjsko dramsko pozorišče je konec lanskega leta na svojem novem odru v prostorih nekdanje dvorane za vaje uprizorilo dramatisacijo memoarske proze Kazimierza Mocarskega »Pogovori z rabljem« v prevodu Marije Stojiljković. Avtorju dramatisacije Zigmuntu Hübnerju se je posrečilo preliti angažirano in osebno obarvano prozo Mocarskega v vrsto prizorov, zvečine dialogov, v katerih nastopajoči razpravljajo o motivu strahotnega vojnega zločina. Avtor dramatisacije si je namreč prizadeval, da bi čimbolj pretanjeno prikazal duševnost vojnega zločinca po izvršenih zločinih. Ta drama človeške nevestnosti, če jo lahko tako imenujemo, se v dialogih med Jürgenom Stropom (nacističnim poveljnikom, ki je neusmiljeno zatrl vstajo v varšavskem getu) in Mocarskim (pripadnikom državne armade in udeležencem akcij neke diverzantske enote, za boj proti izdajalcem in kolaboracionistom, ki se je po nepisanih paradoksalnih zakonih usode znašel v isti celici s svojim nekdanjim nasprotnikom, ki naj bi ga bil ubil, pa se mu te naloge ni posrečilo opraviti) spreminja v razburljivo razpravo o fenomenu zla v človeku, zasnovano na filozofiji o ljudeh, ki so vnaprej določeni za višje naloge z namenom »rešiti« človeštvo.

Režiserka Nadja Janjetović je začutila vso psihološko vrednost besedila, pa tudi vso ironijo enakovrednega položaja nekdanjih nasprotnikov, zato si je prizadevala, da bi njun dialog, v katerem občasno sodeluje Gustav Šilke, ki tudi v ječi ostaja podrejen Stropu tako kot med vojno, teklet kot nepriljen pogovor in spontano obujanje spominov, in ne kot osebne spopade med nekdanjima srditima nasprotnikoma. To se je režiserki tudi posrečilo predvsem po zaslugi diskretne igre Miodraga Milovanova, ki je ves čas z občutkom za mero v dikciji in nadvse ustreznim izrazom nemoči in razočaranja na obrazu, izražal jeznost obup Mocarskega, pa tudi njegovo umirjenost v poskusih, da bi dosegel psihološko visekcoj poštastne Stropove duše. Po drugi strani pa je še Žiki Milenković kot Stropu z veliko prizadevanjem posrečilo z različnimi sredstvi igralskega izraza natančno izdelati pravo odrsko psihološko študijo in neposredno oživiti najbolj temačne vzgibe zločinskih nagonov. Pri tem je Stropov lik uprizoril z izredno uspešnimi podrobnostmi v mimiki, gestah in govoru, ki niso izražale le vojaške discipline, vztrajnosti in doslednosti, temveč še več: slepo privrženost ideologiji nasilja in zločina. Dušan Poček kot Gustav Šilke je znal spretno upodobiti simbiozo ubogljivosti in notranjega upora.

Predstava »Pogovori z rabljem« v ustreznem scenografskem okviru Velizarja Sribjanovića in kostumih Milanke Berberović, zasnovanih na izvirnih značilnostih, se je iz prizora v prizor vedno bolj spreminjala v razburljivo in pretresljivo, odrsko pričevanje, ki neizprosno sili k razmišljanju in prebujala asociacije na številne dogodke v današnjem svetu. V tem je tudi posebna dragocenost te uspešne predstave.

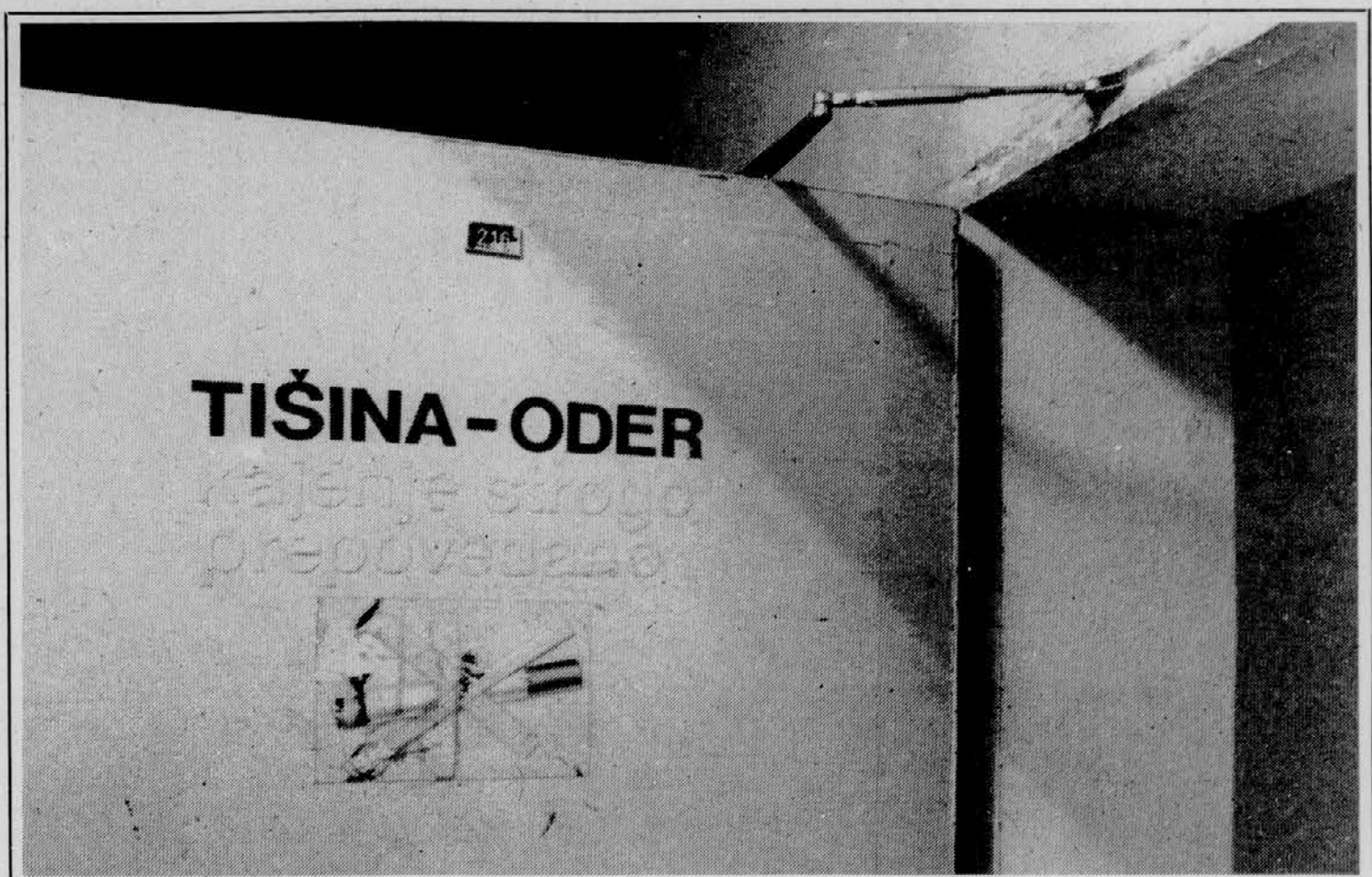

foto Dragan Arrigler

Jugoslovansko dramsko pozorišče v tej sezoni uprizarja predstavo le na malem odru gledališča »Bojan Stupica«. Veliko dvorano obnavljajo in za zdaj še ne vedo, kdaj jo bodo znova odprli. Tako so tudi premiere dela Ođona von Horvatha »Don Juan se vrača iz vojne« izvedli na odru »Bojan Stupica« v režiji Paola Magellija in scenografiji Dušana Ristića. Premiera, ki so jo izvedli decembra lani, je bila hkrati v znamenju počastitve 30-letnice umetniškega delovanja Stojana Dečermića, ki v Jugoslovanskem dramskem pozorišču nastopa od leta 1951 in so mu v tej predstavi zaupali naslovno vlogo.

Ne bo odveč, če najprej navedemo odlomek iz predgovora Ođona von Horvatha k njegovemu lastnemu delu:

»Ne vemo, ali je Don Juan v resnici kdaj živel. Lahko le trdimo, da je obstajal nekakšen tip Don Juana, in zato je jasno, da takšen tip živi še danes in da bo vselej živel. Zato se mi je zdelo prav, da opišem Don Juana našega časa, ker nam je naš čas vselej veliko bližje. Kajpada pa ta Don Juan pripada tudi preteklosti, ker je umrl med hudo inflacijo od 1919. do 1923. leta; z drugimi besedami, v času, ko so vse vrednote v najbolj dobesednem pomenu izgubile svoj ustaljeni pomen. A kot sem že dejal, gre le pogojno za preteklost, kajti – gledano iz širšega zornega kota – tudi danes živimo v času inflacije in ne moremo napovedati, kdaj bo minila. Tipična lastnost našega časa je način, kako se vsak posameznik korenito spreminja v skladu s katastrofami, ki prizadevajo družbo kot celoto. Tako se tudi Don Juan vrača iz vojne in si domišlja, da je postal drugačen. In vendar ostaja tisto, kar je bil. Nima izbire. Ne more pobegniti ženskam.«

Navzlec dejstvu, da je Horvath svoje delo napisal leta 1936, se ne moremo izogniti neprijetnemu prizvoku aktualnosti njegovih spoznanj oziroma podobnosti med te-

danjimi in današnjimi mednarodnimi razmerami, kar nedvomno odpira še posebej ugodne možnosti za odmev Horvathove drame med današnjimi gledalci.

Režiser Paolo Magelli je svojim uspešnim režijam na beograjskem odru dodal še eno: izvedbo dela »Don Juan se vrača iz vojne« Ođona von Horvatha je seveda mogoče oceniti kot najpomembnejši dogodek sezone. Magelli je začutil velike možnosti za uprizoritev tega dela v širokem razponu od tragedije do tragikomične farse in komedije ljubezenskih pripetljajev in se odločil za duhovito kombinacijo vseh teh prvih ter ustvaril predstavo, ki hkrati vsebuje tako sarkastično ironijo kot tragične in dramatične poudarke. Pri tem mu je bila v pomoč scenografija Dušana Ristića, ki je omogočila hitre spremembe okolja, s slikarsko domiselno zasnovano zaveso pa je omogočil režiji nevsakdanje duhovite rešitve in povezoval posameznih prizorov z Mozartovo opero »Don Juan« ali z glasbo Huga Wolfa.

Igralec v naslovni vlogi Stojan Dečermić je s svojo pojavno in celotnim vedenjem, mimiko, s katero je izražal presenečenje, in načinom govora, ki je kazal utrujenost, ter gestikulacijo, ki je prav tako pričala o utrujenem človeku, sitem pustolovščin, podal vse, kar je potrebno za Don Juana, kakršnega vidi Horvath – »ki večno išče popolnost, z drugimi besedami nekaj, česar na tem svetu ni«.

Igralke, ki so v predstavi odigrale več vlog – Dubravka Perić, Olga Savić, Branka Petrić, Zorica Šumadinac, Radmila Radovanović in Ljiljana Madješ – so poleg uspešnih preobrazb vse po vrsti izpričale izrazito sposobnost, da v kratkih prizorih, tako značilnih za Horvathovo dramaturgijo, nadvse prepričljivo predstavijo različna, velikokrat tudi povsem nasprotujoča si razpoloženja, ki so se vrstila v obliki nenadnih sprememb.

COST je splošni sporazum o evropskem znanstvenem in tehničnem sodelovanju in en njegov del je tudi projekt »Evropska računalniška mreža« – COST 11 (COST 31 je, na primer, projekt za cestne signalne naprave, kjer sodeluje tudi Iskra). Na tem področju sodelujejo mnoge evropske raziskovalne organizacije, med njimi kot enakopraven partner tudi Euratom, to je evropski center za raziskave jedrske energije, ki se ukvarja z raziskovalnimi delom na raznih področjih, kot so kemija, računalništvo in drugo.

Vodstvena vloga naših znanstvenikov

Medtem ko so drugi projekti v okviru COST obstali bolj pri načelnem sodelovanju, brez stalnih povezavalnih teles, in je vse naravnano le na občasna srečanja, je COST 11 od ustanovitve jeseni 1972 prešel v resnično homogeno delovno celoto in je v bistvu v okviru splošnega sporazuma najbolj organizirana enota. Jugoslavija je vanj vključena že od začetka. Nalogo je prevzela Slovenija in v praksi Institut Jožef Stefan v Ljubljani. Takrat je bil naš predstavnik v upravnem odboru dr. Edo Pirkmajer, ki je bil glavni tajnik Raziskovalne skupnosti Slovenije, imenovan pa ga je Zavod SRS za mednarodno znanstveno, tehnično in kulturno-prosvetno sodelovanje. Dve mandati dobi je bil tudi predsednik upravnega odbora in Jugoslavija si je v tistem prvem delu pridobila veliko zaupanje. Temu pripisuje dr. Tomaž Kalin tudi svojo sedanjo izvolitev za vodjo drugega dela projekta (COST 11-bis), ki ga bodo uresničevali do leta 1983. Pri odločitvah o raziskovalnih poteh so bila sprva izrazita trenja med Francozi, ki so vodili na področju teleinformatike in Angleži. Pri uravnavanju teh »sporov« pa je prišla močno do izraza jugoslovanska nevtralnost in želja po napredovanju. Prav zaradi uspehov v prvem delu projekta so se članice odločile za njegovo nadaljevanje.

Kar se stroškov tiče, so se članice na zadnjem ocenjevalnem sestanku sporazumele, da bodo za skupne potrebe namenjale desetino tistega denarja, kot ga sicer porabljajo pri raziskovanju projektov s tega področja. Tako bo celotni projekt stal 1,4 milijona evropskih obračunskih enot (ena enota je približno 1,3 dolarja ali 40 dinarjev). Iz skupnega sklada bodo financirali stroške za sodelovanje in povezovanje

med udeleženci, stroške sodelavcev pri skupnih sestankih in podobno, medtem ko bodo neposredno človeško delo pri raziskovanju prijavljenih projektov plačevala članice same.

»Sedanje raziskovalne ponudbe v okviru COST 11 so prilagojene znanju v posameznih državah,« je rekel dr. Tomaž Kalin. »Zato je naš seznam bolj zbirka želja kot pa potrebe. Glavna naloga je zgraditi standardne postopke za povezave na najrazličnejših ravneh, kot so prenos besedil, shramb za podatke (datotek), vključujoč satelitske prenose, vzpostavljanje »humanejšega« stika med strojem in človekom in podobno. Vsi ti projekti naj bi bili mednarodni, pri čemer bodo skupno finančialni organizacijo in sodelovanje med posameznimi raziskovalnimi točkami.

Za primer lahko navedem raziskovanje na področju sistemov elektronskih pisalnikov. Ta projekt je po dosežkih namreč najdlje. Na petih sestankih do septembra letos naj bi opredelili standardne postopke za povezovanje sistemov med seboj, potem pa jih bodo raziskovalci vsak na svojih miniračunalnikih preizkušali, prihodnje leto pa bodo med skupnimi akcijami tudi povezave in preizkusi prek telefonskih omrežij.«

Poskus vključevanja v evropsko mrežo

Tu velja omeniti, da je bil v začetku leta 1978 v Ljubljani izveden poskus vključevanja v evropsko računalniško mrežo. Prek telefonskih linij so iz ljubljanskega terminala vzpostavili zvezo z računalniškimi vozlišči v Milanu, Zürichu, Londonu in Parizu in prek njih preizkusili prenos paketov podatkov do najbolj oddaljenih terminalov na območju teh računalniških mrež. Uspela je tudi povezava z ARPAS mrežo v Ameriki. Uspešni poizkusi so potrdili, da je možno povezovanje nacionalnih računalniških mrež, čeprav se razlikujejo tako sami omrežni sistemi kakor tudi tipi računalnikov. Pri tem je naša PTT organizacija pokazala visoko kakovostno raven.

»Naš projekt se z vsebino (informatiko) ni nikoli ukvarjal, za to je v okviru EGS projekt Euronet. Naloga COST 11 je raziskovanje tehnologije. V dveh letih je postavil svojo mrežo, po kateri potujejo po-

datki iz Londona v Pariz, Zürich, Milano, kjer so računalniška vozlišča. Mi si tega, kakor tudi Švedi ne, nismo mogli privoščiti, kajti za tak voz je bil predračun približno 700 tisoč dolarjev (21,8 milijona dinarjev, preračunano po sedanjem deviznem tečaju). Pri tem gre seveda za reševanje temeljnih problemov medsebojnega sporazumevanja,« je nekatere praktične razsežnosti tega mednarodnega projekta pojasnil dr. Tomaž Kalin.

»Namen COST 11 ni povezovanje informacijskih mrež na nižjih ravneh tehnološkega značaja, temveč gre za tako imenovane višje nivojske protokole, to je za dogovore o, recimo, prenosu datotek. V sedanjih fazi se moramo opredeliti za ponoten sistem in ga testirati. Pri tekstovnih sistemih gre, na primer, za prenos strukture podatkov v določenem redu, kjer je treba osnovne zadeve izenačiti, da je potem sporazumevanje mogoče.

Najhitrejši dostop do novega znanja

Sodelovanje pri teh projektih je zato zanimivo, ker se hkrati poraja novo znanje. In če smo pri tem navzoči, potem imamo ob prahu iz eksperimenta na standard že ustrezno znanje o tem, kako lahko kaj naredimo in kako deluje, kje so problemi in tako dalje. To je nekaj drugega, kot če bi dobili iste standarde čez dve leti in se s tem začeli ukvarjati na novo. Zato poskušamo vse, da bi lahko tako ali drugače sodelovali pri podprojektih. Vendar so pri tem denarne zadrege, ki jih bomo morda lahko reševali v okviru Raziskovalne skupnosti Slovenije in ob pomoči Iskre.

Na Institutu Jožef Stefan smo za prihodnjih pet let predvideli približno 1,2 milijona din na leto. Pri današnjih cenah raziskav je to podlrgi človek za raziskovanje na tem področju. V teh okvirih smo tudi planirali tisto, kar sodi v obravnavani projekt. Sreča pa je, da se tudi Iskra zanima za to področje, tako da se dogovarjamo o skupnem podprojektu, ki ga bo Iskra financirala. Drugih kandidatov pri nas ni, ker so premalo razviti.«

Tu je mišljen eden od podprojektov na področju komuniciranja med sistemi za

obdelavo besedil, ki jih ima Iskra v svojem programu. Pravzaprav je tu beseda o elektronskih pisalnikih. To so pisalnik stroj podobne naprave, na katerih uporabnik dodaja k besedilu posebne šifre, k temu pa seveda sodi tudi program, ki porazdeli strani, poravnava vrste, kar, na primer, počno računalniške naprave v fotostavnem centru Delove tiskarne, le da gre pri tem projektu za splošno rabo.

Druga skupina v okviru COST 11 se, recimo, ukvarja s tako imenovanimi protokoli za prenos datotek. Podatki so večinoma shranjeni na diskih po določenem redu, ki pa je odvisen od notranje razporeditve. Pri prenosu podatkov na drug računalnik je seveda težava zaradi razlik pri organizaciji. To je pomembno, na primer, na področju statistike, kjer se je treba dogovoriti za standardne postopke pri prenosu med različnimi datotekami. Mi seveda na teh področjih še ne moremo nuditi vrhunskega znanja, lahko pa sodelujemo na nekaterih ožjih področjih.

Problem informacij za »bistre« računalnike

»Ko smo začeli s projektom COST 11, so še prevladovali veliki računalniki, zato je bila tehnologija usmerjena v njihovo povezovanje. Danes pa je drugače. Imamo osebne računalnike, ki jih lahko uporabljamo za terminale in ki se bliskovito razvijajo. Nekateri predvidevajo, da bo do leta 1990 namizni osebni računalnik zadostil 99 odstotkom potreb nekega strokovnjaka ali raziskovalca. Tako velike bodo namreč takrat računalniške zmogljivosti na tej ravni.

Ker bo imel računalnik tako velike zmogljivosti, bo nastal problem informacij, ker jih bo lahko predelal v velikih količinah; in zato bodo teleinformacijske mreže čedalje bolj zanimive. Torej bodo potrebne banke podatkov, iz katerih bo osebni računalnik črpal podatke in jih predeloval za uporabnikove potrebe. Zatorej bodo potrebni informacijski centri, s tem pa tudi komunikacijske mreže.«

Tu velja omeniti, da se informacijski sistemi razvijajo v dve smeri: ena je namenjena poklicni rabi, kjer naj bi povezave zagotavljale popolno izkoriščanje podatkov, drugo pa so informacijske mreže za

širšo javnost. Na sedanji razvojni stopnji imamo opraviti s tako imenovanimi teleteksti, kakršne, na primer predvaja avstrijska televizijska mreža in tako posreduje podatke o vremenu, turistični ponudbi, deviznem tečaju, cenah dragih kovin, o televizijskem sporodu z vsebinami filmov in podobnem. Drugo pa so omrežni komunikacijski sistemi, kot je angleški Prestel, kjer lahko televizijski sprejemnik s pretvorniki priključimo na telefon, pokličemo ustrežno PTT središče in si iz 200 tisoč strani informacij o najrazličnejših zadevah in dogodkih, izberemo pač tisto, kar želimo zvedeti. Nekatere informacije so brezplačne, recimo letalski vozni red, za druge pa je treba plačati ceno, ki jo določa dajalec informacije. Najdražja so obvestila o cenah zlata. Poleg tega pa je treba plačati tudi poštno storitev, kakor jih sicer poznamo.

Potrebe in načrti pri nas

Uporabnik se v Angliji lahko prek informacijske mreže seznanil tudi s strukturo državne uprave in poizve, kje naj določeno zadevo uredi. Tu pa nam misel preskoči na naš samoupravi sistem, na široke delegatske potrebe, na gore informacij, ki jih kopčimo v nepregledne papirnatne kupe, na javnost dela kar najširšega kroga ustanov in skupnosti, da ostanemo samo v teh okvirih.

Ob tej temi je dr. Tomaž Kalin omenil center za družbeni sistem informiranja in informatiko. Tudi PTT služba resno načrtuje tako javno mrežo za prenos podatkov. To velja za sedaj le za Slovenijo, v jugoslovanskih okvirih pa razen nekaterih skupnih seminarjev ni bilo tesnejših vezi. Kaže, da sta slovenska in hrvaška pošta nekoliko pred drugimi.

Sicer širšega povezovanja med računalniki v Sloveniji ni, ker niso izpolnjeni osnovni pogoji na informacijskem področju. Vsek ima svoje oblike, svojo strukturo podatkov in se zaradi tega med seboj sploh ne morejo sporazumevati. So pa nekateri načrti na statističnem področju.

Če bomo hoteli hitreje napredovati, bomo morali temeljito spremeniti našo miselnost, ki pogosto ne seže dlje kot do sosednega praga, zato imajo tudi informacije

Navzlec številnim naglim spremembam je predstava tekla enotno in nadvse dinamično in je bila zato še posebno privlačna. Režija in scenografija sta s preprostimi, vendar učinkovitimi sredstvi ustvarili potrebno vzdušje in tako dosegli nevsakdanjo odrsko sugestivnost. Režiji je mogoče očitati, da ji je zmanjkalo sape v drugem delu predstave, zlasti v sklepnem prizoru, ki je bil likovno odlično zasnovan, navzlec temu pa je bilo dogajanje na odru – milo rečeno – monotono. Pričakovali smo učinkovitejši konec. Pri tem bi se režiser nemara spet lahko oprl na Mozartovo glasbo, vendar tokrat brez paradije.

In vendar nam bo predstava »Don Juan se vrača iz vojne« ostala v spominu ne le zaradi splošne uskladenosti sloga, temveč tudi zaradi spontanosti igralskega izraza vseh nastopajočih. Uspešne kostumografske rešitve Božane Jovanović so na moč prispevale k vizualni plati izvedbe, saj je imelo odrsko dogajanje vseskozi ustrezne značilnosti podnebnje in časa.

Tri predstave v treh beograjskih gledališčih, ki jih redno obiskuje veliko gledalcev, so prepričljiv dokaz, da je dobro izbran spored prvi pogoj za uspeh. Te predstave so hkrati primeri angažiranega gledališča, tako kar zadeva besedila kot – in nemara še bolj – način interpretacije. Vsaka izmed njih zbujala različno razpoloženje, hkrati pa sili k razmišljanju, in sicer ne le o preteklosti, marveč tudi o številnih pojavih našega sodobnega sveta. In če to razmišljanje povsem utemeljeno ne more biti vselej optimistično, ne gre pripisovati krivde realizatorjem predstav pa tudi ne sestavljalcem sporeda. Nasprotno, treba jim je izreči priznanje, ker se jim je posrečilo ustvariti angažirane aktualne predstave, ob katerih nihče ne more ostati ravnodušen.

Raško V. Jovanović

tolikšen doseg, kakršnega dopuščajo vrtilkarski plotovi. Sleherno zbiranje podatkov pri nas je podobno hoji od enega mejnega kamna do drugega. Verjetno nimamo področja, kje bi lahko s klicem na eno telefonsko številko dobili vse podatke, ki so pač v tem okviru na voljo.

Drugo je naše telefonsko omrežje, ki mu samoupravno sporazumevanje ni naklonjeno, še manj pa uporabniki, ki bi morali za nove priključke plačati izredno visoke prispevke; in tako lahko le plaho upamo, da bomo ob koncu tega petletnega obdobja v Sloveniji dosegli 16 priključkov na 100 prebivalcev (leta 1980 jih je bilo 9,53). Za primerjavo so jih imeli leta 1978 v ZDA 72 na 100 prebivalcev, na Švedskem 69, v Švici 64, v Avstriji 30, v Italiji 27 (vir: lanski Fischerjev svetovni almanah). Prav razvito telefonsko omrežje pa je podlaga teleinformacijske mreže.

Uvoz osebnega računalnika kot gospodinske opreme?

Potem so tu še naši carinski predpisi, ki za sedaj posamezniku ne dovoljujejo uvoza osebnih računalnikov za izobraževanje ali raziskovalne namene, pa tudi za druge ne. Tu si seveda z domačo proizvodnjo ne moremo veliko pomagati, saj so doma izdelani namizni računalniki za sedaj le razstavni primerki z vgrajenimi zabavnimi igrami, ki krepijo pri gledalcih zaupanje v naš tehnološki napredek. Sicer pa se nekaj še spreminja, posebej če upoštevamo sporazum med Iskro in Gorenjem o proizvodnji računalnikov, vprašanje pa je, kdaj bomo prve lahko zagledali v izložbah in po kakšni ceni. Verjetno se bo prej premaknilo pri uvoznih predpisih, kjer naj bi po zadnjih vesteh osebni računalniki sodili pod predmete za zadovoljevanje intelektualnih in kulturnih potreb v gospodinjstvih in bi jih ob primernih carinskih dajatvah lahko uvažali. Sedaj lahko to stori le delovna organizacija ali pa, če bi bila mogoča kakšnakoli zasebna dejavnost z računalnikom, obrtnik (pa še ta le do vrednosti 120 tisočakov).

K vsemu temu bi morda sodilo še vprašanje: kako je z izobraževanjem na področju informatike. Samo toliko, za konec.

Branko Sosič

Iz tujega tiska

Kako dolgo še prelivanje krvi v saharškem pesku?

Rabat se bori za monopolni položaj na svetovnem tržišču fosfatov

Na sovražnika planejo nepričakovano, ponavadi ob zori, potem ko so prevozili nekaj sto kilometrov po skritih puščavskih poteh. Terenski landrover s težko strojnico na pokrovu si počasi utira pot skozi puščavo, v njem sedi osem mož, oboroženih z brzostrelkami kalašnikov; obraz jim je skrit pod ovoji turbana peščene, puščavske barve. Vsi do potankosti poznajo vsak kosček puščave in se takoj po napadu razgube po saharških sipinah.

To so gverilci POLISARIO (Osvobodilna fronta za Saguijo el Hamro in Rio de Oro), ki se že sedem let bore, da bi 280 tisoč kvadratnih kilometrov saharškega ozemlja, bivše španske kolonije Zahodna Sahara, spremenili v neodvisno državo: Arabsko saharško demokratično republiko (RASD).

Ko so 26. februarja 1976 zadnji oddelki španske tujske legije Tercio legionario odšli iz glavnega mesta El Ayun in s tem končali skoraj stoletno špansko navzočnost v tem delu sveta, sta maroška in mavretanska redna armada že zasedli celotno ozemlje nekdanje španske Zahodne Sahare; podlaga tej zasedbi je bil sporazum, ki so ga podpisali v Madridu 14. novembra 1975, torej šest dni pred smrtjo generalisima Franca. Za maroškega kralja zasedba tega ozemlja ni pomenila samo »vračanja ozemlja, ki si ga je prisvojil španski kolonializem« in vzpostavitev »Maroka v njegovih zgodovinskih mejah«; zasedbo so narekovali tudi gospodarski in notranjepolitični razlogi.

Na začetku sedemdesetih let je doživela kraljevska avtoriteta več hudih pretresov: julija 1971 in avgusta 1972 sta bila izvedena dva poskusa državnega udara, zaradi socialne krize pa so se začele stavke med delavci in študenti. »Saharsko vprašanje« je torej kralju Hasanu II. omogočilo, da je notranje nezadovoljstvo usmeril drugam s tem, da je spodbujal nacionalistične aspiracije med ljudstvom.

Kralj Hasan II. je v tem smislu naslovil poziv na ljudstvo in 6. novembra 1975 se je zbralo v mestu Tarfaya 350.000 ljudi, ki so se podali na pohod v nekdanjo špansko Sahara. Akcija je dobila ime »zeleni pohod«; ime naj bi pokazalo, da gre za islamsko stvar in da je stvar miroljubna.

Pohod se je končal po treh dneh. Toda Hasan II. je s to spretno potezo dosegel svoj cilj: spet je bila vzpostavljena že zra-

ljana nacionalna enotnost in celo opozicijske stranke so pozdravile priključitev nekdanje španske kolonije kot veliko anticolonialistično zmago. V resnici pa se je »bitka za Sahara« šele začela.

Maroška »Magnetotova linija«

Gverilci POLISARIO so ob denarni in vojaški podpori Alžirije in Libije v zadnjih letih dosegli pomembne politične in vojaške uspehe. Arabsko saharško demokratično republiko, ki je 27. februarja slavila peto obletnico ustanovitve, je uradno priznalo 45 držav. V Mavretaniji je julija 1978 prišlo do državnega udara. Strmoglavljen je bil režim predsednika Uld Dade, nova vlada v Nuakšotu pa je podpisala sporazum s POLISARIO in se umaknila iz konflikta. Generalna skupščina OZN pa je pred nedavnim sprejela resolucijo, s katero poziva Maroko, naj umakne svoje čete iz Sahare in se začne pogajati s POLISARIO o »načinu, kako bi izvedli referendum o samoodločbi saharškega ljudstva«.

Generalni sekretar POLISARIO Mohamed Abdelaziz je kategoričen: »Naša vojska nadzoruje več kot 90 odstotkov nacionalnega ozemlja«. Saharskih gverilcev je okrog 10.000. So disciplinirani, dobro organizirani, predvsem pa trdno odločeni, nadaljevati boj; razen tega znajo uporabljati najmodernejše orožje. Blizu Hasi Hafed Budžeme, južno od alžirske oaze Tinduf, kjer je zbrano približno 100.000 civilnih beguncev iz Sahare, saharški gverilci z zadovoljstvom in ponosom pokažejo orožje, ki so ga zaplenili maroški kraljevski vojski. Pred tujimi novinarji, najvišjimi voditelji POLISARIO in predstavniki držav, ki so priznale Arabsko saharško demokratično republiko, se odvijajo defile 3.000 borcev v uniformah POLISARIO; osvobodilna vojska, ženski udarni oddelki, motorizirane enote; na stotine landrover-

jev in tovornjakov pa oklepni francosko-avstrijske izdelave SK-105, oklepna vozila južnoafriške izdelave (Arnm) in francoske (Saviem in Panhard) proizvodnje pa topovi in minometi kalibra 75, 105 in 120 milimetrov.

V glavnem pa uporabljajo borci POLISARIO orožje sovjetske proizvodnje; to orožje prihaja iz Alžirije in Libije, četudi voditelji POLISARIO tega ne povedo naravnost. Iz procesa proti zarotnikom, ki so hoteli izvesti državni udar v Tuniziji (27. januarja 1980) namreč izhaja, da gre iz Libije veliko orožja v Zahodno Sahara preko južnih pokrajin Alžirije; to pot imenujejo kar »Gadafijevo pot«, kot v Vietnamu »Hošiminhovo pot«. Med tem orožjem so rakete Sam 7, protitankovske rakete in brzostrelke kalašnikov.

»Sposobni smo v vsakem trenutku izsiliti vojaško odločitev«, je dopisniku »Panorama« izjavil eden od voditeljev POLISARIO. Vendar kaže, da bo konflikt še dolgo trajal; obstaja tudi nevarnost, da bo vnesel nestabilnost na celo območje Magreba.

Kljub hudim vojaškim porazom (pri Smari oktobra 1979 in pri Uarkizju marca 1980) ima Maroko namreč trdno kontrolo nad tako imenovanim »uporabnim trikotnikom«, ki obsega 30.000 kvadratnih kilometrov, brani pa ga nekakšna Magnetotova linija: skoraj 300 kilometrov dolgo obzidje (ki ga sedaj končujejo), visoko 3 metre, opremljeno s topovskimi in strojnimi gnezdi. Varstvo te obrambne linije je prevzela motorizirana brigada Zelaka, ki ji poveljuje poveljnik Mohamed Abruk. Ta »varnostni pas« zajema skoraj vse pomembne naseljene kraje: Smaro, ki je svetlo mesto, in Ayun, ki je pravno središče. Predvsem pa ta zid brani velikanška naravna bogastva Bu Kra, pravi razlog za to saharško vojno: gre za 2 milijardi ton čistega fosfata oziroma za 12 milijonov ton fosfata, kolikor ga izkopljejo na leto.

Fosfatna industrija je v zadnjih letih postala gonilna sila maroškega gospodarstva. Rudniki okrog Kuribge, južno od Kaza-blanke, dajejo na leto 20 milijonov ton fosfatov; Maroko ima 66 odstotkov vseh znanih rezerv fosfatov na svetu. Je prvi izvoznik in tretji proizvajalec fosfatov na

Ahmed Ibrahim Alai (34 let), doma iz Midelta, podporočnik v maroški kraljevski vojski, je ujetnik POLISARIO od februarja 1977. V vojaškem oporišču POLISARIO Bir Luhe je dal dopisniku »Panorama« naslednjo izjavo.

Kako ste bili ujeti?
Pilotiral sem letalo F-5 nad rtom Budžadur na atlantski obali. Moje letalo je bilo zadeto v rep. Začel sem izgubljati višino, in ko sem spoznal, da letala ne bom obdržal v zraku, sem odskočil s padalom.

Je bil to vaš prvi polet nad Sahara?
Ne. Opravi sem že nekaj poletov nad tem območjem.

Kako ste se počutili v maroški armadi?
Dobro. Plače je bila dobra, tako da sem lahko preživljal ženo in dva otroka.

Kaj so vam rekli, ko so vas poslali v boj v Sahara?
Uradna razlaga je bila zelo preprosta: Zahodna Sahara je maroška. POLISARIO je skupina iz tujine financiranih teroristov, v interesu tujih sil, ki podpirajo POLISARIO, pa je, vnesti nestabilnost v ta del sveta.

Ali se boste vrnili v maroško vojsko, ko boste osvobodjeni?
Ne. Nikoli več.

Kaj mislite o POLISARIO?
Tu živim štiri leta in v tem času sem spoznal, da pripada ta dežela saharškemu ljudstvu.

launay. Trideset let poprej je bil Robert pomemben in dober slikar. Iz tega njegovega zgodnjega obdobja bi rada dobila katero njegovih slik za svojo zbirko, zakaj njegove novejšje slike zame niso bile vredne pogleda. Žal je bil tako trapast, da je za sliko, ki sem si jo želela, zahteval 80.000 frankov, in tako ni bilo nič z nakupom. Putzel je potem pri nekem trgovcu z umetninami iztaknil nekega zgodnjega Delaunaya za samo 10.000 frankov. Zdaj, med našim bivanjem v Grenoblu, sta Delaunaya kot begunca prebivala na jugu, ker je bila njuna hiša v zasedeni Franciji zanj nedosegljiva. Nekaj zgodnjih slik sta lahko vzela s seboj in jih rešila in tako sta mi spet poskušala prodati sliko. Pisala sta Nellie in ji čestokrat telefonirala, da bi si jo pridobila za posrednico, jaz pa naj bi vendarle kupila sliko, ki sem jo svoj čas zaradi prevelikega zahtevka zavrnila. Nazadnje sem se dala pogovoriti in kupila sliko za 40.000 frankov.

Delaunay je sliko sam prinesel v Grenoble in je bil zares očarljiv. Spet se mi je zadelo, da so vsi umetniki brez svojih žensk prijateljev in ustrežljivejši. Med obiskom je bil Delaunay tako ljubezniv, da mi je restavriral poškodovano Gleizesovo sliko, ki je prišla po ovinkih v mojo zbirko. Pred njegovim odhodom sem mu podarila eno svojih mačk, saj sta mi bili dve mački prevec in nisem mogla prenašati njihovih zaudarjajočih vonjav, ki sta jih občasno razširjali. Delaunay je bil velik ljubitelj mačk, in žival je bila na mah zaupljiva s svojim novim gospodarjem. Kmalu zatem je Delaunay hudo zbolel. Pisal mi je številna pisma, v katerih je bila beseda o njegovi bolezni in o mački. Nisem slutila, kako blizu je bil že tedaj svojemu koncu. Tako

me je žalostna vest o njegovi smrti doletela popolnoma nepripravljeno.

Laurence je menil, da bo zdaj zame varnejše, če odputujem v Ameriko in vzamem otroka s seboj. Nenehno nam je grozila nemška zasedba še preostale Francije, poleg tega smo vedeli, da bodo Združene države prej ali slej vstopile v vojno in bomo spričo tega odrezani od vseh denarnih virov. Tudi ameriški konzuli so nas priganjali, naj odputujemo domov. Še hujiši pa je bil strah, da bi me kot Židinjino lahko vtaknili v kako koncentracijsko taborišče. Nameravala sem v Vichy in poprositi našega poslanika, naj mi pomaga pri prevozu moje zbirke v Ameriko, toda zima je bila zelo mrzla in običali smo v snegu, tako da sem imela zvezane roke.

Prav tisti čas je prispel v Grenoble René Lefèvre. Bil je solastnik podjetja, ki je zame vedno vse zapakirala in odposlala, dokler sem še imela galerijo v Londonu in dobivala stvari iz Pariza. Povedala sem mu, v kaki kaši sem, v moje veliko preseenečenje pa je dejal, da ni nič lažjega kakor mojo zbirko odposlati z ladjo v New York, in sicer kot opravo, če le dam zraven nekaj kosov svojega osebnega imetja. Predložil je, naj bo to moj mali talbot, ki je že šest mesecev stal v neki garaži, ker v Franciji ni bilo več goriva za civiliste. Tu je bila samo ta zagata: nisem se mogla več spomniti, v kateri garaži je stal avto. Prečesala sva vse grenobelske garaže, preden sva ga našla, potem pa sva se lotila dela, zapakirala celotno zbirko, in René jo je z nekaj rjuhami, lonci in kozicami odposlal.

Ko sem bila še v Grenoblu, mi je brzojavila Tanguyeva nova žena, Kay Sage. Svoje-ga moža je že spravila v Ameriko in je zdaj

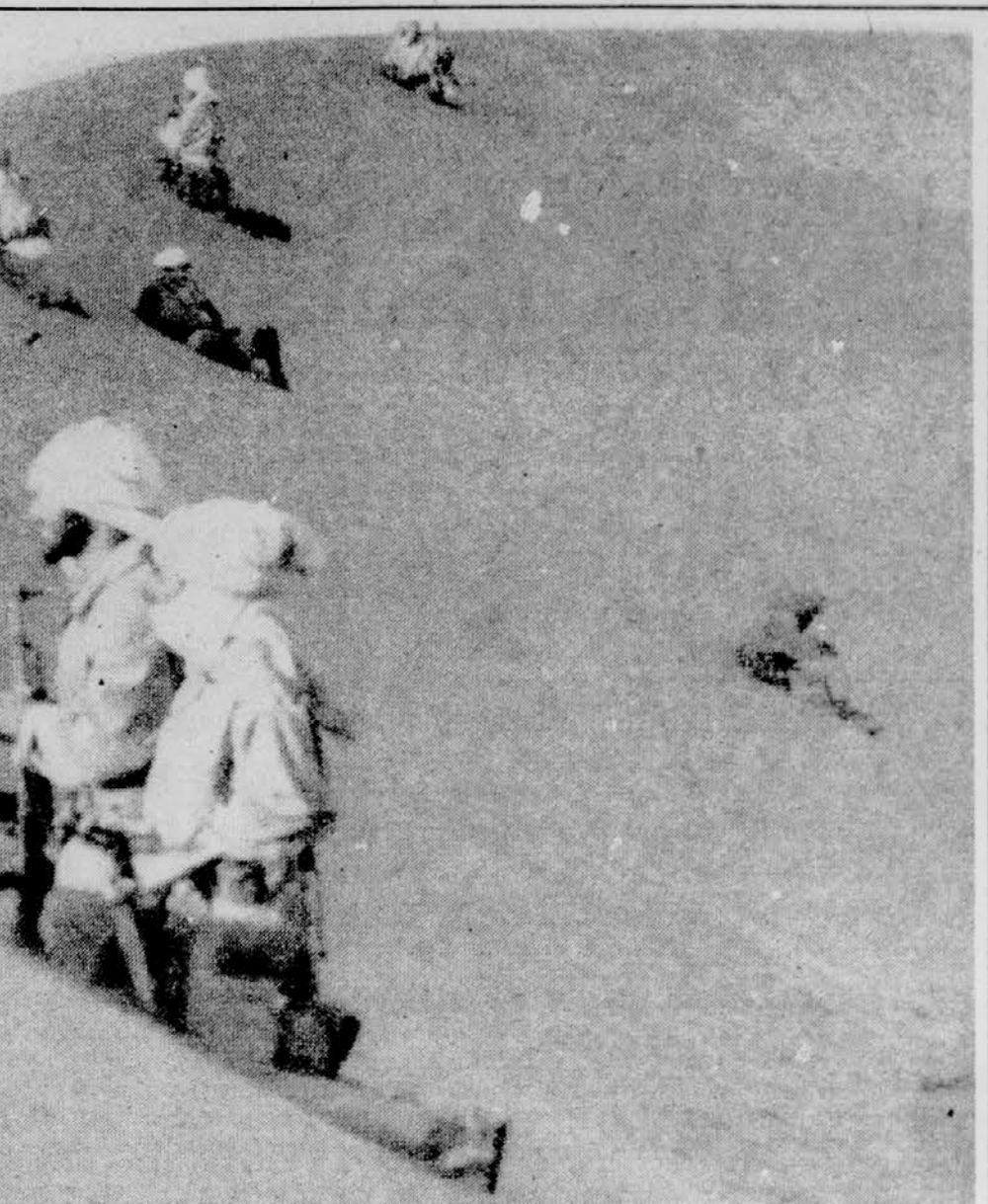

foto dokumentacija Dela

Fosfati, gonilna sila maroškega gospodarstva

Po zaslugi fosfatnega bogastva je maroški kralj leta 1977 sklenil »posel stoletja«: Office Chérifien des Phosphates bo 30 let prodajal Sovjetski zvezi fosfate, v zameno za to pa je dobil 2 milijardi dolarjev posojila, s katerim bo začel industrijsko izkoriščati nova nahajališča fosfatov.

Rabatu orožja ne primanjkuje. Kot zvesti zaveznik Zahoda in ZDA je Maroko samo v letu 1980 dobil iz ZDA za 50 milijonov dolarjev orožja, razen tega pa velika posojila za nakup vojaških letal F-5A in Mirage F-1 v Jordaniji in Franciji. Maja lani je ameriški State Department odobril projekt Northrop Page Communications, v katerem je predvideno 200 milijonov dolarjev za vzpostavitev sistema, ki bo maroški armadi omogočil, da bo ugotovila, kje se v puščavi skriva sovražnik. Predsednik Ronald Reagan pa je marca letos odobril prodajo vojaških letal Maroku: gre za 24 izvidniških letal OV-10 Bronco in za 24 helikopterjev Cobra (obe vrsti letal je uporabljala ameriška vojska v Vietnamu) in za 108 tankov M-60.

Najhujiši sovražnik vlade v Rabatu pa so prav vojaški izdatki. Od 1975 do letos se je maroška armada podvojila: od 60.000 vojakov na 120.000. Stroški za oboroževanje in urjenje čet (predvsem posebnih čet za protigverilsko vojskovanje, tako imenovanih Uhud Force, ki jim poveljuje pol-

kovnik Ahmed Dlimi) »pojedajo« že 40 odstotkov vseh državnih investicij: približno 1,5 milijona dolarjev na dan. Maroko ne more dolgo prenašati tolikšnega finančnega bremena, ki ga nalaga vojna, ne da bi prišlo do travmatičnih političnih in socialnih pretresov.

Alžirsko-maroško srečanje v Meki

Vojna torej prehaja na teren diplomacije. Ko je Hasan II. januarja letos odhajal iz džamije v Meki, se je srečal z možem, zavitim v belo romarsko haljo: bil je alžirski predsednik Šadli Bendžedid. Šefa obeh držav sta si pred televizijskimi kamerami in pred predstavniki milijonov muslimanov segla v roke. Dogodek, za katerega so Alžirci pohiteli z izjavo, češ da ne vsebuje nobene politične simbolike, pa ni bil osamljen. Alžirski in maroški odposlanci so se lani nekajkrat srečali v Ženevi. Združene države, ki so medtem postale prvi trgovinski partner Alžirije, pa so bolj previdne: nekaj ameriških senatorjev je obiskalo osvobojeno ozemlje, ki ga nadzorujejo borci POLISARIO.

Toda ti prvi, plahi in previdni diplomatski poskusi očitno še ne bodo prerasli v prava pogajanja, vsaj v bližnji prihodnosti ne. »Sahara je naša in ne bomo se ji odpovedali«, je izjavil Hasan II. ob proslavi dvajsete obletnice, odkar se je povzpел na prestol. Odgovoril mu je generalni sekretar POLISARIO na stolpcih alžirskega »El Mudžahid«: »Če išče kralj časten izhod, ga bomo našli. V nasprotnem primeru ga bomo vprašanje uredili na bojišču.«

Mir je najbrž še daleč.

Giovanni Porzio,
»La Panorama«, Milano

Peggy Guggenheim: Spomini (6)

Umetniška zbirka odpotuje na varno

Monsieur Rarcy je bil precej smešen, majhen in debel možak pri petdesetih. Zamlada se je kot kolesar udeležil dirke Tour de France. To je bilo spričo njegovega zdajšnjega videza komaj verjeti. Bil je vesel, kadar se je iztrgal domu in obožujoči ga soprogi, in zmeraj, ko smo oba povabili na obed, je prišel sam in opravičil ženo, češ da ga žal ni mogla spremiti.

Kasneje smo odkrili, da ji naših povabil ni nikoli posredoval. Ljubil je moderno umetnost, vendar se nanjo ni prav nič spoznal. Pogosto me je vprašal, kdo je naslikal moje slike, in ko je prišel do mojega Marcoussisa, je kakor pribito rekel: »Brancusi, kaj?« Imela sem neko sliko Vieire da Silve, ki bi jo zelo rad imel, ker je mislil, da je Klee. Ko sem se naposled odpravljala iz Grenobla, sem mu ponudila v dar ali to

sliko ali pa enega svojih Tanguyev. Ko pa me je že stonč vprašal, če je to Klee, in sem odgovorila, da ni, si je izbral Tanguya. Navzlic temu je ljubil moderno umetnost in zbral veliko slik za svoj muzej, ne da bi za to premogel kak ficek. Zaradi svoje privrženosti tej usmeritvi, ki so jo Nemci zaničevali, toliko da ni izgubil službe pod vichyskim režimom.

Prek Nellie van Doesburg sem se še v Parizu seznanila z Robertom in Sonjo De-

poskušala pomagati k begu še drugim evropskim umetnikom. Prošila me je, naj plačam prevoz peterim »znamenitim« umetnikom. Ko sem se, prav tako brzojavno, pozanimala, kateri so to, sem dobila odgovor: André Breton, njegova žena in njegov otrok, Max Ernst in dr. Mabilie, nadrealistični zdravnik. Ugovarjala sem in izjavila, da niti Bretonova žena niti njegov otrok in niti dr. Mabilie niso znameniti umetniki, vendar sem kljub temu prevzela potne stroške za Bretonovo družino in Maxa Ernsta. Tudi Victorja Braunerja, ki je bil Žid, sem poskušala spraviti v Ameriko. Skrival se je kot ovcar v hribih pri Marseillu, in ker je bil tudi Breton v Marseillu, sem se peljala tja, da bi navezala stik z Emergency Rescue Committee (Reševalni komitej), ki je opravljal čudovito delo. Vodja Varian Fry je nabral veliko denarja in ga razdeljeval med običale begunce, ki so se skrivali pred gestapom. Skrivaj jim je omogočal beg v Španijo, Portugalsko ali Afriko, od tam pa v Ameriko ali na Kubo. Pomagal je domov tudi britanskim vojakom, ki so po Dunquerqueu ostali v Franciji in si prizadevali prodreti do de Gaulla.

Fry je prebival v velikanskem razpadlem gradu z imenom »Bel Air« zunaj Marseilla. Njegova pomočnica sta bila nekdanji tajnik policijskega prefekta v Parizu in njegova angleška žena. Družina Breton je bila pri njem v gosteh. Vse so jih polovili in med Pétainovim obiskom v Marseillu več dni zadrževali na neki ladji.

Fry me je pozval, naj delam s komitejem. Želel je, naj bi prevzela njegovo mesto, medtem ko bi se sam za kratek čas odpravil v Združene države. Po posvetu z ameri-

skim konzulom pa sem to odklonila. Komitej se je ukvarjal z zelo nevarnim delom, sama pa nisem imela niti najmanjše izkušnje. Vendar sem jim dala kopico denarja in se potem vrnila v Grenoble.

Potem ko sem obljubila, da bom za Maxa Ernsta plačala prevoz v Ameriko, mi je Laurence predložil, naj Maxa Ernsta poprosim za kako sliko kot povračilo. Ernst je pisal, da je to pripravljen z veseljem storiti, in mi je poslal fotografijo meni namenjene slike, ki pa me ni preveč očarala. Odgovorila sem torej, da bi mi bila kakšna druga slika verjetno ljubša. Vmes je vnovič pisal in me prosil, naj mu pošljem šest tisoč frankov in potrdilo za odvetnika, s čimer pričam, da sem njegove lastne plastike videla v njegovi hiši v Ardechu in da so bile vredne najmanj petin-sedemdeset tisoč frankov. Očitno je Leonora Carrington znorela in hišo podarila nekemu Francozu, da bi jo rešila pred Nemci. Izkazalo pa se je, da je bil Francoz baraba in je vse pokradel. Max je upal, da bo dobil nazaj vsaj plastike. Ker sem videla njihove fotografije v Cahiers d'Art, sem mu lahko ustrešla. Svoje slike pa je ponoči skrivaj odnesel. Predložila sem mu, da ga obiščem v Ardechu in si tam izberem sliko, toda v takih okoliščinah me tam ni mogel sprejeti in me je zato pozval, naj namesto tega pridem v Marseille.

Iz enega Maxovih pisem sem zvedela, da ga je Leonora Carrington nenadoma zapustila. Ni vedel povedati, kje je. Iz njegovega poročila sem lahko le sklepala, da je očitno doživljala nov napad svoje psihoze in je verjetno zbežala v Španijo. Pismo me je zvenelo tako, ko da se je Max Ernst notranje odtrgal od nje, vendar me je še čakalo

Močvirja – del narodnega zaklada

Osovrtažena in prezrta naravna dediščina

Kdo bo pri nas skrbel za nadaljnjo usodo
močvirij?

Ko premišljam o ogroženih močvirjih v neposredni okolici Koprja in o pravkar zavarovanem močvirju Bobovek pri Kranju, dozoreva občutek, da postaja včeraj še popolnoma nezanimiva problematika zavarovanja močvirskih objektov vse bolj aktualna, da zavzemanje za reševanje močvirij še vedno zbujajo bolj začudenje kot pomisleke in to daje upanje, da še ni vse izgubljeno.

Čeprav je bila že leta 1975 v Sloveniji opravljena poskusna inventarizacija močvirskih biotopov, še vedno nimamo niti nacionalnega programa zavarovanja močvirij, niti nismo najpomembnejših močvirij ovrednotili in s tem pripravili za zavarovanje. Celotni inventar najpomembnejše naravne dediščine iz leta 1976, ki obravnava 367 lokalitet, vsebuje le 5 mrtvih rečnih rokavov, 8 močvirij in močvirnatih travnikov, 2 mlaki, 4 ribnike, 4 barja in 6 jezer ali vsega skupaj 30 objektov ali 0,8%. Na tem spisku ni niti ene gramozne jame, čeprav jih je v Sloveniji več kot 2000. Med 44 republiški odloki o zavarovanju naravnih območij in objektov (do leta 1975) se 4 nanašajo na gorski svet, 8 na krajinske znamenitosti, 7 na gozdno drevje in kar 25 ali 56,8% na drevesne parke. Skrb za naravno dediščino se torej še vedno zgleduje pri kulturni dediščini, kar je posledica zmote, da je varstvo narave istovetno z varstvom človekovega okolja.

Zato v Sloveniji tudi ni zavarovana nobena živa meja, ki živalim na prostem polju brez drevja, v tej z živalsko raznovrstnostjo rečni kulturni stepti, pomeni zadnje kolikor toliko varno pribežališče, zavarovani pa so graščinski dvorci. Zavarujemo se tudi z mislijo, da je objekt zavarovan, če nad njim bedijo lovci ali ribiči. V gojitvenem ribniku Podvinci pri Ptujtu sta lani prvič poskušali v Sloveniji gnezdit dve vrsti rac, žličarica (Anas clypeata) in sivka (Aythya ferina). Toda v dneh okrog 20. maja, na vrhuncu gnezdenja, so ribiči ribnik kratkoma izpraznili z motivacijo, da je ribnik potreben »biološke obnove«. Rezultat te »biološke obnove« je bil strahoten: propadlo je 5-6 gnezd race žličarice, 6 gnezd race sivke, 5 gnezd čopaste črnice, 10 gnezd rejčice, šestdeset gnezd zelenonogih tukalic in črnih lis, da o gnezdih ptic pevk sploh ne govorimo.

Koper: godba iz trstičja bo obnemela

Ko sem 30. maja 1979. leta stopil z vlaka, ki me je na dan otvoritve nove železniške

spoznanje, kako malo je popustila njegova strast do Leonore.

Ko sem drugič prišla v Marseille, je bila vsa atmosfera v gradu spremenjena. Breton s svojim nadrealističnim spremstvom, ki je prirejalo igre in delalo kolektivne risbe, ni več prestoloval tam. Odpeljal se je v Ameriko. Tudi nadrealistični dvorjani so izginili, ampak zdaj je tam živel Max. Bil je že v nekaj koncentracijskih taboriščih in to se mu je poznalo. Videti je bil veliko starejši. Ker ni bil nikoli francoski državljani, so ga najprej zaprli Francozi, ker je bil Nemec, zatem pa še Nemci, ker je bil njihov zakleti sovražnik. Leonora Carrington je slednjič dosegla, da so ga izpustili, zdaj pa si je Museum of Modern Art prizadeval, da bi ga spravil v Ameriko. Vendar pa še ni bilo ne dokumentov ne denarja od nikoder in njegov potni list mu je v kratkem potekel.

Na postajo v Marseillu me je prišel počakati Victor Brauner. Takoj prvi večer sva našla Maxa Ernsta v neki kavarni in domenebili smo se, da bom prišla naslednji dan v grad, pogledat njegove slike. Minili sta vendarle že dve leti, odkar sem bila 1938 s Howardom Putzom v Ernstovem ateljeju. Tako dolgo se nisva več srečala. Bil je kar ganjen, ko me je spet videl in mi lahko pokazal svoje slike. Tako sem se drugi dan z Braunerjem odpeljala v grad, kjer je Max priredil predstavo svojih del, ki jo je uprizoril kakor gledališko igr. Mislim, da je bil nekoliko nejevoljen, ker so se mi zgodnejša dela zdela vznemirljivejša in sem jih hotela kupiti, vsem ko do novejših – odkrito rečeno – še nisem imela odnosa. Toda kako naj prikrijem svoje občutke? Naposled sva se le sporazumejela za vsoto

dva tisoč dolarjev, ki naj bi jih plačala Maxu po odbitku vsote, ki mi jo je že dolgoval, in za to sem dobila ogromno slik. Brauner je pobrskal še po ateljeju in našel kolaže, ki so še zlasti dobro ilustrirali umetniški razvoj Maxa Ernsta. Te sem smela – velikodušno, kakor je bil – tudi vzeti s seboj. Nazadnje sem proslavil obisk pri steklenici vina, ki jo je bil Max prinesel s seboj iz svojega vinograda v Saint Martin-d'Ardechu. Ko se je potem še izkazalo, da je bil naslednjega dne njegov petdeseti rojstni dan, naju je Max povabil na ostrige v staro pristanišče. Zatem smo šli še s Fryjem v črnohorzijsko restavracijo, kjer smo čudovito jedli.

Medtem me je Ernst že docela prevzel, in ko je vprašal: »Kdaj, kje in zakaj vas bom spet videl?« sem rekla samo: »Jutri ob štirih v Café de la Paix, in prav dobro veste, zakaj!« Ker me je Brauner stalno spremljal in naju ni pustil niti za trenutke sama, sem morala med tem zmenkom Maxu skrivaj stisniti svoj ključ v roko in se narediti, ko da mu voščim lahko noč, da Brauner ni ničesar opazil.

Spočetka moja afera z Maxom pač ni bila kaj drugega kot pustolovščina: toda kmalu sem opazila, kako globoko sem bila navezana nanj. Deset dni kasneje sva se morala sestati, ker sem Laurenceu obljubila, da bom veliko noč preživela z njim in otrokoma v Mégevu. Max me je pospremil k vlakom, jokal pri slovesu in bil trdno odločen, priti kmalu za menoj. Tako sem bila kar precej prepričana, da to ne more biti konec našega odnosa.

Pred odhodom mi je podaril vse knjige, ki jih je bil sam opremil, celo knjigo, v kateri je bilo nedvomno posvetilo Leonori Carrington: »Za L.; resnično, lepo in golo.«

Toda kljub jasnim načrtom, ki so obsegali dvig ceste in izgradnjo pretočnih kanalov, preusmeritev toka obeh rečic, regulacijsko odvodnjavanje, je teren postajal čedalje trši in s tem čedalje lažje prehodni. Na njem so se neovirno širile soline, ki so se sodeč po krajinski sliki iz leta 1839, razprostirale na obeh straneh ceste vse do mesta. Z osušitvenimi deli med obema vojnima je Koper dokončno postal polotok, na bonificiranih površinah pa so pričeli pridelovati kulture. Po zadnji vojni sta se na opuščeni parcelah zopet zarasla pernica in trst. Podobno usodo sta doživljali tudi obe Bonifiki ob današnji železniški cesti med Bertoki in Ankaranom, le da so se na teh površinah do danes ohranila polja in sadovnjaki. Vendar naj bi tudi ta področja do leta 2000 prerasla industrializacija, ta slab zrak v novi preobleki, ta malarija bližajočega se konca.

Tudi danes Badaševica in levi rižanski razbremenilnik zasipavata Škocjanski zatok in tudi tokrat ju bodo (kolikokrat že) postavili, pa ne zato, da bi preprečili zamočvirjanje, temveč, da bi ga v izsuševalni sli preskočili in tako pridobljeno površino uporabili za gradnjo industrijskih objektov. Mesto se nič več ne zapira pred svetom, sprejema ga z odprtimi rokami, ne meneč se za nevarnost, da industrializacija prinaša morda s seboj tudi trojanski konja. Načrti predvidevajo urbanizacijo in suburbanizacijo do zadnjega klasa trsta. Zgodovinski boj mesta Koper z močvirjem naj bi po načrtih trajal do leta 2000, ko naj bi godba iz trstičja dokončno obnemela.

Mesto Koper je danes prvorazredni kulturni spomenik. Med Škocjanom in Bertoki se skriva v obrežju Škocjanskega zatoka prvorazredno trstičje. Toda tako kot je postavitev stolpnice skazila prostorsko harmonijo starožitnega mesta in uničila njegovo veduto, tako je izgradnja proge skozi to zadnje veliko močvirje na Koprskem (naslednje je šele na levem bregu Dragone) z vzdolžnim presekom uničila dober del trstičja in vnesla v to zadnje pribežališče močvirskih ptic zanje nesprejemljiv nemir. Povsem neverjetna se zdi ugotovitev, zapisana v urbanističnem načrtu, da se bo močvirje trstičja moralo umakniti bencinski črpalki. »In če katerega mesta,« kot pravi Stane Bernik, »dolgujejo svoj obstoj, blaginjo in slavo svetu, na katerem so zrasla, potem so to Koper, Izola in Piran. Brez izredno rodovitnega zaledja, ki je oskrbovalo mesta s poljedelskimi pridelki in dajalo podlago njihovi trgovini (vino, olja in povrtnine), brez bogatih solinskih plati, katerih pridelke so tvorili na Kranjsko in v druge bližnje dežele, brez bogate ulove rib, ki ga ponujajo morske globine ob zahodni Istri, bi bila usoda naših mest kaj drugačna.«

To eksistencialno navezanost na zaledje lahko moderno imenujemo ekologijo naših mest. In zakaj ne bi smeli iz te pravkar izpraznjenke ekologije črpati moči za vprašanje, ki ga je mesto, kot je Koper, ki se že 400 let bojuje z močvirjem, nesporno težko zastaviti in ki se glasi »kako ohraniti naravno dediščino, kako njeno odvrtnost in smrtno posteljo spremeniti v življenjsko radost in zibelko za otroke tritisočletja, ki že trka na nevidno koprsko obzidje.«

Bobovek pri Kranju: najmanj 18 tisoč let stare selitve poti

Po nekako manj kot sedmih letih, kolikor je trajal boj za zavarovanje opuščanih glinokopov Bobovek pri Kranju, je bil 25. februarja 1981 ta objekt razglašen za naravni spomenik. Brez najmanjšega navdušenja in brez občutka zmaganosti so delegati v kranjski skupščini naveličevali izglasovali ta veliki »da«. Izglasovali so prvo zavarovanje nekega močvirja v Sloveniji, želeti, ki jo prežema alpinoidni estetičen, saj povprečni Slovenec vidi največ naravne lepote v gorah, medtem ko vodam pripisuje le gospodarski pomen. In ker močvirja niso niti lepa niti koristna, velja splošno uveljavljeno mnenje, da jih je najbolje čimprej zasuti ali, kakor mi je nekoč dejal minister za okolje: sanirati.

Predzgodovina bobovskega močvirja sega v ledeno dobo, kjer sta v riskem in wümskem obdobju usodo tamkajšnjega jezera krojili predvsem rečici Kokra in Belca. Zlasti v zadnjem obdobju ledeno dobe je, kakor lahko sodimo po plastovitosti used-

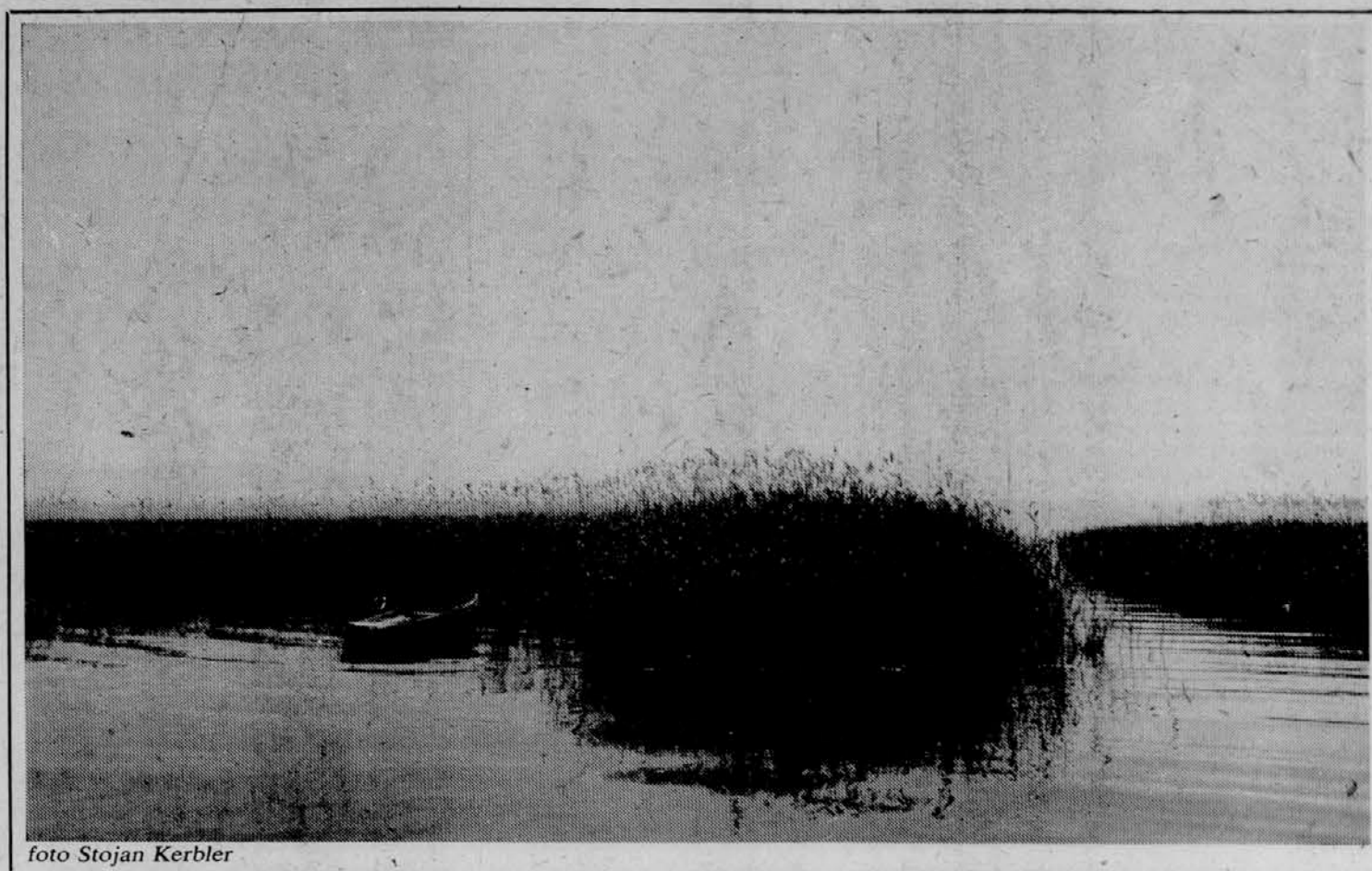

foto Stojan Kerbler

lin in nanosov, jezero obstajalo samo med večjim deževjem, sicer pa je bilo na tem prostoru močvirje. To pa je bržkone bil tudi čas, ko je vanj zabredel danes slovit bobovski mamut.

Današnje vodne površine so nastale, ko je površinska voda zalila opuščene glinokopne jame. Predvojna jama je ekološko povsem uravnotežena, na kar kaže zlasti gostota trsta in sloj poležanih trstnih stebel. Nič manjšega pomena ni povojna jama s poplavljenimi vrbari in poljem na severnem plitvem bregu. Posebno prehranjevalno vrednost daje bobovskemu močvirju ravno glinokopno poreklo, saj sta konfiguracija tal in obale zelo razgibana in raznotera, od položnih do strmih bregov s podvodnimi visotinami in plitvinami.

V Inventarju naravne dediščine Slovenije je Bobovek kategoriziran kot zoološki naravni spomenik. Naravni spomeniki so po definiciji zakona o varstvu narave objekti, skupine objektov ali manjše površine žive ali nežive narave, ki se odlikujejo s posebnimi znanstvenimi, kulturno ali estetskimi zanimivimi oblikami, vsebino ali dimenzijami, z lego, redkostjo, ali predstavljajo vzorčne primere splošno razširjenega naravnega pojavnega. Močvirski kompleks Bobovek je edinstven biotop v tem delu Slovenije in zato zelo pomembno počivališče ptic na njihovih selitvenih poteh. Tako kot za Ljubljansko barje velja tudi za Bobovek, da je križišče vzhodne in zahodne selitvene smeri. Bobovek pa je tudi najdišče paleontoloških najdb (mamuta in fosilnih rib).

Ne glede na vsa zakonska in drugače formulirana določila smemo živalstvo in rastlinstvo šteti tudi med kulturno izročilo naše civilizacije. Skrb zanje prehaja iz roda v rod in najbrž je ni človeške generacije, ki bi si upala zapraviti to nadvse odgovorno zaupanje z nekaj, zgodovinsko gledano, lahkomiselnimi potezami kratkoročnega učinka. V Bobovku se ptice ustavljajo na svojih selitvenih poteh že najmanj 18.000 let. S stališča varstva narave mogoče celo ni bolj veličastnega razloga za ohranitev te lokalitete, kot je ravno spoštovanje njene čistilne trajanja. Turistična ponudba, ki se zdaj obeta, bo sicer odvisna od gmutnih zmogljivosti tamkajšnje krajevnne skupnosti, ki bo z objektom gospodarila, je zelo široka: od bobovskega muzeja in ornitološke postaje, razgledne ploščadi s samopostrežnim teleskopom, do najbolj preproste opazovalne poti z opozorilnimi tablami, ki naj bi obiskovalca opozarjale na mikrolokalne posebnosti. Poleg naravoslovnega turizma, ki ga bo treba šele

razviti, so kranjski solarji že zdaj preživeli marsikatero šolsko uro v gumijastih škornjih, znanstveno raziskovalno delo, čeprav nekoliko enostransko, pa tudi že poteka vrsto let.

Ko dvigajoča se jutranja megla odgrinja priklanjajoče se vrbove veje, obtežene s počivajočimi lastovkami, se nad puhtečo vodo kot v bajki poslavljajo v teh dolgih sedmih letih grozeče pošasti: odločba republiškega inšpektorja za urbanizem, ki je zahteval povrnitev v prejšnje stanje, to je zasutje opuščanih glinokopov; ideja o kranjskem komunalnem smetišču, ki je propadla zaradi bližine protokolarnih objektov; zlovesči projekt H-510 z vodnogospodarsko zamisljivo o regulaciji bližnjih potokov in rekreativnem centru Bobovek. Toda ali se vse te pošasti s sprejetjem ureditvenega načrta in odloka o zavarovanju res in dokončno poslavljajo od našega močvirja? Da bi omogočila razvoj ribolovnega turizma, je kranjska ribiška družina pred leti vložila v bobovske vode belega amurja, da bi ta rastlinojeda riba kitajskega izvora, ki jo sicer uporabljajo za čiščenje plovnih poti, očistila močvirsko vodo samonikne rastlinstva. S tem protizakonitim dejanjem, zakon o varstvu narave namreč izrecno prepoveduje naseljevanje novih živalskih vrst na območjih, kjer prej te niso živele, je ribiška družina grobo prizadela občutljivo naravno ravnovesje. V nekaj letih je beli amur očistil vodno površino dristavca, rastline, na kateri se odvijajo življenja vsake prave mlake. Na njegovih listih se razvijajo mnoge žuželke in nižje živali, na njih poseda (ne iz dolgega) zelena žaba, po njih tekajo piščeta zelenonoge tukalice in končno je to rastlina, ki daje gladini močvirske vode draž zelene vzvalovljenosti. Z vodne površine so izginili tudi trstni otoki in posušile so se doslej zelene v vodi rastoče vrbe, medtem ko podvodno razdelanje lahko le slutimo. Nedvomno se je s tem nepremišljenim posegom močno zmanjšala prehrabena sposobnost bobovskih jezer, ki spomladi in jeseni gostijo počivajoče vodne ptice.

Lansko jesen je na meji strogo zavarovane območja zrasla pravilna hišica, last krajevnega turističnega društva, ki hoče drsalcem na zaledenelih jezerih postreči z vročim čajem. Objekt je skazil bobovsko veduto, ki kot karavanaška družina s poglavarstvom Storiščem v sredi odseva tudi v vodi. Da bi bila podobnost z legendarnim Koprsm še osupljivejša, je preko pravkar zavarovanega območja že načrtovana hitra železniška proga. Leto 2000 se bliža s hitrostjo nove železnice. Bo od Bobovka ostal le muzej?

Kay je bila zdaj v Marseillu kuhana in pečena z nami, in dasi sva se neprikrito prezirali, je vendarle poskušala biti prijazna, saj sem navezadnje jemala njo in vso njeno družino s seboj v Ameriko. Vem še, kako sva nekoč pri jedi sedeli skupaj in se Kay ni domislila ničesar zabavnejšega kot trditve, da se je ledja, na kateri so bile moje slike, potopila.

Max je imel veliko prijateljev iz internacionalističnih taborišč in se je srečaval z njimi. Zame so ostali večinoma samo sence, toda za Maxa so bili zelo resnični in spričo skupnih hudih spominov zelo navezani nanj. Kar naprej je imel na jeziku imena taborišč, kjer je srečal tega ali drugega, kar se je slišalo tako samoumevno, ko da bi govoril o St. Moritzu, Deauvillu, Kitzbühlu ali kakem drugem znanem letovišču.

Takrat so morali vsi Židje iz marseillskih hotelov; prihajali so ponje. Max mi je zabil, naj med morebitnim policijskim zaslišanjem nikar ne priznam, da sem Zidinja, marveč naj se trkam na svoje ameriško državljanstvo. In bila je sreča, da me je posvaril; zakaj nekega jutra, ko je Max ravno odšel in je posoda od zajtrka še stala na mizi, je prišel policist v civilu. Sprva sem bila strahotno prestrašena. Potem sem mu s poudarkom povedala, da sem Američanka in da v kratkem odidem v Ameriko. Ošnil je moje papirje in pri prici odkril spremembo v datumu mojega potnega dovoljenja. Zagotavljala sem mu, da so to naredili kvečjemu uradniki v Grenoblu. Potem je menil, da nisem registrirana v Marseillu. Polastil se me je paničen strah, ne samo zaradi sebe, marveč tudi zaradi Maxa in Laurencea. Prvi sploh ne bi smel prebivati v Marseillu, drugi pa ni imel potnega dovoljenja. Nevarno je bilo tudi to,

Dediščina brez dedičev?

Janez Gregori pravi, »da so kot biotopi nedvomno najbolj prizadeta razna močvirja, barja in podobna mokrišča, ki imajo svoje specifične prebivalce, nimajo pa zadosti učinkovitih zagovornikov, ki bi se jim posrečilo pooblaščenec osebe in oblasti prepričati, da so to dragoceni predeli, ki jih kaže ohraniti in varovati, ne pa za vsako ceno osušiti ali zatrti s smetmi. Njihova vrednost ni samo kot biotop številnih živalskih vrst, čeprav se prav v tem kaže velika hiperprodukcija kot argument za ohranitev tudi z ekonomske plati, ampak je velika tudi njihova estetska, krajinska, rekreacijska ali podobno imenovana vrednost.«

Naša država se je s podpisom konvencije o močvirjih, ki imajo mednarodni pomen, zlasti kot prebivališča močvirskih ptic, zavezala 1., da bo obravnavala temeljne ekološke funkcije močvirij kot regulatorja vodnega režima in kot habitata posebne flore in favne, zlasti močvirskih ptic; 2., da bo priznavala močvirjem vir ekonomske, kulturne, znanstvene in rekreacijske vrednosti, katerega izgube ne bi bilo mogoče nadomestiti; 3., da bo preprečevala vse večje ogrožanje in izginjanje močvirij v sedanosti in prihodnosti; 4., da bo upoštevala, da letijo ptice v času svojih sezonskih selitev čez meje, zaradi česar jih je šteti za mednarodno bogastvo, in 5., da je ohranitev močvirij in njihove favne in flore moč zagotoviti s skupno daljnosežno nacionalno politiko in uskladenim mednarodnim delovanjem.

Torej se moramo dogovoriti, kdo bo pri nas skrbel za nadaljnjo usodo močvirij. Bo na nacionalni ravni to republiški komite za varstvo okolja, zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Slovenije, skupnost za varstvo okolja v Sloveniji ali kdo četrti? Bodo to nemara regionalni zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine ali celo krajevna društva za varstvo in vzgojo ptic? Ko naša močvirja dediščina brez dedičev?

V tujni društva in zasebniki odkupujejo ničvredna močvirnatna zemljišča in jih spreminjajo v rezervate. Vodnogospodarske skupnosti pri nas razpolagajo s precejšnjimi sredstvi, s katerimi potem, če je potrebno, tudi izsiljujejo regulacije in melioracije. Zakaj se ne bi od vsakega reguliranega in melioriranega metra, tekočega ali kvadratnega, stekal dinar v sklad za ohranjanje močvirij? Izginjajoča močvirja na Koprskem in pravkar zavarovano močvirje v Bobovku pri Kranju nas zavezujejo, da o tem temeljito razmislimo in se brez odlašanja odločimo: za močvirja ali proti. njim.

Iztok Geister

da sem imela pri sebi nedovoljeno visoko vsoto denarja s črne borze, za katero pri preiskavi ne bi mogla položiti računa. Detektiv me je vprašal, cigava sta kovčec in baretko v moji sobi. Bleknila sem, da je to pustil moj mož, ki je zdaj v Cassisu. S tem pa je bil njegov sum le še podkrepjen, da moram biti Zidinja, saj so Žide zadrževali v Cassisu. Hotel je vedeti, če moje ime nemara ni Židovsko, na kar sem mu lahko odgovorila, da moj ded izhaja iz Sankt Gallena v Švici. Za ta kraj ni še nikoli slišal. Nezaupljivo je pogledal v vsak kot sobe, tudi pod posteljo, če mogoče ne skrivam kakega Žida. Nazadnje je zahteval, da grem z njim na policijo, kjer bodo preverili moje papirje. Zdaj se nisem hotela pred njim obdeli. Po drugi strani pa mi tudi ni bilo do tega, da bi odšel sam z mojimi papirji. Tako sem ga prosila, naj zunaj počaka s papirji. Med oblačenjem so me prešinjale vse mogoče misli, kaj se lahko zgodi, če me na policiji ne izpustijo, Max in Laurence pa me ne bosta mogla več doseči. Hotela sem jima pustiti sporočilo in skriti denar, toda v tolikšni naglici se nisem domislila, kako naj to storim. Ko sem prišla iz svoje sobe, detektiv ni bilo na hodniku. Našel sem ga v vhodni veži pri njegovem šefu. Šef se je opravičil, ko me je zagledal, in velel svojemu podrejenemu, naj me pusti na miru. Američane so namreč takrat v Franciji radi videli, saj smo Francozom ravno tiste dni poslali ladijski tovor živeža. Bila sem vlnudno naprošena, naj se v Marseillu lepo prijavim na policijo, kar sem tisti dan za tako nameravala storiti. Gospod se je celo potrudil in mi opisal pot do urada. Ko sem se kasneje zaradi tega pripetljala pritožila pri hotelski lastnici, je menila samo: »Ah, saj ni bilo tako hudo, madame. Danes so prihajali samo po Žide.«

poštni predal 29

Nadaljevanje z 18. strani

skeptičnih ostrin in skrajnosti». Snój oce-
njuje, »da je Twainu Eva simbol drzne in
zvedave fantazije in romantične iluzije,
Adam pa pust in smešen primerek prevr-
dne konvencionalnosti, lenobnega konfor-
mizma in okorele dogmatičnosti».

Iz te Snojeve sodbe izzvni očitek Twainu,
da je moški spol predstavljen manj simpa-
tično od ženskega. Twain je bil galanten
kavalir, čeprav tudi ženskemu spolu ni bil
prizanesljiv. Snój poleg tega očitno ne
pozna besedila, kajti sicer bi vedel, da sta
ga režiser in dramaturg oklestila najmanj
za četrtino. In v tisti manjkajoči četrtini je
Twain povedal tudi marsikaj kritičnega o
nežnem spolu. Franc Štrimpf, ki je pisal
oceno mariborske uprizoritve Dnevnika
Adama in Eve v Večeru, se je očitno bolj
studijško odgovorno pripravil na ocenje-
vanje, saj je izvirniku in njegovemu nastan-
janju posvetil pomemben odstavek.

Kako gleda Snój na ženski spol, pa smo
lahko spoznali vsi, ki smo prebrali njego-
vo polemiko (Mačji kašelj) z Jolko Miče-
vo, v kateri je bil Snój precej podoben
Twainovemu Adamu, sodoben primerek
»lenobnega konformizma, okorele dogma-
tičnosti in apriorne moške večredno-
sti...«

In ravno ta Snojeva srdita »moška«
polemika z Jolko nas potrjuje v prepričanju,
da Dnevnik Adama in Eve ni »humor z brad-
do«, kot je zapisal Jože Snój, temveč še
vedno aktualno besedilo, ki odmeva tudi v
danasnjem času. V Twainovem Dnevniku
je brez dvoma mnogo humorja, in to zlaht-
nega in prefinjenega, a če ga kritik ne vidi
in nima zanj posluha, je to seveda njegova
pomanjkljivost, in to odločilna po-
manjkljivost, ki mu jemlje pravico, da bi
lahko ocenjeval humor.

Dušan Mervla,
Maribor

Delo, 7. marca

Anketa: kako se ravnamo po dogovorjenem

Tovariš Rado Bordon je pod tem naslo-
vom nekoliko ožigosal Delo zaradi prepo-
goste rače tujk, v čemer ima seveda čisto
prav. Žči se mi le, da je malo zgrešil pravi
naslov, namreč prva tarča bi moral biti
vsakekor sem tvorec umotvora, namreč
tovariš Mitja Švab, namestnik itd.

Sicer pa, zakaj bi se čudili pravniku za tako
blagoveneč narodni jezik, če nam s po-
dobnim postreže tudi tovariš Taras Ker-
mauner v spremni besedi k Mencingerje-
vemu Abadonu (Založba Obzorja, Mari-
bor, 1980).

San roman, ki je s ponatisom bil verjetno
namenjen slovenskemu bralcu (Taras Ker-
mauner se drži SP 1962 – bravcu), je pisan
v res stodoletnem slovenskem jeziku: po-
leg nekaj latinskih in enega grškega citata
sem zasledil le še dve tujki, in sicer pesimi-
zem in perivoj. Dopusčam seveda, da sem
kakšno tudi spregledal.

Spretna beseda Tarasa Kermaunerja, ki
obsega od skupnih 346 strani kar 46 ali
torej kar 15 odstotkov obsega samega ro-
mana, pa je za slovenskega bralca, če nima
ravno doktorata iz literarno-zgodovinske
smerti, več kot neuporabna.

Za dokaz navajam nekaj primerov: ... na
političnem planu ... (str. 302), ... ki izo-
bražensko vizijo ruinira ... (str. 306), ...
a za ceno institucionalnega marginalizira-
nja, bohemiziranja in proletariziranja ...
(str. 307), Kadar je največ, je destrukcija
samega sebe in podoba te avtodestrukcije
... (prav tam), ... da bi se sintetizirala z
realiteto ... (str. 309), kar pomeni, da je
negativiteta sveta v ospredju ... (prav
tam), ... trezen človek fakičtite ... (str.
310), Fevdalni subjeki ... (str. 311, tu
napadam le subjekte), Mencinger je luci-
dno dojel ... (str. 312), ... ki nasprotuje
objektivitetni maksii akciij države in ob-
jektivitetnemu pluralizmu mini akciij sred-
njega razreda, ta akcija je pa lahko le
subjektiv (istič) na ... (str. 313), ... pono-
vil se po vojni, v perspektivskem mladem
Marxu ali Sarttru (prav tam), Literatura je
posredovanje tujih, paradigmatičnih ...
(str. 314), ... umerjeno imanentične,
umerjeno transcendentne ... (str. 316).
Dogma ve, kaj je pravi rod (natura, krite-
rij) ... (str. 317), Razkuževanje vodi v
librocid (prav tam), ... ker je tako rekoč
naturan ni historičen ... (str. 322), Zemlja
pogaja homöostazo ... (str. 324), ... saj
bi z raziskovanjem dražil deposeidirane ...
(str. 325), ... ga je morala skrivati v
preinterpretirati ... (prav tam), ... saj
niso ne delovna sila ne vitalni subjekti ...
(str. 326), Uspeh v realiteti jim ne pomeni
realizacijo svobode ... (str. 334) (tudi ni-
kalnega stavka se tu in na še mnogih dru-
gih mestih ne zaveda, ki ga pa Mencinger
ni zgrešil niti enkrat!), ... vsaka realizira-
na želja se spremeni v fakičtite ... (prav
tam), Shizofrenizacija človeka ... (str.
336), Svet želje vodi v avtizem ... (str.
341), Srednjeslojce ne gradi sebe ... pusti
se planirati po managementu in marketin-
gu ... (str. 341), Mencinger te moči sicer
ni zmogel! ... je pa mentalno in analitično
napovedal ... (str. 346).

S tem ko je neumni kupec plačal za to
knjigo 400 dinarjev, je po moji presoji
prispeval nehoti vsaj 150 dinarjev za to,
da si je Taras Kermauner s tako razpravo,
ki »... bo temu primerno bolj sociološko,
socioskofilozofsko, deloma sociološko-

politološko, deloma sociološkomoralne
narave (čudno, da ne nature) kot literarno
teoretske ...« (str. 302), postavljal spome-
nik. Podobnega mnenja je tudi Isaac Asi-
mov, ki nekje med drugim pravi, da »...
ocena literarnega dela ne sme biti vitrina
za kritika samega. Namen ocene ni, da
kaže na prekašajočo načitanost kritika...«

Niti na um pa seveda ni prišlo Tarasu
Kermaunerju, da bi navedel, kdaj je bila
knjiga prvič natiskana in v katerem času je
Mencinger živel (rojstvo-smrt), da o pre-
vodu latinskih in tistega grškega citata ne
bi posebej govoril. Tako so vsi ti ocvirki
izvirnega dela izgubljeni za večino bralcev.

Kako je neki uspelo literarnim zgodovi-
narjem (in podobnim strokovnjakom) v
borih 90 letih od izida Abadona (1893)
tako pokvečiti lastno meterinščino?

Mirko Kobav,
Kamnik

Delo, 13., 14. in 21. februarja ter 7. in 21.
marca

Nihče ne zna »napisa brati«

V polemiki o pisanju in branju kitajskih
imen si stojita nasproti dva na videz nepo-
mirljiva tabora, od katerih vsak brani svo-
je. Enim v prid govori avtoriteta slavistov,
ki skrbno bedijo nad domačnostjo sloven-
skega jezika, ki je že tako ogrožen od vseh
mogočih tujk in težko berljivih imen. Na
strani drugih je dejstvo, da zagovarjajo
način pisanja, ki se je v svetu in delno v
naši praksi že precej uveljavil. Vendar
soočanje argumentov še ni izčrpano, prav
vrednosti argumentov pa bo morala ustre-
tati končna odločitev.

Ni si težko predstavljati, da bodo simpatije
preprostega slovenskega bralca na tisti
strani, ki se bori za njega, ki se trudi, da
bodo zanj stvari napisane tako, da jih bo
znal prebrati brez truda. Vendar je tudi
nasprotnikom slovenjanja v interesu bra-
lec. Opozarjajo ga skupaj s sinologi, da bo
to, kar bo dobil v branje, tako prežvečeno
od slavistov, brez prave informativne vr-
dnosti, za katero se trudijo novinarji, ki
očitajo slavistom, da jim ni mar, če gre
avtentična informacija po zlu, da bo le
bralac zadovoljen, slavisti pa očitajo novi-
narjem, da jim ni mar »slovensko izročilo«
in da se ne zmanjajo za to, če sami ne znajo
brati, kar napišejo. Oboji se končno skli-
cujejo na bralca. Vprašanje je, kdo je zdaj
njegov resnični zaveznik, kdo pa mu dela
le medvedjo uslugo.

»Osnovni smisel vsake pisave je, da se
zapisano tudi prebere,« pravi prof. Topo-
rišč. Ravno iz tega načela pa izhajajo raz-
logi, ki nedvoumno opravičujejo uporabo
prepisa pinyin tudi v slovenskem besedilu.

Gotovo je vsak zapis vedno bil in bo na-
menjen branju. Človek, ki je prvi izumil
pisavo, jo je izumil ravno s tem namenom,
da jo bo nekdo prebral, da bo iz nje raz-
bral tisto, kar pisec sporoča. Glavna je
misel, sporočilo ideje. Prvi začetki pisave
so ideogrami, idejni zapisi, in to nazorni,
v slikah. Šele sčasoma se je v pisavi pojavila
glasovna prvina, tako da se je razvila v
logografsko in zlogovno ter končno zelo
kasno v glasovno-črkovno pisavo. To bi bil
poenostavljen prikaz razvoja pisave. Ob-
staja pa tudi razvoj branja pri človeku.
Skoraj bi lahko rekli, da poteka ravno
obratno. Otrok najprej začne črkovati.
Sčasoma začne sestavljati besede. Potem
se nauči brati stavke in razbirati ideje,
tisto, kar je hotel pisec z napisanim pove-
dati. Več ko človek bere, bolj je prisljen
brati na hitro, le z očmi, kar počez. Vedno
manj ga moti, če naleti na besede, ki jih ne
zna prebrati. Cenil bo njihovo informativ-
no vrednost, takšno, kakršna pač je, čim-
bolj stvarno uporabno, preverljivo, čeprav
morda brez fonetične vrednosti. Nekaj
glavnih informacij o izgovorjavi tujezčnih
imen, ki se pogosto ponavljajo, pa bo dobil
z radia in televizije. S tem se bo zadovoljil.
S tem bi se zadovoljili tudi slavisti, ko se ne
bi naenkrat začutili odgovorne za vpraša-
nja svoje stroke. In tu se nenadoma zapre-
jo v svoj ozki šolski svet. Ne gre jim v
glavo, kako lahko nekdo bere, ne da bi se
trudil za fonetično reprodukcijo zapisa.
Povsem zadovoljen je, da zapisano prebe-
re le z očmi in samo približno. Kar bomo
tako približno prebrali, ne bo dosti bolj
narobe, kakor predlog zapisovanja kitaj-
skih imen v slovensčini, kot ga je sestavil
profesor Toporišč. Da se x izgovarja
kot š, že vemo iz imena Deng Xiaoping, da
se j in q izgovarjata kot č, vem iz imena
Jiang, Qing, da se dong izgovarja dung, iz
imena Mao Zedong. Dosti večje natančno-
sti pa tudi preglednica slovenskih ustreznih
rov pinyin ne nudi, čeprav je z vsemi
svojimi č-ji, dž-ji in š-ji na videz sestavlje-
na z veliko skrbjo in slovenski pisavi že
kar odtujena. Odtujenost pisave, kot je pi-
nyńska, naše slaviste najbolj moti. Vendar
tu ni izhoda. Ali sprejmemo tudi zapis tak-
šen, kakršen je, in pridemo prek njega do
avtentične tuje informacije ali pa ta zapis
podmačimo. Ravno s tem pa postane ki-
tajska beseda resnično odtujena, neupo-
rabna. Pot nazaj je v večini primerov zap-
ta. Za varljivji fonetični približek smo se
odrekli avtentični informaciji. To pa je
prevelika cena za to, da bo lahko vsak
Slovenec tako rekoč brez vsakega truda
bral zapise kitajskih lastnih imen. Prof.
Toporišč sicer pravi, da je v Delu pokazal,
da je zmeraj mogoča tudi rešitev, ki enou-
mno vodi iz enega zapisa v drugega (in
obratno), in se pri tem sklicuje na prepise
iz cirilice. Vendar sta sinologa Saje in
Mrevlje v svojem prispevku pokazala rav-

no obratno. Navedel bi le še en primer za
ponazoritev, kakšne so posledice enega sa-
mega približja v ponašitvi pinyinsega za-
pisa. Najbolj razširjeni kitajsko-kitajski
slovar Xinhua zidian ima pri svojem obse-
gu okrog 10.000 pismenk, ki predstavljajo
osnovne enozložne besede le 415 različnih
zlogovnih gesel, pod katerimi je treba
iskati in najti določeno besedo. Če ne po-
znamo besede v točnem pinyinsem zapisu,
potem ni vredno slovarja niti odpirati.
Vprašanje je, ali bi bil adekvaten prepis
pinyin v slovensčino sploh mogoč. Tudi če
bi nam uspelo izdelati tak prepis, je vpra-
šanje, ali bi bil še zadovoljivo berljiv. Go-
tovo pa je, da ne bi bil niti praktičen niti
ekonomičen.

France Baraga,
Ljubljana

Delo, 18. marca

Stolpnice niso lego kocke za igračkanje

Z zanimanjem sem se lotila branja pri-
spevka v Delu z naslovom »Stolpnice niso
lego kocke za igračkanje«. Zanimanje pa
je ob branju preraslo v ogorčenje. Gradnja
stanovanskih blokov res ni igra z lego
kockami, je pa odlična igra z denarjem,
živci in po vsem napisanem sodeči tudi z
življenji bodočih stanovancev. Zgrozila
sem se nad navedenimi pomanjkljivostmi.
Tudi če bodo odpravljene – kje pa je
garancija, da ta »nepredvidena dela«
ne bodo zaračunana bodočim stanovalcem?
Pojavlja se tudi vprašanje, kje so sredstva,
namenjena za to gradnjo, če ni bilo porab-
ljenega toliko betona in toliko armaturnih
mrež v fasadnih elementih? Končna cena
stanovanj pa bo seveda precej višja od
izhodiščne.

Sam ena izmed »srečnic«, ki naj bi bili
bodoči stanovalci tih stanovanskih blo-
kov. Veselje ob prvem obvestilu, da so me
uvrstili med pričakovalce stanovanj, je
malce splahnelo od dejstvu, da sem se
lahko odločila le za velikost stanovanja,
vse ostalo (lega, z balkonom ali brez njega,
nadstropje) sem pač morala sprejeti »po
številki«, in tudi to, da moram svojo stano-
vanjsko enoto prodati samo interesentu, ki
mi ga bo posredoval »Staninvest«. Sedaj
imamo kupne pogodbe z izhodiščno ceno
in rokov vselitve 27. oktober 1981. No, in
po vsem tem je moje in verjetno tudi vseh
bodočih stanovancev ogorčenje brezmejno.
Ali si gradbena podjetja res lahko privo-
ščijo vse, kar jim pride na misel? Priznanje
pa gre Staninvestovemu nadzornemu inžen-
irju, ki je v-ztrajal pri svojih ugotovitvah.

Olga Singer,
Ljubljana

Delo, 13. in 21. marca

Deskanje, deskalni klub

Z zanimanjem sem prebral odločitev Je-
zikovnega razsodišča o ustreznih slovenski
besedi za angleško besedo windsurfing.
Res gre za mlad šport in strokovno izrazje
zanj se pri nas še razvija in še ni ustaljeno.
Ko se je ta šport prvič pojavil pri nas, smo
v časopisju zasledili izraz jadrilika, ki je
označeval osnovno potreščino, šport pa
so imenovali jadrnanje na deski. Kasneje se
je udomačil tudi izraz jadralna deska ali
deska za jadrnanje. Danes ga nekateri
osrednji slovenski časopisi redno uporab-
ljajo, medtem ko je na celotnem jugoslov-
anskem prizorišču še vedno zmeda okrog
pomenovanja. YU-ski magazin je v zadnji
izdaji uporabljal tujko, pa še to napačno:
besedo windsurf je označeval šport, pri-
merna pa bi bila le za desko z jadrom.

Kako pa je z besedo deskanje in njenimi
izpeljankami? Roko na srce, izraz jadrnanje
na deski je nekoliko neroden. Ne moremo
ga uporabljati privedniško (v smislu wind-
surfing klub), zaradi dolžine pa se tudi ni
udomačil v pogovoru med ljubitelji tega
športa, zato še vedno uporabljajo izpeljan-
ke iz windsurfinga oziroma kar skrajšano
surfing. Zaradi teh težav je po mojem
treba poiskati kratek izraz, ki ga bodo
uporabljali vsi, ne pa da bo le formalno
zapisan, govorilo pa se bo čisto drugače.
Izraz deskanje je korak v tem smislu, a zdi
se mi nekoliko tog in ne najbolj primeren.
Z njim pustimo opisujemo osnovno potreščino,
ne pa, kaj se pri tem športu dogaja.
Poglejmo si pomen angleške besede wind-
surfing. Izpeljana je iz besede surfing, ki
pomeni šport, ki se je razširil po svetu s
Havajev.

Domačini so z deskami drsli po velikih
valovih med divjim penjenjem vode: surf
označuje prav to divje penjenje lomečih se
valov proti obali (A. S. Hornby: Oxford
Advanced Learner's Dictionary of Cur-
rent English). V strokovnem jadralnem
besednjaku predstavlja surfing tudi dviga-
nje jadralne nekoliko iz vode in drsenje po
njej (zaradi hitrosti gibanja voda izrine
trup in jadralna napol glisira). V vodah
brez velikih valov sta za premikanje po-
trebna jadro in veter, besedi surf in pa
so pristavili še wind, ki pomeni veter. Dobe-
sedni prevod torej pomeni »veterno dres-
nje«. Angleško govorečim sestavljanje no-
vih besed očitno ne dela takih problemov
kot nam, in ker imajo veliko različic za isti
pomen, so se v imenih proizvajalcev opre-
me za ta šport pojavile besede: Windgli-
der, Windsurfer, Windrider, Surfrider,
Surfsailor, ki označujejo približno iste po-
mene: vetrni drsalec, vetrni jahalec, jaha-
lec pene, valov, jadralec pene valov.

Spriču vsega tega menim, da izraz deska-
nje ni primeren, ker ne označuje dogaja-
nja pri tem športu. Navsezadnje deskanje
lahko pomeni tudi proces, pri katerem zi-
dar z desko ravna sveže betonirano površi-
no. Tudi smučem so nekdam pravili dilce
in uporabljali izraz dilcanje, pa se vendar
izraza nista ohranila, pravilno pa to dvoje
pomeni ravno deskanje in deskanje.

Zatorej jezikoslovci in vetrni drsralci na
plan. Poiščimo izraz za novi šport, ki ga

bomo vsi uporabljali, tako v pisani kot
govorjeni besedi, saj je to v našo skupno
korist. Do takrat pa obdržimo jadrnanje na
deski, ki vsaj z besedo jadrnanje označuje
aktivnost pri tem športu.

Tom Erjavec,
Ljubljana

Delo, 14. in 28. februarja ter 21. marca

Končno le zdravilo za jezero

V tridesetih letih je bilo o sanaciji Blejske-
ga jezera že toliko napisanega, koristno
narejenega pa nič drugega kot prvi del
natege, ki jo je tako upravičeno pripo-
vedel tov. Ivo Pirkovič. Mnogo denarja, med
drugim tudi za dotok Radovne, je bilo
porabljeneo zaman. Hkrati so povsod po
Bledu in tudi ob jezeru na veliko gradili,
kar vse je slabo vplivalo na samo jezero.

Zdaj za glavnega krivca razglašamo edino
še naravne dotoke Blejskega jezera. Ti po
trditvah tov. Rismala vsebujejo toliko od-
plak, da jih je treba preusmeriti v kanale in
v odpadni kanal potoka (Rečice), kamor
se, žal, že steka kar sredi naselja kanaliza-
cija naselja Rečice.

Namesto da bi te dotoke, zlasti še največ-
jega med njimi Mišco, sanirali in jih zašči-
tili pred odplaki, bodo Mišco, ta bistri
potok, in hkrati tudi gojitveni potok, preu-
smerili med odpadne vode. V tridesetih
letih nihče nikoli ni kontroliral, kaj se ste-
ka in kje se stekajo odplake v jezerske
dotoke.

Ni bil dovolj ponesrečen projekt dotoka
Radovne, zdaj bodo speljali še en krak
tega cevovoda v del struge Mišce. Ta inv-
estacija je po mojem docela nepotrebna in
izredno draga.

Zakaj se nihče ne vpraša, tudi tov. Rismal
ne, od kod in za kaj pritekajo odplake v
pritoke. Vsi ti pritoki so še dandanes zelo
čisti, o tem se lahko vsakdo prepriča. Vode
so bistre in v njih še živijo potočne postrvi.

Če bi zgradili kanalizacijo ob naselju Re-
čice pa po Kuhovnico in vse tja do Gorij in
Poljsice, bi te vode tekle take, kot so pred
30 leti. Najhujiši onesnaževalec Blejskega
jezera je ravno slaba kanalizacija. Pa tudi
50 odstotkov objektov na Bledu ni priklju-
čenih nanjo ali nima možnosti za priklju-
ček.

V jezero se stekajo tudi vode iz približno
20 km cest. Leta 1979 so na južnem delu
jezera razširili cesto, tako da je po cesti ob
jezeru sedaj več prometa in seveda tudi
več odplak v jezero, saj so kanali prepro-
sto speljani v jezero. Tov. Rismal, mar po
vašem tudi to sodi k sanaciji jezera?

Obala Blejskega jezera je eno samo divje
kopališče in parkirišče, in to vse od vile
Zlatorog pa mimo ciljnega veslaškega stol-
pa. Obrežje in priobčje je do kraja izni-
čeno, dreve zaradi erozije v jezero odmi-
ra, vsi bližnji travniki pa so eno samo
parkirišče.

Zakaj niti za sam priobalni del jezera ni-
če ne skrbi?

Vse od nastanka kampa v Zaki pa do
danes se odplake tisočgalega platenega
naselja stekajo v jezero posredno ali nepo-
sredno, pa ne le iz kampa, tudi iz bližnje
restavracije. Vonjave so znane mimoido-
čim, inšpektorjem pa očitno ne. Kam se
stekajo odplake blejskega otoka in kam se
odlagajo smeti?

Po vsej dolžini Zupančičeve ceste priteka-
jo umazane vode in se mešajo z bistrimi
studenci pri veslaškem centru. Prav ti stu-
denci so trn v peti tistim, ki sanirajo jeze-
ro. Naj mimogrede pripomnim, da so te
vode še, ko je stalo tam, kjer je zdaj
čolnarna, kopališče, pili vsi kopalci, ki so
si hoteli pogasiti žejo. Vodovoda tam ni bilo
in pri blagajni je bil stekleni vrč, ki si ga je
lahko vsakdo sposodil.

Če bi v naselju po Kuhovnico, to je tik
nad jezerom, zgradili kanalizacijo, bi bili
vsi pritoki v Mali Zaki čisti kot nekdam.
Vendar tudi danes še ne ogrožajo jezera.

Treba je le iti peš po Bledu in si ogledati
vse vodne dotoke, pa bi tudi tov. Rismal
videl, kako se skrbi zanje, kaj vse se njene
odmetava in da tudi zemljišča, po katerih
tečejo, niso zaščitena.

Še pred 30 leti je bilo od izvira Mišce v
bližini vasi Poljsica pa vse do jezera le
nekaj hiš. Pa so prišli urbanisti in so, ne
mencé se, da je dolina, po kateri tečejo ti
dotoki, življenjskega pomena za jezero,
pričeli graditi industrijo LIP, pa mehani-
čne delavnice GG, pa Elmont in prav v
srednjem delu, najbogatejšem s stalnimi
vodami, pred nekaj leti tudi naselje. Gra-
denj pa še ni konec, prav tam, kjer teče
cden glavnih dotokov Mišce, bodo zgradili
mehanizirano skladišče lesa. Kanalizacijo
na Bledu bi morali začeti graditi takoj in
nanjo takoj priključiti vse večje onesnaže-
valce.

Tako kot so Blejskemu jezeru kratkovidno
odvezli dotoke na vzhodnem delu – pri-
tekali so z Rusovega travnika (zdaj je tam
drsališče) – tako so speljali bistri studence,
ki je tekel skozi zdraviliški park.

Poleg tega pa bo pokrajina Bleda hudo
prizadeta, saj živih površinskih voda ne bo
več. Z dotokom mnogo hladnejše Radov-
ne se bo spremenilo življenje v jezeru.
Jezero samo bo hladnejše za več stopinj,
saj Radovna niti v najbolj vročem poletju
ne doseže 13 stopinj. Na vse te dotoke pa
so vezane tudi drstivne poti postrvi, zla-
sti tudi jezerskih. Škoda bo neprecenljiva.

Denar, ki ga namerava vložiti vodna sku-
pnost v še en dotok Radovne, naj se namen-
ja za sanacijo sedanjih dotokov. Kajti po-
slanstvo vodne skupnosti je varovanje vo-
da in ne njih uničevanje.

Tov. Rismal, počemu biseru sredi Bleda

odvezti tiste vode, ki so ga napajale od
nekdam? Studij ni mogoče delati v pisarnah
in z bežnim ogledom, da se nato sprejme
odločitev: vode jezeru niso več potrebne,
saj imamo Radovno. Toda, tov. Rismal,
kaj če Radovne ne bi bilo?

Tov. Pirkovič je vedno bil proti odvzemu
teh dotokov v jezero in njegove teze sode
sedaj še vedno izkazuje kot pravilne. Če pa
ima vodna skupnost preveč denarja, ga
lahko uporabi za sanacijo vseh vodnih do-
tokov, zlasti pa ključnih Mišce in dotokov
v Zaki.

Da pa bi se pričela sistematska dela gra-
nje kanalizacije na Bledu, o tem pa ni
slišati ničesar.

Jože Stare,
Bled

Delo, 21. marca

Kam dati strugarje: med obdelovalce, oblikovalce ali pa preoblikovalce kovin?

Bliža se čas, ko bo prvi rod učencev stopil
v usmerjeno izobraževanje, na katerega se
pripravljajo že vrsto let. Načrtovalci se
bodo praktično srečali z vsemi teoretično
jasnimi in nejasnimi vprašanji, učenci pa
bodo tisti, ki bodo to občutili. Idejnopoli-
tična izhodišča za uvedbo usmerjenega
izobraževanja, ki so bila začrtana v sklepih
X. kongresa ZKJ in pozneje v resoluciji
VII. kongresa ZK Slovenije, so nam dala
apnanje, da se bo v tej smeri marsikaj spre-
menilo na bolje. Ena izmed osnovnih za-
hitev teh dokumentov je, da se izobraže-
vanje in delo čimbolj povezujeja in prepleta-
ta, da se celotno vzgojno-izobraževalno
delo v osnovi usmeri k izobraževanju in
vzgoji »za delo in z delom«. Iz tega izhaja,
da morata biti politehnična in delovna
usmerjenost vzgojno-izobraževalnih vse-
bin navzoči v celotnem vzgojno-izobraže-
valnem sistemu, od predšolske vzgoje do
visokošolskega izobraževanja. V usmerje-
nem izobraževanju naj bi imelo prevladu-
jočo vlogo pri uresničevanju teh zahtev
proizvodno-tehnično vzgojno-izobraževal-
no področje, kot nova reformna kvaliteta.
Seveda to področje ni edini nosilec te za-
hteve (naloge), saj je politehnična in de-
lovna usmeritev načelo, ki se tudi mora
uveljavljati pri vseh predmetih in pri celot-
nem vzgojno-izobraževalnem delu.

Zapleten in težak gospodarski položaj
nam vedno bolj kaže, kako potrebna je
splošna tehnična kultura vseh državljanov
in da je le dobra tehnična baza in samosto-
jevn raziskovalni in inovatorski program re-
šitev iz tega položaja. Mnogo razprav je že
bilo o razmerju med splošnim in special-
nim znanjem. Omejil bi se le na razporedi-
tev splošnega in specialnega znanja v okvi-
ru proizvodno-tehničnega področja. V so-
sednjih republikah so v tem pogledu šli v
eno skrajnost; to je v povsem splošna te-
hnična znanja: mi pa uhajamo v drugo: v
ozko specialno usposabljanje za določen
poklic (na kar kaže cela vrsta poklicev). V
svetovnem razvoju pa se že kaže odmi-
ranje in velike slabosti specialnega (ozkega)
usposabljanja ter poudarek trajnejšim, a
seveda ne enciklopedičnim znanjem. Kr-
čenje splošne tehnične izobrazbe v korist
ozke specializacije in delovne usposoblje-
nosti zmanjšuje učinkovitost in uporab-
nost posameznika, povečuje vztrajnost že
uveljavljenih in priučenih načinov dela ter
zavira celoten tehnični razvoj. Sodobni
človek potrebuje več ustvarjalno-inovaci-
jskih znanj, da bo lahko na tem področju
tudi ustvarjal. Zavedati se moramo, da
ne izobražujemo samo za sedanjost, ampak
tudi za prihodnost, za katero pa je predvsem
pomembna intelektualizacija dela. Priče
samo nenehni spremembam v
gospodarstvu, znanosti, tehniki in tehnolo-
giji, v kateri pa ostaja in se naprej razvija
samo tisti, ki je na ta razvoj pripravljen!

Mnogo je že bilo raziskav in objavljenih
elaboratov na temo, kako načrtovati kadre
in oblikovati izobraževalne programe za
sedanje in prihodnje potrebe združenega
dela, a načrtovalci usmerjenega izobraže-
vanja grede preveč samozavestno mimo
tega problema. Lepo je bilo pripravljeno
in izvedeno republiško posvetovanje na
Otočcu na temo: Politehnična vzgoja in
izobraževanje za ustvarjalno delo in sa-
moupravljanje. Mnogo referatov, korefe-
ratov in diskusijskih prispevkov je bilo,
tudi mnogo zaključkov je bilo zapisanih. A
komu in zakaj? Ali je bilo posvetovanje
samo sebi namen?

</

poštni predal 29

su). Bolj bi morali bedeti nad družbenimi škodljivci, kot so neodgovorne in agresivne osebe, alkoholiki itn. Tudi tu naj velja jo načela splošne in za vsakogar obvezne družbene samozastite. Razmislimo torej, kaj smo tu še dolžni storiti. Vsi: starši, vzgojitelji, sociologi, čuvarji reda in zakonitosti, pravniki, družbeni delavci.

dr. Marjan Prodan,
(predsednik sekcije za pediatrično sekcijo SZ)

Delo, 19. marca

Cenik proti varčnosti

Ob članku tov. Tonje Slokar Cenik proti varčnosti, ki je bil objavljen v Delu 19. 3. 1981, dajemo naslednje pojasnilo.

V tarifnem sistemu za prodajo električne energije, ki ga je sprejela skupščina samoupravne interesne skupnosti elektro gospodarstva SR Slovenije in velja od 1. 2. 1978, so bila postavljena taka načela in kriteriji za ugotavljanje tarifnih postavk in uporabo obračunskih elementov, da je stimilirano racionalno izkoriščanje proizvodnih, prenosnih in distribucijskih naprav, hkrati pa spodbujana racionalna raba električne energije.

Obračunski elementi, po katerih uporabniki plačujejo električno energijo, so: obračunska moč, delovna energija in pri industrijskih uporabnikih še čezmerno prevzeta jalova energija. Z razmerji med cenami za obračunsko moč in energijo je treba hkrati dosegati dva cilja: cili racionalnejše izkoriščanje elektroenergetskega sistema in cili racionalnejšo porabo električne energije.

Treba je povedati, da morajo biti vse naprave za proizvodnjo, prenos in distribucijo električne energije – elektrarne, daljnovodi, transformatorske postaje in nizkonapetostno omrežje – grajene za največje obremenitve oziroma moči. Le-te so seštevke (z upoštevanjem prekrivanja) priključnih moči posameznih uporabnikov električne energije. Naprave morajo biti – seveda ne glede na porabo električne energije – stalno pripravljene za obratovanje, zaradi tega pa tudi so stalni stroški, ki niso odvisni od količin proizvedene oziroma porabljene električne energije.

V Sloveniji so gospodinjstvi uporabniki, ki potrošijo le okoli 50 kWh ali pa še manj, in taki, ki porabijo nad 500 kWh na mesec. Moramo pa poudariti, da za tistega uporabnika, ki potroši na mesec desetkrat manj energije, elektroenergetske naprave niso v istem razmerju – (desetkrat) šibkejši dimenzionirane.

Iz tega izhaja, da uporabniki z manjšo porabo električne energije slabše izkoriščajo elektroenergetske naprave. S tem pa ne želimo reči, naj tak gospodinjstvi uporabnik porabi več električne energije, pač pa želimo poudariti, da stroški niso sorazmerni s porabljeno električno energijo. Tudi tisti uporabnik, ki je priključen na elektroenergetsko omrežje, pa električne energije sploh ne uporablja, povzroča stalne stroške. Elektroenergetske naprave so namreč zanj pripravljene za obratovanje oziroma morajo delovati, saj ko uporabnik pritisne na stikalo, mora posvetiti luč.

Električna moč, ki je uporabniku na voljo, je določena z vrsto priključka in jakostjo varovalnih patron glavnih varovalk. Tako, na primer, lahko uporabnik, ki ima enofazni priključek z glavno varovalko jakosti 25 A, stalno odvzema iz električnega omrežja moč okoli 6 kW, pri 35 A glavni varovalki moč 8 kW, pri trifaznem priključku in enaki jakosti glavnih varovalk pa trikrat večjo moč.

Vzemimo za primer dva uporabnika, ki potrošita na mesec enako količino električne energije, imata pa različni jakosti glavnih varovalk ali različna priključka. Uporabnikoma je omogočeno, da odvzema različno moč, s tem pa povzročata različne stalne stroške. Tisti, ki ob manjši moči odvzema enako količino električne energije, bolje izkorišča elektroenergetske naprave in je zato prav, da ob enaki porabi plača manjši znesek za električno energijo kot uporabnik z večjo močjo.

Uporabnik, ki hoče v določenem trenutku priklopiti več električnih naprav hkrati, recimo štedilnik, bojler, pralni stroj, pomivalni stroj, mora zato imeti večjo jakost glavne varovalke. Tisti pa, ki bi to naprave vključeval zaporedoma in ne hkrati, bo imel enakomernejšo porabo električne energije in mu bo zadoščala manjša jakost glavne varovalke. Uporabnik ima torej možnost, da si ob enakomernejšem odjemu zmanjša jakost glavne varovalke in s tem tudi plačilo za obračunsko moč.

V Sloveniji je na elektroenergetsko omrežje priključenih več kot 600.000 gospodinjstev. V letu 1980 jim je bilo na mesec povprečno obračunanih po 239 kWh električne energije in po 7,5 kWh obračunske moči.

Ob upoštevanju tarifnih postavk za obračunsko moč in energijo ter odjema v času večje in manjše tarife, je bil v povprečni ceni električne energije delež moči 20 odstotkov, delež energije pa 80 odstotkov.

Iz tega izhaja, da je ob porabi 20, oziroma 100 kWh na mesec o deležu obračunske

imenu delovnega ljudstva. Kdo naj torej vlada, kdo naj odloča, če ne večina? Pa menda ne vem kako izbrana (elitna?) manjšina?

Glejte, vsakič v zgodovini je nastala nevarnost za družbo in za njene odnose, kadar so nekateri hoteli vladati v imenu ljudstva. Od Cezarja do Hitlerja in Stalina najdemo takšne primere in nekaj podobnega želijo tudi različne Rdeče brigade in podobne skupine. Elita pametnih, sposobnih, naprednih, razgledanih (in še bi lahko naštevili podobne nazive) naj odloča za vse druge – seveda z nasprotnimi predznaki. To že samo na sebi ni sprejemljivo. Osrednji problem pa je v tem, kdo naj ločuje pametne od neumnih, nazadnjaške od naprednih itd? In kako? Kdo naj torej odloči, ali sem malomeščan ali naprednjak? Najbrž tisti, ki ima oblast! Tovariš Žižek je ugotovil, da smo večina malomeščani. On je seveda na drugi strani, torej napredni. Kdo mu je dal pravico razsojanja? Pa ne menda tista večina, ki jo tako omalovažuje? Potem si jo je najbrž kar sam vzel?!

Prav to pa je tisto, kar je nevarno. Nekdo si vzame pravico razsojanja o večini in jo zmerjati. In to še v javnih občilih! Kaj pa, če si bo ta nekdo jutri vzel še druge pravice? V imenu »družboslovne publicistike«, kot »marksistični kritik« ali kot bodoči tribun! Mislim, da je naše ljudstvo v svoji zgodovini zadnjih pet desetletij dokazalo, da je samo sposobno voditi svojo usodo, brez dušebrižnikov in da nikakršna skrb nad ravnanjem večine ni utemeljena. Čeprav tovarišu Žižku to ni všeč, pa smo večina tisti, ki hočemo »pridno delati in imeti svoj mir«. Pridno delati za dobro celotne naše družbene skupnosti in si prizadevati za mir na vsem svetu. Pa nas menda vendar ne bo treba biti tega sram.

Ne vem, če se nisem preveč zapodil v ta manj pomemben problem, če ne reagiram preveč čustveno in se navezujem le ne borim z mlino na veter. Tendence, ki sem jih omenjal, pa se mi zdijo toliko nevarne, da je treba o njih govoriti. Prav »molčeta večina« s svojim brezbrzišnim odnosom je omogočila Hitlerju na oblast, prav ta tudi dopušča vse družbene izpade v zahodnih državah. Mi pa smo samoupravljavci in ne čreda, ki išče vodnika. Zato se moramo proti vsem poskusom polasčanja naših pravic boriti, boriti že takrat, ko so še v samem zametku.

Za konec še nekaj. Tovarišica Demšarjeva v svojem odmevu govori o »marksistični kritiki«. Pa moram zdaj njo in tovariša Žižka vprašati, kaj jima ta pojem predstavlja? Ocena, ki je predmet našega razpravljanja, nikakor ne zasluži niti naziva kritika, saj problema ne prouči in ne ugotovi njegovih dobrih in slabih lastnosti. Temelji bolj na podtikalnih in bolj ali manj spretne kombiniranih paberkih iz »družboslovne publicistike«. Uporaba kupa znanih in neznanih tujk pa še ne zagotovi »marksističnosti« neke misli.

Zdravko Kaltnekar,
Kranj

Papir za to pismo je bil vložen v pisalni stroj že pred več kot dvajsetimi dnevi. Toda tedaj so iz mene bruhale take besede, ki bi bile za Slavuja Žižka brzgone žaljive, zato sem se ravnal po načelu, da je treba tisto, kar ti pride v gnju na misel, najprej temeljito prespiti in kasneje malce obrusiti.

Potem sem čakal, da se bodo na globokomno »kritiko« Slavuja Žižka oglašili številni Slovenci, kajti že nekaj sobot v zadnjih devetih mesecih se je pred televizjskimi zasloni zbiral po osemsto do devetsto tisoč Slovencev, ki so se vseprek navduševali nad oddajo Srečanja (in so avtorju med drugim izglasovali celo Zlati ekran 7 D). No, sem mislil sam pri sebi, vsaj kakih deset pa se jih bo le upalo postaviti v bran za Mita Trevalta in njegovo delovno skupino. O, kako sem se zmotil, kako sem precejeval pogum in voljo Slovencev, da bi sploh poprijeli za pero. Znova se je pokazalo, da lahko pri nas kdorkoli klati (ali piše) še take neumnosti, slovenski poslušalec, bralec ali gledalec se ne bo potrudil javno povedati svojega stališča.

Pričakal sem samo eno pismo (in stališče) dr. Zdravka Kaltnekarja iz Kranja, če ne štejem pisma Marijete Demšar, ki je Slavuju Žižku kar lepo kadila. Ko pa sem v rubriki poštni predal 29 v zadnji sobotni prilogi Dela (21. marca) opazil pismo Franceta Frantina iz Celja in iz njega razbral, da ni razumel (kako, zaboga, da ne, ko je bilo pa tako razumljivo napisano!) smisla Kaltnekarjevega pisma, sem sklenil vendarle napisati nekaj predlogov za oddaje, ki bi lahko nadomestile Trefaltova Srečanja. Takole mislim:

Slovenska televizija ima – zlasti v najbolj gledanem času med dvajseto in dvaindvajseto uro – vse premalo vzgojnih, podučnih in k razmišljanju spodbujajočih oddaj o našem zaskrbljivem gospodarskem položaju, o samoupravljanju, o družbenopolitičnih odnosih, o socialnih problemih, o usmerjenem šolstvu in drugih podobno privlačnih temah. Vse preveč pa je zabavnih oddaj, predvsem izvirnih, ki jih gledalci odklanjajo in prav zaradi tega na moč negodujejo.

Da bi torej zadostili željam velike večine televizjskih gledalcev po čimbolj resnih, težkih in razmišljanja terjaajočih temah, naj bi tisto soboto zvečer, ki je bila sprva namenjena Srečanjem, odstopili Slavuju Žižku za njegova tehtna predavanja. Menim namreč, da je imel za svojo prosluto kritiko, objavljeno v Delu 3. marca, dokaj omerjen prostor in se mu ljudem ni posrečilo vsega do kraja povedati, zato naj bi jim to obširnejše in izčrpnije obrazložil preko televizjskih zaslonov. Za prvih nekaj sobot si dovoljujem predlagati nekaj tem:

1. kvaeren vpliv delavskih godb na širok krog televizjskih gledalcev s posebnim poudarkom na Radetzky marš;
2. Trefaltova Srečanja v luči Marxovega Kapitala;
3. škodljivost pohvalnega govorjenja o pridnih in delavnih ljudeh in nujnost hvajljenja lenih in razbičajev;

4. demaskiranje desnega populizma in načina, kako je le-ta vdrl na slovensko televizijo;

5. rock in punk – avantgardna glasba delavskega razreda;

6. desetletni (uspešni) boj malomeščanov za osvojitve oblasti na slovenski TV;

7. kakšna naj bo kvaliteta televizijske oddaja, ki ne bo »za nas, navadne ljudi, v kateri lahko prepoznajo sebe, svoje težave, svoje šale«.

Slavoj Žižek bo gotovo izluščil še več podobnih tehtnih tem. Po vsaki »Žižkovi soboti« pa bi o njegovem predavanju lahko v ponedeljkovem Delu napisala pohvalno kritiko Marijete Demšar. Mislim, da bi bilo s tem ustrezno tako gledalcem televizije kakor bralecem Dela, končno pa tudi urednikom televizijske rubrike osrednjega slovenskega dnevnika, ki so jim take kritike očitno zelo pri srcu.

P.S.: Da ne bi prišlo še enkrat do pomote: tovariš France Frantin, jaz nisem – kakor tudi ni bil dr. Zdravko Kaltnekar – proti »starim«, proti dobri in prijatelji zabavi, ne sem proti posiljevanju s punkom in rockom, predvsem pa sem proti takim (preracunljivo uničujočim) kritikam, kakršne piše Slavoj Žižek!

Vlado Cufnik,
Maribor

Delo, 4. in 21. marca

S teleprinterja

S poglavitno trditvijo Antona Seherja (21. marec, pp 29) se docela strinjam. Zadeva, ki ga je spodbudila k pisanju, jasno kaže, da je za prevajalce Tanjuga poznavanje slovenske tehnične terminologije prav tako pomembno kot za novinarje gospodarske rubrike, poznavanje srbohrvaške pa še bolj. Je že tako, da so terminološke napake – poleg jezikovnega – običajno tudi vsebinskega značaja.

Dejstvo je tudi, da srbohrvatizmi, kakršen je srž, v Delu nimajo kaj iskati.

O zadnjem odstavku Seherjevega prispevka pa bi se dalo razpravljati. Izrazov štart in štartati po moje nima smisla preganjati. Zdi se mi namreč, da gre tu za podobno razvojno tendenco kot pri udomačenih sposojenkah iz grščine in latinščine, ki smo jih Slovenci dobili preko nemščine in pri katerih se s pred p in t scasoma zelo rad spremenil v š (npr. študent, špijon, špirit, štipendija). Ker je raba storila svoje in ker ne gre za spremembo, ki bi nam rušila jezikovni sistem, lahko izraž štart mirno dopustimo – saj se je tudi sport že zdavnaj spremenil v šport. Popolnoma napačna pa je trditev iz zadnjega stavka, češ »da so nepotrebni germanizmi tudi besede ‚institut‘, ‚inspektor‘, ‚instalacija‘ itd.«

In še nekaj. Ker izvira kalorija še iz časov, ko so toplotne pojave razlagali s »toplotno snovjo« – ko torej še ni bilo znano, da gre samo za posebno obliko energije – ne bi bilo slabo, če bi jo v javnem prometu zamenjali s koherentno mersko enoto joule (J). To pomeni, da bomo kcal/kg zamenjali z MJ/kg (megadžulom na kilogram) in rekli, da ima npr. črni premog kurilno vrednost 25 MJ/kg, ne pa 6000 kcal/kg. S tem bomo ustregli tudi novemu zakonu o merskih enotah in merilih, ki je bil objavljen v Uradnem listu SFRJ št. 13/76.

Tomaž Švangelj,
Ljubljana

Delo, 21. marca

Po zvezah in poznanstvih do tovarn

V sobotni prilogi Dela dne 21. marca 1981 je bil na 20. strani objavljen pogovor s predstavniki manj razvitih občin pod naslovom: Po zvezah in poznanstvih do novih tovarn.

V tem intervjuju je prišlo do grobe napake v odgovoru na vprašanje: Slišati je očitke, da iz manj razvitih območij prihaja pre malo pobud, zamisli, načrtov. Je prav pomankanje strokovnjakov vzrok za to?

Pri tem odgovoru sem posebej opozoril, da imen delovnih organizacij ne omenjate.

Popolni nesmisel pa je v stavkih:

V načrtu imamo na primer gradnjo objekta, vrednega 100 milijonov dinarjev, pri čemer smo sami v sodelovanju z banko že zagotovili 80 milijonov. Vendar pa Mariborska livarna, ki naj bi vlagala, ni pripravljena prispevati preostalih 20 milijonov.

Ta dva stavka bi se morala glasniti:

V načrtu imamo, na primer, gradnjo objekta, vrednega 100 milijonov dinarjev, pri čemer je Mariborska livarna v sodelovanju z banko že zagotovila 80 milijonov.

Vendar pa delovna organizacija, ki naj bi investirala, ne more zagotoviti preostalih 20 milijonov od sovlagatelja.

Božo Tuš,
predsednik skupščine občine Lenart

Pripis uredništva: Na pogovor za »Delovo« okroglo mizo v Lenartu sta magnetofonski trak in magnetofon takole zabeležila sporni del izjave predsednika skupščine občine Boža Tuša: »Velike gospodarske organizacije niso pripravljene nič vložiti. Zdaj imamo dva primera, ko ne moremo dobiti ob 10 milijardni investiciji, ko 8 starih milijard zagotovimo na manj razvitem območju skupaj z banko, pa ne moremo dobiti iz drugega območja 2 milijard, pa gre za veliko delovno organizacijo skupaj s tamkajšnjo banko. Gre za projekt plinskih armatur skupaj z Mariborsko livarno.«

Iz dnevnika Jake Sulca

To nam bo kmalu lepo!

Ekonomske študije o tem, da se delati ne spleča ali da se da še kar dobro živeti brez dela, se nimamo. Bržkone je nimamo zato, ker avtorji, kot bistri ljudje, vedo, da politično ne bi bila sprejemljiva. Vsak otrok namreč ve, da je politično dopadljivo ravno nasprotno, se pravi povečevanje storilnosti, proizvodnje, izvoza (če se le da na področje trdnih valut); potem je politično dopadljivo razvijati samostojno znanstveno misel, ki naj popestri izvirnost naše ponudbe, aktualna je skrb za večjo kakovost naših izdelkov, da bi šli laže v denar in bi bilo manj reklamacij in preklicanih naročil – skratka vse tisto, kar je že tako znano, da je pravzaprav že prav duhumorno ponavljati.

Kljub temu da takšne ekonomske študije o dveh levih rokah torej še ni, pa se v vsakdanji življenjski prozi potihoma vsi ravnamo po njej. Pravim, potihoma, po nekem nagonskem notranjem navdihu, ki ga ima vsak uspešen samoupravljavec in občan v sebi, usklajuje svoje drobne interese s skupnimi interesi, a to tako, da vselej odreže zase boljši konec. Pri tem seveda vsi prisegajo na dobro gospodarjenje. Nikomur ne pride na misel, da bi se uprl spodbudnim pozivom s političnega vrha, kako je treba še bolj in še bolj vestno delati. Kje neki! Če bomo kdaj vendarle dobili znanstveno utemeljeno študijo, da ni treba delati, bodo dokazi zanesljivo temeljili na postavki, da bomo tako mnogo več naredili.

Tako se človeku včasih zdi, kot bi nevidna in neslišna armada glodalcev potuhnjeno glodala vsa prej našta lepa načela, da so od znotraj že vsa izvotlena in je pravi čudež, da sploh še stojte pokonci.

Nedavno sem srečal znanca, ki je dolga leta izgoreval v veliki ustanovi, delal za tri in si prizadeval, da bi tudi drugi delali vsaj zase, se pravi, malo več, kot so delali. Vztrajno je dokazoval, da ni bilo lahko v njihovi ustanovi tisoč ljudi

menda isti ljudje, ki so vse to naredili, še enkrat naredili.

»Ampak, kdo mi lahko jamči, da bodo tokrat naredili boljše,« je vprašal srečno-nesrečni lastnik stanovanja, »ali da ne bodo pri odpravljanju teh zanikrnosti naredili sto drugih?«

»Tega vam pa res ne more nihče jamčiti,« je rekel izvedenec poznavalsko.

»Lahko samo upamo, da jih bo manj.«

»In če jih ne bo manj?«

»Bomo spet napravili zapisnik.«

Na novo pečeni lastnik je postajal nestrpen: »Ali vi sploh veste, kako hudičevo težavno je zbrati toliko milijonov, kot smo vam jih dali za to skrpucalo!«

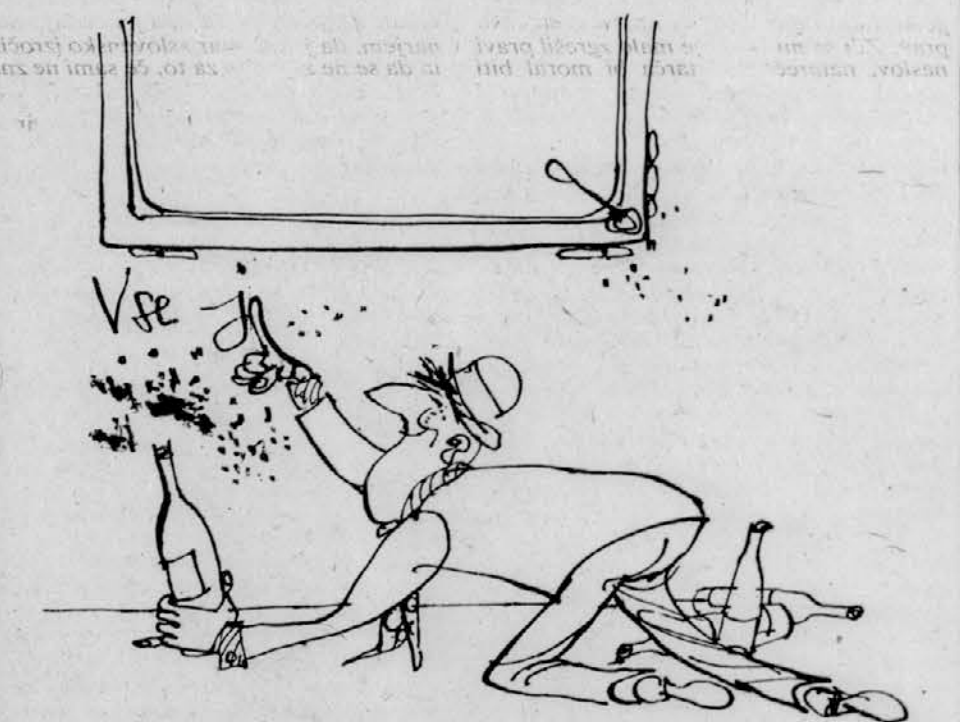
»Ali vi sploh veste, kako težavno je dandanes dobiti človeka, ki se mu še ljubi delati vestno in natančno,« je naveličano rekel izvedenec.

»Ali vi sploh veste,« je rekel delovodja obrtnega podjetja, »kje svoje ljudi najbolj zanesljivo najdemo? V bifeju!«

»Kaj pa naj napravim,« je skomignil inženir, »ko so že tako vsi proti meni, češ da iščem dlako v jajcu. Pred dnevi mi je nevalificiran delavec vrgel strgačo pred noge: pa ti napravi boljše, je rekel.«

»Saj vas popolnoma razumem,« je rekel vodilni poslovodni organ, »samo s tem se je treba sprijazniti, če nečete dobiti infarkta ali počasi postati politični problem. Danes je tako, da se je boljše kregati s strankami kot pa s člani kolektiva. Stranka pride, si da duška in gre. Domači višji pa ostanejo. In ničesar ne pozabijo. Kot boksar v ringu počasi izgubljate po tokhah.«

Ugleden družbeni delavec je rekel, da je to proces, ki se ga ne da prehiteti: »Iniciativa mora priti od spodaj. Ko

manj, če bi vsakdo dal od sebe toliko, kot lahko da. Z leti si je počasi nabral dovolj delovne dobe in tihih sovražnikov, ki so komaj čakali, kdaj ga bo pobralo ali zvilo, načelo, odpihnilo ali kako drugače povozilo. Kdor čaka, dočaka. S ploskanjem so ga pospremili v zasluženi pokoj in zapahnilo vrata za njim, da ni mogel skoznje spraviti niti noveletnih čestitk nekdanjim sodelavcem. Potem so si oddahnili. Njegovo delo, ki ga je z veseljem opravljal sam, so si po samoupravnem sporazumu razdelili trije. Namesto ene so zdaj tri pisarne, namesto ene tri tajnice; in ker so tako lepo poskrbeli zase, so tudi drugim nekoliko zmanjšali delovne obveznosti. V hiši ni nikogar več, ki bi si upal reči, kaj reči, ki bi si upal pomisliti, da je kdo ovdeč. Naslednja faza bo – po zdravi logiki – namesto tisoč ljudi preveč, še tisoč novih ljudi, ki bodo pomagali razbremeniti dosedanje. In kaj pravzaprav delajo v omenjeni ustanovi? Ena njihovih pomembnih nalog je tudi to, da prepričujejo druge delovne organizacije in ustanove po ožji domovini, kako naj bolše gospodarijo...

Približno ob istem času se je prijatelj vselil v novo stanovanje, za katerega so postglati v družini vse prihranke za deset let nazaj in za dvajset let vnaprej, kljub temu pa v pravkar zgrajenem stanovanju kaplja voda, pušča stranišče, v spalnici se okno ne zapira, pod oknom manjka za ped okenske police, pleskarji so poleg sten »popleskali« tudi podboje (poleg podbojev pa z drugo barvo tudi stene), ti v kuhinji so izbočena – itd, itd, itd, kdo bi našteval vseh tisoč drobnih zanikrnosti.

Ob tehničnem prevzemu so vse to ugotovili, dali na zapisnik in zdaj bodo

»Vse je proces. Ti meni, jaz tebi. Jutri bo lepše! Trende je treba obvladovati: dobimo se v bifeju! Komur ni prav, bomo iz njega naredili političen problem!«

Potem je srečen zaspal.

Milan Maver

Anketa Dela: Socialna politika danes in jutri

Kdor pridno in dobro dela,
ne zasluži slabo – pa vendar...

V republiki so sprejete usmeritve za zavarovanje življenjskega standarda delavcev z nižjimi osebnimi dohodki, v tozdi, krajevnih skupnostih in sisih pa jih prepočasi uresničujejo

Pred kratkim sta predsedstvo sveta zveze sindikatov Slovenije in izvršni svet sprejela ukrepe za uresničevanje gospodarske stabilizacije in delitve po delu, posebej z vidika uspešnega gospodarjenja in zavarovanja življenjskega standarda delavcev. Te republiške usmeritve pa bodo lahko resnično učinkovite le, če bodo probleme razreševali v osnovnih organizacijah sindikata, v delovnih kolektivih, v občinskih samoupravnih interesnih skupnostih in v krajevnih skupnostih, v okolju torej, kjer ljudje živijo in delajo. Zato smo nekatere, ki delajo v teh telesih, povprašali, kako spremljajo življenjske in delovne razmere svojih ljudi, kakšne probleme ugotavljajo in kakšnih ukrepov se lotevajo.

Vsak osmi prebivalec krajevnih skupnosti Stara Ljubljana je starejši od 60 let, to pa so večji del upokojenci. Veliko je zlasti žensk s skromno družinsko pokojnino, tri do štiri tisočake dobijo na mesec. Tajnik te krajevnih skupnosti **MIHA KAPELE**, ki dobro pozna razmere najbolj socialno ogroženih stanovalcev Stare Ljubljane, pravi, da razen predloga za zimsko pomoč krajevna skupnost za te ljudi ne more narediti ničesar. Tako so lani na predlog krajevnih skupnosti dodelili 40 krajanom od 1800 do 2500 dinarjev zimske pomoči. Pri svetu krajevnih skupnosti so sicer ustanovili socialno komisijo, ki spremlja življenje najbolj ogroženih krajanov, veliko pa jim pomagati ne more. Krajevna skupnost nima denarja, zato lahko zgolj ugotavljajo, da se socialni položaj ogroženih prebivalcev še nadalje slabša, da se problemi še zaostrojujejo.

Bolezen je vsak dan dražja

Sindikalna organizacija črnuške tovarne elektro-materiala Elma ima komisijo za družbeni standard, ki obravnava in išče rešitve za vse probleme socialno-sibkih delavcev. Približno trideset delavcev je lani prejelo enkratno denarno pomoč za nakup šolskih potrebščin za otroke ali za ozimnico, pa tudi pomoč pred odhodom na dopust. Najnižji osebni dohodek v Elmi je približno 5500 dinarjev na mesec. Socialna delavka **ALENA VIBELNIK** je povedala, da je tak dohodek prejelo prejšnji mesec le pet nekvalificiranih delavcev, večina drugih pa je v kuverti odnesla domov šest do sedem tisočakov. Izjema so seveda delavci, ki so dalj časa na bolniški.

Najnižje osebne dohodke prejemajo delavci, ki opravljajo najpreprostejša, nezahtevna opravila, ker pa je dela veliko, si lahko vsak delavec izboljša dohodek, če je le pripravljen delati. Prav zato je analitik v Elminih skupnih službah **SERIF DŽOČIČ**, ki je sam več let delal tudi v proizvodnji, dejal: »Ni se bati za socialni položaj delavcev, ki so pripravljeni veliko in dobro delati pa to tudi zmorejo. Drugače pa je z delavci, ki jih tarejo bolezni, to je pa za resen problem, saj je bolezen vsak dan dražja.«

Okrog 6000 do 6200 dinarjev zasluži vsak mesec tisti delavec v tovarni koles Rog, ki opravljajo najpreprostejša dela. Tak je najnižji dohodek v tej delovni organizaciji, manj je lahko le v plačilni kuverti delavca, ki je dalj časa na bolniški. O socialnem položaju delavcev z najnižjimi dohodki sindikalna organizacija se ni razpravljala, bo pa na eni prihodnjih sej. Socialna delavka **JELKA ČERNEPR** pravi, da izrazito socialno ogroženih v Rogu ni, čeprav se vprašuje, kako lahko »preživijo« delavci z najnižjimi dohodki, predvsem zato, ker so to v glavnem delavci, ki so prišli iz drugih krajev, ki nimajo urejenega stanovanjskega problema (v glavnem so podnajemniki), to so delavci brez kvalifikacije, zato imajo tudi malo možnosti za dodatne zaslužke. V Rogu je največ takih delavcev, ki delajo po normi, zasluži od 7000 do 8000 dinarjev, če pa normo presežejo, tudi do 13000. Ob spremljanju socialnega položaja delavcev je Jelka Černe opazila značilnost, da se za dodatno delo oziroma za popoldansko obrt v glavnem odločajo delavci, ki jih po debelini plačilne kuverte lahko uvrščajo v srednji razred.

Gostinski delavci z nizkimi dohodki preprosto uidejo

Gostinci pogosto tarnajo, da so njihovi osebni dohodki nizki. Zato smo vprašali **EDVARDA LAMOVŠKA**, predsednika sindikata Gostinskega podjetja Vič, kakšne ukrepe nameravajo sprejeti v tej delovni organizaciji za zaščito življenjskega standarda delavcev z najnižjimi dohodki. Povedal je, da njihova sindikalna organizacija o takih problemih še ni razpravljala, saj delavcev, ki bi imeli hude socialne probleme, v tej delovni organizaciji nimajo. Njihovi dohodki sicer niso posebno visoki, pa tudi prav nizki ne. Povprečno zasluži delavec okrog 80.000 dinarjev letno, tisti pa, ki zasluži manj, ne ostanejo dolgo časa v podjetju, zato je 20-odstotna fluktuacija delavcev velik problem za Gostinsko podjetje Vič.

Kdor pridno in dobro dela, ne zasluži slabo, pravi **FANI HOČEVAR**, namestnica predsednika konference sindikata v ljubljanski Pletenini. Seveda pa to ne pomeni, da v tej tovarni nimajo socialno ogroženih delavcev. Posebnega sestanka na to re-

mo niso sklicevali, saj to problematiko obravnava jo na vsaki seji pod točko razno. Najtanjšje kuverte dobijo ponavadi delavke, ki so komaj opravile preizkusno delo in so še premalo izurjene za dokaj zahtevne norme. Še težje pa je delavkam, ki so v dolgi letih dela ob stroju zbolele. Okvara hrbtnice in boleznin nog so najpogostejše poklicne bolezni. Delavke, ki so dalj časa na bolniški, so dvakrat na zgubi, osebni dohodek je nižji, precej denarja pa pobere tudi participacija. Delavcem, ki so socialno ogroženi, pomagajo v delovni organizaciji z enkratno denarno pomočjo. Drug problem v tej tovarni trikotajnih izdelkov pa predstavljajo delavci, ki nočejo delati, čeprav je norma precej stimulativna. Nadzor, ki so ga uvedli, da bi se lažje lotili odpravljanja te »razvade«, je pokazal, da nekateri delavci dejansko delajo le tri ure na dan. Preostanek delovnega dneva pa porabijo za »pitje vode« in »kajenje«. Taki delavci seveda ne dose-gajo norme in zato je njihov zaslužek ustrezno manjši. V Pletenini menijo, da bo nov katalog del, kjer bodo vsa dela in opravila opisana in vrednotena na osnovi produktivnosti, razredili tudi vrste zabušantov.

Pomoč za nakup premoga in drv

Tajnik krajevnih skupnosti Rotovž v Mariboru **ERNEST TRAMŠEK** je dejal, da so v krajevni skupnosti na svetu za socialno politiko večkrat razpravljali o položaju krajanov z najnižjimi osebnimi dohodki. V krajevni skupnosti je 700 do 800 občanov, ki prejemajo nizke pokojnine in socialne podpore od 1.300 do 4.300 dinarjev. V srednjeročnem planu krajevnih skupnosti do leta 1985 so predvideli tudi ukrepe za izboljšanje njihovega socialnega položaja. Poleg nekaterih olajšav (regresiranju stanarin in nižje oskrbine za otroke v vrtcih) predvidevajo tudi pomoč tem občanom pri nakupu premoga in drv.

Na skupnosti socialnega skrbstva Maribor so povedali, da pripravljajo strokovna služba predlog socialne korektive za prejemnike stalne družbene pomoči, za tiste, ki jim je to edini oziroma dopolnilni vir preživljanja. V Mariboru je namreč družbena pomoč nižja od dogovorjene v republiki.

ALBIN ŽVAJKEK, predsednik koordinacijskega odbora sindikata sozd Mariborska tekstilna tovarna, je povedal, da so v koordinacijskem odboru in tudi v sindikalnih organizacijah razpravljali o socialnem položaju delavcev, zlasti tistih z najnižjimi osebnimi dohodki. Januarja je prejelo zajamčeni osebni dohodek (4.300 dinarjev) 11 delavcev tozda Hlačne nogavice delovne organizacije Merinka. V ostalih delovnih organizacijah pa ni bilo osebnega dohodka, manjšega od 5.000 dinarjev.

Večkrat razpravljajo tudi o drugih problemih delavcev z nizkimi osebnimi dohodki. Glede na to, da je v sozdu MIT od 4900 zaposlenih 3700 žensk, so problemi še posebej izraziti pri otroškem varstvu. Opažajo pa, da se ti problemi povečujejo zlasti pri tistih zaposlenih, ki zasluži med 7.000 do 8.000 dinarjev, pa imajo pri tem osebnem dohodku manj olajšav pri plačevanju oskrbine za otroke v vrtcih in podobno.

Murska Sobota: Skupna izhodišča za socialno varstvo

Tajnica skupnosti socialnega varstva v Murski Soboti **MARIJA HORVAT** pravi: »Socialno politiko moramo čimprej uskladiti v skupnosti socialnega varstva, osnova za to pa bo samoupravni sporazum o skupnih izhodiščih socialnega varstva v občini, katerega osnutek so delegati sprejeli in je že v javni razpravi. Delegati skupščine skupnosti otroškega varstva bodo sprejeli novo lestvico za plačevanje

Marca je bilo v Sloveniji 226.987 upokojencev; 109.845 starostnih, 56.170 invalidskih in 60.972 družinskih. Povprečna starostna pokojnina z varstvenim dodatkom je 7.500 dinarjev, invalidska pokojnina, prav tako z varstvenim dodatkom je 5.860 dinarjev, družinska, tudi z varstvenim dodatkom pa je 4.842 dinarjev; povprečje vseh treh pokojnin (z varstvenimi dodatki) je 6.380 dinarjev. Varstveni dodatek je dobilo v letošnjem marcu 26.427, in sicer starostni upokojenci povprečno 761 dinarjev, invalidski 696 in družinski 818 dinarjev. Mejni znesek najnižjih pokojninskih prejemkov 4.311 dinarjev naj bi se v kratkem povečal na 5.100 dinarjev, in sicer z veljavnostjo od 1. januarja letos. Manj kot 5.100 dinarjev pokojnine prejema zdaj približno 84.400 upokojencev. Po predpisih Skupnosti pokojninske in invalidskega zavarovanja pa je zagotovljena tudi najvišja in najnižja pokojnina. Če povprečje zavarovančevega dohodka pred upokojitvijo ne doseže minimalne pokojninske osnove (5.100 dinarjev), mu bodo pri odmerjanju pokojnine upoštevali ta znesek. Če bo imel, na primer, vsaj 15 let delovne dobe, bo dobil moški najmanjšo pokojnino 1.785 dinarjev in ženska 2.040 dinarjev. Če upokojenci s takimi najnižjimi pokojninami nimajo drugih dohodkov za preživljanje, lahko prosijo za varstveni dodatek.

oskrbine. Po novem bodo v nekoliko ugodnejšem položaju starši, ki imajo od 4.000 do 6.000 dinarjev dohodka na družinskega člana in starši z najnižjimi dohodki. Denarno pomoč pa bodo dobivali otroci iz družin z dohodkom do 3.000 dinarjev na družinskega člana. Škoda je, da tudi v drugih sisih še niso sprejeli konkretnih ukrepov za ublažitev vse večjega pritiska cen na življenjski standard. **ANDREJ ZADRAVEC**, referent za samoupravljanje v tozdu IMP Panonija v Murski Soboti, pa je povedal: »Delavski svet tozda je ocenil, da je zaradi

nizkih osebnih dohodkov od skupaj 680 zaposlenih v najslabšem položaju blizu petnajst delavcev, ki dobivajo na mesec od 4.300 do 4.500 dinarjev. Ker delajo na režijskih delovnih mestih, ki niso normirana, bodo odslej prejemali osebni dohodek v višini 70 odstotkov povprečnega mesečnega osebnega dohodka v Sloveniji v letu 1980, vsem starejšim delavcem, ki imajo zmanjšane delovne sposobnosti, smo v Panoniji znižali delovne norme za 30 odstotkov. Tako imajo možnost preseči normo in si s tem zvišati zaslužek.«

Pomagati delavcem z manj kot 5.000 dinarji dohodka

Rast življenjskih stroškov je še posebej prizadela delavce v tekstilno-predelovalni industriji. V Labodovem tozdu Libna Krško sta nam **ZDENKA SRPČIČ**, predsednica osnovne organizacije sindikata, in **LIDIJA HOČEVAR**, predsednica sindikalne konference delovne organizacije, povedali, da redno spremljajo socialni položaj zaposlenih. Marsikomu pomagajo pri letovanju otrok, nakupu ozimnice, klimatskemu zdravljenju ali pa z nepo-

Do 1. maja bo prejemalo otroške dodatke v Sloveniji približno 316.800 otrok delavcev in 19.000 otrok kmetov. Od teh jih 45 odstotkov živi v družinah, kjer dohodek ne dosega 2.200 dinarjev na člana družine.

Stroški za otroke so po izračunih iz lanske jeseni gibalni takole: za otroke, ki ni v varstvu, 2.588,73 dinarjev; za otroke, ki je v vrtcu, 3.557,43 dinarjev, in za otroke, ki je v zasebnem varstvu, 4.503 dinarjev.

Stroški za otroke so bili oktobra lani za 36 odstotkov višji kot predlanskim.

Delež sredstev za dejavnosti otroškega varstva v družbenem proizvodu Slovenije pa se je od leta 1976 naprej zmanjševal takole: 6,7 odstotka leta 1976, 5,2 odstotka leta 1977, 4,85 odstotka leta 1978 in leta 1979 4,82 odstotka.

sredno denarno pomočjo. Sicer pa sta obe sogo-vornici menili, da je 5.000 dinarjev tisti najnižji osebni dohodek, pri katerem je socialna varnost delavca že ogrožena. Delavcev, ki ne zasluži niti toliko, pa je v tem 330-članskem kolektivu bilo letos februarja šestnajst. Kako živijo ti delavci, ne vedo, saj ne poznajo njihovih morebitnih drugih dohodkov. Skrbijo pa jih druge vsakdanje težave delavk, saj je ob izjemnem delu, denimo, težko zagotoviti otroško varstvo. Zato se za pogostimi bolniškimi izostanki večkrat skriva neurejeno otroško varstvo. V Labodu pravijo, da je težko ugotovljati, kdo je socialno ogrožen, zlasti še, ker številni delavci izhajajo iz družin, kjer imajo še nekaj zemlje ali pa jim pomagajo starši.

Občinska skupnost socialnega varstva Krško že pripravlja pregled socialnega položaja družin in posameznikov. Ob tem pa se ugotavljajo, da imajo mnogi delavci več virov dohodka. Svet za zdravstvo in socialno politiko pri občinski konferenci SZDL Krško je že predlagal, da najvišji otroški dodatek ne bi presegel 1.000 dinarjev, pa tudi nižji od 400 dinarjev ne bi smel biti. Tajnica skupnosti **VESNA ŽVAR** pravi, da bo po valorizaciji otroškega dodatka od maja že precej manj upravičencev. To bodo prav gotovo najbolj občutili v vzgojnovarstvenih ustanovah, v katerih je sedaj že 30 odstotkov predšolskih otrok. Socialno ogroženim in mladim družinam nameravajo pomagati tudi s subvencioniranjem stanarin.

Komisija za socialna vprašanja pri krajevni skupnosti Brežice bo na prihodnji seji razpravljala o položaju tistih krajanov, ki jih je rast življenjskih stroškov najbolj prizadela. Vedo pa, da razen dveh ali trem izjemnim primerom ne bodo mogli pomagati, saj nimajo denarja.

V krajevni skupnosti Mirna na Dolenjskem (občina Trebnje) so o socialnem položaju njihovih ljudi razpravljali, vendar to še ni obrodilo konkretnih ukrepov. »Najprej se moramo natančneje seznaniti, kakšen je položaj delovnih organizacij v naši krajevni skupnosti in v kakšnem položaju so povsod tam, kjer delajo naši prebivalci. Zato bomo v kratkem sklicali posvete in se o vsem tem pogovorili.« pravi tajnik krajevnih skupnosti Mirna **DARJO KRISTOF**. »Ko bomo vedeli, kako je z osebnimi dohodki, bomo lahko presodili, koliko je kdo ogrožen. Pri nas ima veliko ljudi doma še zemljo, tako da lahko marsikaj pridelajo doma in si s tem pocenijo življenje. Če si ne bi tako sami pomagali, bi prav gotovo imeli več socialno ogroženih.«

Enkratne pomoči niso dovolj

V kočevski delovni organizaciji Trikon so razpravljali o socialnem položaju delavcev tudi že v prejšnjih letih, saj gre za tekstilno panogo, kjer nikoli niso imeli kdove kako visokih dohodkov. »Po zadnjih podatkih pa smo razpravljali o položaju naših zaposlenih tako v osnovni organizaciji sindikata kot v občinskem sindikatu« je povedal predsednik Trikonovega sindikata **IVAN TRATNIK**. »Pri nas imamo 50 ljudi, ki dobijo v kuverti manj kot pet tisočakov. To so povečini ženske, ki delajo pri nas manj kot pol leta in se težko živijo v delovni proces in težko dosegajo normo. Kvalifikacijska sestava naših delavcev je nizka, saj jih ima veliko komaj štiri razrede osnovne šole. Seveda, včasih botruje nizkemu osebnemu dohodku tudi premalo delavnosti. Doslej smo razdeljevali le enkratno pomoč. To so dobile štiri delavke, in sicer v višini 5000 dinarjev. Pomoč smo poprej skrbno pretehtali. Zdaj pripravljamo predloge, kako se bomo v obeh naših tozdih konkretno lotili stalnega reševanja socialnega položaja ogroženih.«

O socialnem položaju zaposlenih v Novoteksu so

govorili na zadnji konferenci sindikata v podjetju, vendar vprašanja socialno ogroženih niso bila v ospredju. **MILAN JAKŠE** podpredsednik konference sindikata v Novoteksu pravi, da zdaj to vprašanje še ni najbolj pereče, ker večina njihovih delavcev živi na kmetijah ali pa ima še kje druge dodatne vir zaslužka, tako da njihov standard ni odvisen samo od zaslužka v tovarni. Povprečno zasluži delavci v Novoteksu 5.330 dinarjev na mesec, kar je komaj dovolj za skromno življenje, seveda če delavec živi samo od tega. So pa v Novoteksu tudi takšni, ki zasluži manj od 4500 do 5000 dinarjev, pri takih se bo socialni problem najprej pokazal. Takšen dohodek prejema skoraj 25 odstotkov delavcev Novoteksa, tem bodo namenili posebno pozornost je zatrdil Milan Jakše.

Čeprav v Novoteksu nimajo pregleda nad dohodki delavcev zunaj delovnega razmerja, menijo, da si večina izboljšuje standard s stranskimi dejavnostmi.

Novo mesto: socialno skrbstvo ima premalo denarja

Predsednik skupščine občinske skupnosti socialnega skrbstva občine Novo mesto **RUDI HRVATIN** pravi: »Zlasti nas skrbi za več kot 350 socialno ogroženih občanov, ki že prejemajo družbeno denarno pomoč, in sicer 1450 oziroma 2900 dinarjev. Dodatne težave povzročajo tudi oskrbina v domovih za starejše občane, ki se bo letos predvidoma povečala še za nekaj več kot 18 odstotkov. O vseh teh vprašanjih smo razpravljali in ugotovili, da je prispevna stopnja za to dejavnost prenizka, da bi zbrali dovolj denarja. Čeprav smo predlagali 0,95, je sprejeta stopnja 0,84 odstotka, zato bodo morale prisločiti na pomoč še druge interesne skupnosti.«

DRAGO BILIČIČ, predsednik osnovne organizacije sindikata v tozdu Mehanska obdelava Belt v Črnomlju, je dejal: »Na letnih konferencah sindikata in pri obravnavi zaključnih računov so delavci opozarjali, da življenjski stroški naraščajo čez vse mere in da bi takemu dvigu cen nujno morali slediti tudi osebni dohodki. Pri nas smo v težkem položaju, saj zaradi pomanjkanja reprovmateriala posluujemo od tedna do tedna, zadnje mesece lanskega leta pa so stroji nekajkrat celo stali. Če se bo kaj takega ponovilo tudi letos, zna povzročiti hud problem.

Zavzemamo se za to, da osebni dohodek ne sme biti manjši od 5.000 dinarjev, in tudi v resnici ni. Sindikat še ni posebej razpravjal o zavarovanju življenjskega standarda, se pa že pripravljamo na tako razpravo. V Beltu je še precej delavcev, ki popoldne kmetujejo in si tako izboljšujejo svoj socialni položaj, vendar pa to ne more biti ne

Septembra lani je do 6.000 dinarjev osebnega dohodka prejemalo 93.251 delavcev v vseh dejavnostih družbenega sektorja. Od tega 81.395 v gospodarstvu in 11.316 delavcev v družbenih dejavnostih. 50.000 delavcev z nizkimi dohodki je zaposlenih v industriji; 9.782 jih je iz trgovine, 8.469 iz gradbeniškega, 3.472 iz gostinstva in turizma, 2.624 iz obrti in osebnih storitev, preostali pa so iz drugih panog. Na področju družbenih dejavnosti je do 6.000 din na mesec zasluži 3.588 ljudi s področja izobraževanja, znanosti in kulture, 6.319 iz zdravstva in socialnega varstva, 1.409 ljudi, ki so zaslužili manj kot 6.000 dinarjev v septembru, pa je bilo zaposlenih v družbenopolitičnih skupnostih in organizacijah ter sisih. Ti podatki se nanašajo na osebni dohodek za polni delovni čas.

merilo niti cilj, saj trdimo, da mora biti osebni dohodek primeren za normalno življenje.«

V Črnomlju so podpisali samoupravni sporazum o uresničevanju in zagotavljanju socialno-varstvenih pravic za naslednjih pet let. Kot je povedal **MILAN KRANJIC**, tajnik občinske skupnosti socialnega skrbstva, je ta dokument pomembna osnova za socialno varnost predvsem družin z nizkimi dohodki, invalidov in socialnih podpirancev. Uveljavili so tudi subvencioniranje stanarin in pomoč pri otroških dodatkih. Na področju socialnega skrbstva pa so v črnomljski občini zagotovili, da vsi, ki jim pomoč pripada, dobivajo dogovorjeno družbeno denarno pomoč. Prav tako prispevajo denar za oskrbino v domovih in zavodih. Socialno skrbstvo bo letos v te namene razdelilo 13 milijonov dinarjev, samoupravna stanovanjska skupnost in skupnost otroškega varstva pa še več.

Dodatki za manj otrok, a za tiste več

Ukrepi, ki jih v tolminski občini pripravljajo na področju socialne politike, se pravzaprav malo razlikujejo od tistih, ki jih nameravajo uvesti drugod po Sloveniji. Kot je povedala **JOŽICA JARC** iz skupnosti socialnega varstva, je novost selektivni način razdeljevanja denarne pomoči za otroke iz socialno-sibkih družin. Dokaj daljnosežna poteza pa je bilo tudi omejevanje cen organiziranja otroškega varstva. Tolminski starši bodo namreč še naprej plačevali za varstvo otrok največ 1.300 dinarjev na mesec.

Na področju socialnega skrbstva so na Tolminskem zaradi močno razširjenega zavodskega varstva ostareli uvedli tudi najvišjo prispevno stopnjo v republiki, za zdaj ne predvidevajo širitev kroga upravičencev do stalne družbene pomoči.

MARIJA MEKINC iz Tekstilovega tozda KUK Koharid je povedala, da je povprečni mesečni osebni dohodek v tej organizaciji 6.330 dinarjev. Zato so že konec minulega leta, kot še nekatere druge tolminske gospodarske organizacije, začeli

uresničevati pobudo občinskega sindikalnega sveta o pomoči delavcem z nizkimi osebnimi dohodki.

Kobariške tekstilne delavke naj bi letos v skladu z dogovorom v okviru delovne organizacije prejemale najmanj 6.000 dinarjev na mesec, kar naj bi jim do neke mere zagotovilo socialno varnost. Štiri delavke, ki ne zmorejo norm, sedaj prejemajo za svoje delo 4.430 dinarjev na mesec, k temu temeljna organizacija vsak mesec doda še vsoto, ki manjka do višine zajamčenega osebnega dohodka.

SREČKO KOLAR, predsednik konference osnovnih organizacij sindikata v tovarni Metka Celje, pravi takole: Da bi po svojih močeh vplivali na življenjski standard, smo pripravili nekaj predlogov. Delavce z najnižjimi osebnimi dohodki bomo verjetno oprostili plačevanja prispevka za vožnjo na delo in prispevka za malico. Natančnejšo podobo o socialnem položaju delavcev pa bomo dobili s »socialnimi kartoni«, s katerimi bomo skušali zbrati podatke tudi o drugih dohodkih družine, pa tudi o socialni in drugi pomoči, ki jih morda družine prejemajo. Delavcem z najnižjimi osebnimi dohodki pa v našem kolektivu že posvečamo precejšnjo pozornost. Sproti ugotavljamo najnižje prejemke in po sklepu samoupravnega sporazuma zagotavljamo najnižji osebni dohodek, ki ne more biti manjši od 60 odstotkov povprečnega osebnega dohodka v slovenskem gospodarstvu. Poleg rednega spremljanja najnižjih osebnih dohodkov, pri čemer ugotavljamo tudi vzroke za tako nizke zaslužke in skušamo vplivati na njihovo odstranjevanje, pa delavcem tudi drugače pomagamo.

Razvijati sosedsko pomoč

V celjski občini so v vseh samoupravnih interesnih skupnostih socialnega varstva sestavili predloge ukrepov za izboljšanje socialne varnosti občanov. Sedaj jih usklajujejo – tudi za to, da bi popravili napako iz prejšnjih let, ko so socialno politiko obravnavali parcialno.

Tako predlagajo, da bi družinam, kjer kljub otroškemu dodatku ne morejo pokriti treh tisoč dinarjev materialnih stroškov na otroka, pomagali tudi s sredstvi skupnosti socialnega skrbstva. Kljub 30-odstotni povečani ekonomski ceni v vrtcih Celju za zdaj prispevka staršev ne nameravajo spreminjati. O novi lestvici bodo razpravljali junija in jo uskladjali tako, da ne bi prizadela delavcev z najnižjimi dohodki. V naslednjih mesecih ne bodo širili kroga upravičencev do socialne pomoči (najvišja denarna pomoč je 2.900 dinarjev). V krajevnih skupnostih bodo spodbujali razvoj sosedske pomoči, nego na domu in skrb za starejše ljudi.

Kolektiv zdravilišča v Rogški Slatini šteje okoli 900 delavcev, med njimi je 570 žensk. V sindikalnih organizacijah so o socialnem položaju delavcev razpravljali pred dobrim tednom dni. Po besedah predsednika konference sindikata **ANTONA TURNSKA** so govorili predvsem o najnižjem osebnem dohodku. Ta je v zdravilišču trenutno okoli 4.800 dinarjev, predlagajo pa, da naj bi ga povišali na 5.370 dinarjev. Če bo to sprejeto, se bo osebni dohodek povečal okoli tristo delavcem. Razpravljali pa so tudi o drugih vidikih socialne ogroženosti, saj so prepičani, da osebni dohodek ne more biti edino merilo. Večina delavcev v okolici Rogške Slatine ima namreč tudi kmetije in podobno. Tako je lahko za nekoga osebni dohodek pol starega milijona dovolj za skromno življenje, za drugega, ki nima dodatnih virov zaslužka, pa je lahko tudi za nekaj novih tisočakov večji blizu kritične meje. V zdravilišču so sicer skušali ugotovljati druge dohodke delavcev, pa so ugotovili, da je to izredno težko, če ne celo skoraj nemogoče.

★

Naša anketa je pokazala, da so doslej še največ naredili v skupnostih otroškega varstva. Res so prav te skupnosti pripravile predloge za podražitev oskrbine, vendar obenem pripravljajo ustreznejše dohodkovne razpredelnice, po katerih starši plačujejo oskrbino. Prav tako letos prvič pripravljajo po občinskih skupnostih otroškega varstva (to je bilo doslej v pristojnosti republike) nove izračune za otroške dodatke, s katerimi bodo bolj pomagali tistim, ki imajo najmanjše dohodke.

Krajevne skupnosti pa imajo malo podatkov. Dobro poznajo problematiko socialnih podpirancev, imajo pregled nad upokojenci, podatkov o zaposlenih pa, vsaj tistih, ki smo jih anketirali, nimajo. In ravno v krajevnih skupnostih bi morali imeti realen pregled nad socialnim položajem njihovih ljudi, za kar pa niso dovolj le podatki o osebnih dohodkih v delovni organizaciji, kajti le tako bi lahko realno odmerili vse oblike socialne pomoči. V sindikatih – v anketiranih organizacijah – pravijo, da je le malo delavcev z resnejšimi socialnimi problemi. To pa je v protislovju z ugotovitvami na republiški ravni, kjer čedalje pogostje opozarjajo na varovanje življenjske ravni, čeprav delovne organizacije o tem večkrat razpravljajo le pod točko razno. Skoraj nikjer nimajo natančnih podatkov o socialni problematiki delavcev.

Zato tudi skupnosti socialnega varstva nimajo celovitega pregleda na področju socialne politike. Spodbudno pa je, da so ponekod pripravile družbene dogovore o osnovah socialne politike, ki bodo opredelili vsaj enotna izhodišča in naloge za ukrepanje v občinah.

Vsekakor na republiški ravni tega ne bo mogoče urediti. Zato bi morala biti naša anketa opozorilo vsem krajevnim skupnostim, organizacijam združenega dela in sisom na občinski ravni, ki so ta vprašanja doslej puščali ob strani, da jih začno čimprej resno in celovito obravnavati.

Dragica Bošnjak, Ivica Burnik, Milovan Dimitrič, Slavko Dokl, Ivan Gerenčar, Helena Kos, Marjan Kos, Vlado Podgoršek, Katja Roš, Vlado Smole in Jože Splival